

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาค้นคว้าได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมกรรมการบริหารงานบุคคลตามหลักทศพิธราชธรรมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยศึกษา ตามแนวหัวข้อดังต่อไปนี้

1. พฤติกรรม

ความหมายพฤติกรรม

2. ทศพิธราชธรรม

2.1 ความหมายทศพิธราชธรรม

2.2 ความหมายทาน

2.3 ความหมายศีล

2.4 ความหมายบริจาค

2.5 ความหมายอาชชวะ

2.6 ความหมายมัททวะ

2.7 ความหมายตบะ

2.8 ความหมายอ๊กโกธะ

2.9 ความหมายอวิหิงสา

2.10 ความหมายขันติ

2.11 ความหมายอวิโรธนะ

3. การบริหาร

3.1 ความหมายการบริหาร

3.2 ทฤษฎีการบริหาร

3.3 ภารกิจการบริหารงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน

3.4 การบริหารงานบุคคล

3.5 มาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ

3.6 หลักธรรมของผู้บริหาร

3.7 บัญญัติ 10 ประการของการเป็นผู้นำหรือผู้บริหาร

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. พฤติกรรม

ความหมายพฤติกรรม ในการดำเนินชีวิตประจำวัน หรือการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ใน แต่ละวัน เราต้องพบปะ พูดคุยหรือติดต่อสื่อสารกับบุคคลหลายฝ่ายด้วยกัน ทั้งที่รู้จักและไม่รู้จัก ดังนั้นการปฏิบัติตนหรือการแสดงออกทางการกระทำ หรือคำพูดของเรา ตลอดจนจนกิริยาท่าทางซึ่งก็คือพฤติกรรม ดังนั้นเราจึงมีความจำเป็นต้องศึกษาความหมายของคำว่าพฤติกรรม เพื่อประโยชน์ในความเข้าใจที่ตรงกัน และได้มีนักวิชาการสถาบันทางการศึกษาหลายแห่งได้ร่วมอธิบายความหมาย เช่น

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2544 , หน้า 5) พฤติกรรม หมายถึง การกระทำทุกอย่างของมนุษย์ ทั้งที่สังเกตได้โดยตรง สังเกตไม่ได้โดยตรง หรือผู้กระทำรู้ตัว ผู้กระทำไม่รู้ตัว หรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

วันชัย มีชาติ (2548 , หน้า 24) กล่าวว่า พฤติกรรม หมายถึง สิ่งซึ่งบุคคลแสดงออกเป็นผลมาจากตัวบุคคล สภาพแวดล้อม หรือสถานการณ์ต่าง ๆ

ฉวีวรรณ สัตยธรรม (2541 , หน้า 31) ได้กล่าวไว้ว่า พฤติกรรม (Behavior) หมายถึง ปฏิบัติของสิ่งมีชีวิตที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้าทั้งภายในและภายนอกร่างกาย ปฏิบัติตอบสนอง หมายถึง การเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง ทั้งที่สังเกตเห็นและไม่เห็น

รังสรรค์ ประเสริฐศรี (2541 , หน้า 2) กล่าวว่า พฤติกรรม คือ ปฏิบัติที่แสดงออก สมศรี คามากิ (2550 , หน้า 21) ได้กล่าวไว้ว่า พฤติกรรม หมายถึง การกระทำต่าง ๆ ของบุคคล

พิภพ วังเงิน (2547 , หน้า 2) บอกว่า พฤติกรรม คือ กิริยาที่แสดงออกเมื่อเผชิญกับสิ่งภายนอก การแสดงออกนั้นอาจเกิดจากอุปนิสัยที่ได้สะสม หรือจากความเคยชินอันได้รับจากประสบการณ์และการศึกษาอบรม อาจเป็นการแสดงออกที่คล้อยตามหรือต่อต้านก็ได้ และอาจเป็นคุณหรือโทษก็ได้

สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ (2542 , หน้า 13) กล่าวว่า พฤติกรรม คือ การกระทำ หรือกิริยาอาการที่แสดงออกของบุคคล ทั้งนี้รวมทั้งการงดเว้นการกระทำ หรือการกระทำที่ซ่อนเร้น รวมถึงกระบวนการภายในอื่น ๆ เช่น ความรู้สึก เจตคติ และความคิด

ณัฐพันธ์ เขจรนันท์ (2551 , หน้า 25) กล่าวว่า พฤติกรรม หมายถึง อาการหรือปฏิบัติต่าง ๆ ของระบบอ้างอิงที่แสดงออกมา เพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้า

จากแนวคิดข้างต้นพอสรุปได้ว่าพฤติกรรม หมายถึง การปฏิบัติงาน การแสดงออก

การกระทำ ความประพฤติ ความรู้สึก เจตคติ ความคิด อุปนิสัยและวิธีการทำงานของผู้บริหาร

2. **ทศพิธราชธรรม** มีบุคคลที่มีชื่อเสียงหลายท่านรวมทั้งนักวิชาการได้แสดงความ
 คิดเห็นของทศพิธราชธรรมไว้ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2550 , หน้า 4) ได้กล่าวแสดงความคิดเห็นว่า
 ทศพิธราชธรรม คือ ธรรม 10 ประการ อันได้แก่

1. ทาน การสละทรัพย์บำเพ็ญสาธารณประโยชน์
2. ศีล การสำรวมกายวาจาสุจริตเป็นตัวอย่างแก่ราษฎร
3. บริจาค การสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อประโยชน์สุขของประชาราษฎร์
4. อาชชวะ ความซื่อตรงปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต
5. มัททวะ ความอ่อนโยน
6. ตบะ ความข่มใจไม่หลงใหลในสุขสำราญ
7. อักโกธะ ไม่ขุ่นเคือง โกรธเกรี้ยว
8. อวิหิงสา ไม่เบียดเบียนประชาชน
9. ขันติ ความอดทนต่องานหนัก
10. อวิโรธนะ ความหนักแน่นในธรรมและชนบทรรมเนียมประเพณี

สุเมธ ตันติเวชกุล (2549 , หน้า 102-111) กล่าวว่า ทศพิธราชธรรม คือ ธรรมะ 10
 ประการ สำหรับพระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติ ได้แก่

1. ทาน คือ การให้อย่างมีผู้รับ ไม่ว่าจะเป็นการให้ทางกำลังวัตถุสิ่งของ การให้ทาง
 กำลังสติปัญญา การให้กำลังกาย กำลังใจ
2. ศีล คือ การสำรวมในศีล การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย
3. บริจาค คือ การบริจาค เป็นการให้ภายในหรือที่เรียกว่าทางจิตใจ เป็นการให้แต่ไม่
 ต้องมีผู้รับ เป็นการยอมสละส่วนเฉพาะตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม สละความสุขสบาย และ
 ผลประโยชน์ส่วนตนได้ มีจิตใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูล
4. อาชชวะ คือ ความเป็นผู้ตรง ได้แก่ การประพฤติต่อตนเองและผู้อื่นด้วยความ
 จริงใจ ไม่มีมารยาสาไถย ไม่มีนอกไม่มีใน
5. มัททวะ คือ ความเป็นผู้อ่อนโยน ได้แก่ มีสัมมาคารวะ อ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่
 อ่อนโยนต่อบุคคลเสมอกันและต่ำกว่า วางตนสม่าเสมอ ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น
6. ตบะ คือ ความเพียร ได้แก่ ความบากบั่นก้าวหน้า ไม่ถอยหลัง ความไม่หยุดอยู่
 กับที่

7. อักโกธะ คือ ความไม่โกรธ ได้แก่ การไม่แสดงความโกรธให้ผู้อื่นได้เห็น ไม่ทำให้ตนเองได้ลำบากและไม่ทำให้ผู้อื่นได้ลำบาก ไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น ไม่ผูกอาฆาตพยาบาทผู้อื่น และมีความเที่ยงธรรมปราศจากอคติ

8. อวิหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียน ได้แก่ การไม่ก่อความทุกข์ยากให้แก่ผู้อื่น ตลอดถึงด้วยการเห็นเป็นการสนุกของตนเพราะอำนาจโมหะ

9. ชันติ คือ ความอดทน ได้แก่ ความอดทนต่อโทสะ อดทนต่อโมหะ ไม่ทำลวงด้วยอำนาจ โลกะ ราคะ โทสะ โมหะต่องานหนัก

10. อวิโรธนะ คือ ความไม่คลาดธรรม วางตนเป็นหลัก หนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่มี ความเอนเอียง หวั่นไหว เพราะถ้อยคำที่ตีร้าย ลากสักการะหรือ อิกฐารมณโณนิฐารมณ

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (2549 , หน้า 4-10) ได้กล่าวว่า ทศพิธราชธรรม ประกอบด้วย หลัก 10 ข้อ ดังนี้

1. ทาน อันหมายถึง การให้ที่เป็นประโยชน์ คือ อามิสทานหรือการให้สิ่งของ เช่น บัจจัย 4 หรือการให้ปัญญา ความรู้ คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ และอภัยทานคือการให้อภัยผู้ที่ ควรให้อภัย

2. ศีล อันหมายถึง การสำรวม การสำรวมใจไม่ให้ละเมิดทั้งศีลในศาสนา และ กฎหมายบ้านเมือง รวมทั้งจริยธรรมทั้งปวง ซึ่งหมายถึงเคารพในศาสนา เคารพในหลักศีลธรรม เคารพหลักนิติธรรม และเคารพหลักจริยธรรม

3. บริจาค ซึ่งหมายถึง พึ่งสละเพื่อประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่า อันหมายถึง การสละทุกอย่างไม่ว่าราชทรัพย์ พระกำลัง พระสติปัญญา ความสุขส่วนพระองค์ เวลา จนแม้พระชนม์ชีพ เพื่อประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่า บริจาคพึงไพศาลกว่าทานมาก เพราะเป็นไปเพื่อประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่าความเสียสละ จึงเป็นคุณสมบัติข้อสำคัญที่สุดข้อหนึ่งของผู้นำ

4. อาชชวะ คือ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง และสุจริต

5. มัททวะ คือ ความมีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยน ไม่ทรงดื้อดึง ทรงรับฟังการกราบบังคมทูลตักเตือนที่มีเหตุผล และไม่ทรงถือพระองค์ด้วยอำนาจ

6. ตบะ คือ ความเพียรในการทรงปฏิบัติหน้าที่พระมหากษัตริย์ให้ถูกต้อง ตามหน้าที่อย่างสม่ำเสมอ ทรงมีความเป็นอยู่อย่างสามัญ ทรงขมใจไม่หลงใหลในความสุขสำราญอย่างสม่ำเสมอ

7. อักโกธะ อันหมายถึง การไม่ทรงแสดงความโกรธให้ปรากฏ ไม่ทรงเกลียดหรือพยายาบท มุ่งร้ายผู้อื่น คือ ทรงมีพระเมตตา การตัดสินพระทัยเรื่องใด ๆ ก็เพียงธรรมปราศจากอคติ

8. อวิหิงสา ซึ่งหมายถึง ไม่ทรงเบียดเบียนผู้อื่น รวมถึงสัตว์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ทรงยึดมั่น ในสันติธรรมต่อทุกฝ่าย ไม่ทรงหลงระเห็จอำนาจ

9. ชันติ ซึ่งหมายถึง ทรงมีความอดทน อดกลั้น ต่ออารมณ์ทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็โลกะ โทสะ โมหะ และทุกขเวทนาทั้งหลาย

10. อวิโรธนะ ซึ่งหมายถึง ทรงยึดหลักความถูกต้องเที่ยงธรรม ไม่ยอมให้การกระทำผิดเกิดขึ้น ทรงมีความยุติธรรม ยกย่องคนควรยกย่อง ปราบคนที่ควรปราบ ด้วยความเป็นธรรม

พุทธทาส กล่าวในหนังสือโชคดีมีโอกาสดำตามรอยพระยุคลบาท (2549 , หน้า 64-66) กล่าวว่า ทศพิธราชธรรม ครบถ้วนในหลักไตรสิกขา คือ

1. “ทานัง” หรือ ทาน เป็นการให้ปันปัจจัยแห่งชีวิตอะไรที่เป็นปัจจัยของการดำรงอยู่แห่งชีวิต ก็ให้ปัจจัยเหล่านั้นทั้งในทางรูปธรรมและทั้งในทางนามธรรม ที่เป็นรูปธรรมก็หมายถึง วัตถุ สิ่งของ สิ่งที่เป็นนามธรรม ก็หมายถึง ความรู้ ความฉลาด ความสามารถ ล้วนแต่เป็นปัจจัยแห่งชีวิต ผู้ให้เรียกว่า “ทายก” ผู้รับเรียกว่า “ปฏิคาหก” ผู้ให้ทานอย่าไปคิดว่าผู้รับเป็นขอทานหรือคนต่ำต้อย ให้แล้วไม่ลำเลิกบุญคุณ อุดมการณ์สูงสุดของการให้ทานคือ “จาคะ” แปลว่า สละ เป็นไปเพื่อการลดกิเลส คือ โลกะของเราเอง เป็นการสละความตระหนี่ของตนเอง และเป็นการทำลายความเห็นแก่ตัวได้อีกด้วย การให้ทานบางครั้งเป็นลักษณะ จาคะ คือ ไม่สนใจผู้รับ เช่น การเอาสิ่งของวางไว้ริมถนน ให้ใครก็ได้มาหยิบเอาไปใช้ประโยชน์ การถวายสังฆทานก็เป็นแบบจาคะ คือ ไม่เจาะจงพระรูปไหน ซึ่งจะฝึกให้เราเป็นคนใจกว้าง ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง

2. “สังสัง” หรือ ศีล แปลว่า ภาวะปกติ และเหตุปัจจัยหรือการจัดการที่ทำให้เกิดภาวะปกติ อุปมาเหมือนว่าก้อนหินก้อนศิลา มีความเป็นปกติ ความหมายนี้ใช้ได้กับคำว่าศีลหรือศีล ที่รักษาสมาทานกันอยู่ เหตุทำให้เกิดความปกติ แล้วก็เกิดความปกติ แล้วก็ก็มีผลของความปกติ อยู่กันอย่างสงบสุข ข้อกำหนดที่อยู่ในรูปของระเบียบ วินัย ปฏิบัติทั้งหลาย เรียกว่า ศีล โดยปริยัติ (วิชาความรู้) การรักษาระเบียบ วินัย กฎเกณฑ์นั้น ๆ ไว้ได้ เรียกว่า ศีล โดยการปฏิบัติ ประพฤติ หรือกระทำ (ปฏิบัติ) ผลที่เกิดขึ้น จากการกระทำรักษาระเบียบกฎเกณฑ์นั้น ๆ ทำให้เกิดความสงบสุขเป็นปกติ เรียกว่า ศีล โดยผลแห่งการกระทำ (ปฏิบัติ) ศีล มี ศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 และศีล 227 ศีลที่จำเป็นแก่มนุษย์ปุถุชนทั่วไป เอาแค่ศีล 5 ก็เพียงพอแล้ว

3. “ประจักษ์จาละ” หรือ ปริจาค เป็นการทำภายใน ไม่ต้องมีผู้รับก็ได้ เป็นการทำสิ่งที่ไม่ควรมีอยู่ในตน เช่น การละกิเลส เป็นต้น ละในความตระหนี่หวงแหน โดยเฉพาะอย่างยิ่งละความเห็นแก่ตน ทาน ให้วัตถุปัจจัยภายนอกมีตัวผู้รับ ประจักษ์จาละให้ปัจจัยภายใน ไม่ต้องมีตัวผู้รับก็ได้ ต่างกัน ไม่ใช่อย่างเดียวกันไม่ใช่ทำให้-ให้ด้วยกัน

4. “อาชชะวัง” หรือ อาชชะวะ คือ ความซื่อตรง ตรงต่อเพื่อนมนุษย์ ตรงต่อหน้าที่การทำงานแห่งความเป็นมนุษย์ ความซื่อตรงนี้เป็นเหตุให้เกิดความรัก สามัคคี ใฝ่ใจ วางใจ ซื่อตรงต่อเพื่อนมนุษย์ก็อยู่กันอย่างสะดวกสบาย ซื่อตรงต่อหน้าที่แห่งความเป็นมนุษย์นี่เป็นความตรงสุดยอด ความเป็นมนุษย์มีหลักเกณฑ์อย่างไร ซื่อตรงต่อความเป็นอย่างนั้น ปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น

5. “มัททะวัง” หรือ มัททะวะ แปลว่า อ่อนโยน อ่อนโยนต่อบุคคล ซึ่งใคร ๆ ก็ชอบความอ่อนโยน อย่าต้องกล่าวถึงมนุษย์เลย แม้แต่สัตว์ก็ยังชอบความอ่อนโยนของผู้เป็นเจ้าของนี่ก็เป็นความอ่อนโยนต่อบุคคล เป็นการทำอ่อนโยนแห่งอาการทางกาย ที่นี้มีการอ่อนโยนอาการทางจิต คือ มีจิตที่อบรมไว้ดี มีความอ่อนโยนคล่องแคล่วที่จะทำการงานทางจิต จะคิดจะนึก จะรู้สึกอะไรก็คล่องแคล่ว เหมือนขี้ผึ้งที่อ่อนดีแล้วก็นั้นเป็นเป็นอะไรก็ง่ายอย่างนั้น ความอ่อนโยนทางจิตความเหมาะสมแก่การงานทางจิตนี้เป็นสิ่งที่จะต้องระลึกถึงกันให้มาก เดียวนี้จิตมักไม่ได้รับความอ่อนโยน ไม่ได้รับการปรับปรุงให้มีความอ่อนโยนมันก็ลำบาก ธรรมะนี้อยู่ในรูปของเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่แท้จริง จะเป็นเหมือนกับน้ำดับไฟในทางวิญญาณ คือ ความอ่อนโยนที่ดับความโกรธ ความกระด้าง ของผู้อื่น ปราศจากการขัดแย้งใด ๆ

6. “ตะบัง” หรือ ตปะ หมายถึง วิริยะ ที่เฝ้าอุปสรรค เช่น อิทธิบาททั้ง 4 มีแล้วก็เฝ้า ความไม่สำเร็จให้เกิดความสำเร็จ การเฝ้าบาป หรือ กิเลส ที่เป็นรากเหง้าของอกุศล และความชั่ว ทั้งหลายเป็นหัวใจของการบริหารจิตเชิงพุทธ กิเลสคือ โลกะ (โลภ) โทสะ (โกรธ) โมหะ (หลง) การเฝ้าหัดใช้ความคิดให้ถูกทางตามแนวพุทธศาสตร์ เพียงวันละไม่กี่นาทีเท่านั้นก็จะทำให้ท่านรู้สึกสดชื่นแจ่มใสขึ้นอย่างประหลาด วิธีเฝ้าการกำจัดบาปที่นิยมกัน คือ “การเฝ้าสมาธิภาวนา” เปรียบเสมือนรถยนต์ที่จะต้องเอาไปล้างอัดฉีดเปลี่ยนถ่ายน้ำมันเครื่องอยู่เป็นระยะ ๆ การล้างภายนอกและขัดสีหาเพียงพอไม่ เหมือนคนที่อาบน้ำชำระร่างกายภายนอกยอมไม่เพียงพอ ต้องมีการชำระล้างจิตใจที่เป็นบาปอกุศลออกไปเป็นระยะ ๆ โดยการทำสมาธิภาวนา ผู้บริหารที่ทำสมาธิภาวนาอยู่เป็นประจำ จะช่วยให้การตัดสินใจดีขึ้น

7. “อ๊กโกฉัง” หรือ อ๊กโกชะ เราก็เห็นกันอยู่ว่าความไม่โกรธ แต่ตัวหนังสือละเอียดอ่อนกว่านั้น แปลว่า ไม่กำเริบ ไม่กำเริบในภายใน ทำให้ตนลำบาก ไม่กำเริบใน

ภายนอก ทำให้ผู้อื่นลำบาก ไม่โกรธตัวเอง-ไม่โกรธผู้อื่น ก็คือไม่กำเริบในภายในไม่กำเริบใน ภายนอก ธรรมะที่ช่วยไม่ให้โกรธ มี “พรหมวิหาร 4” ได้แก่ เมตตา : คือ ปรารถนาให้ทุกคน เป็นสุข กรุณา : คือ ช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มุทิตา : คือ พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี โดยไม่มี จิตริษยา หรือน้อยเนื้อต่ำใจในวาสนาของตนเอง , และ อุเบกขา : คือ วางเฉยเสียและไม่ซ้ำเติม เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติที่ตนมีอาจช่วยเหลือได้ ธรรมะอื่นที่ทำให้ไม่โกรธ เพราะมี “ศีล” (ถ้าโกรธ กลัวศีลขาด หรือเกิดไม่ปกติ เช่น โกรธถึงขั้นทำร้ายร่างกาย ก็ผิดศีลข้อ 1) มี “สมาธิ” (เพราะ บังคับจิตใจได้มั่นคง ไม่อ่อนไหวตามสิ่งที่มากระทบ) และมี “ปัญญา” (เพราะเห็นแก่ยาว ไม่เห็น แก่สั้น โกรธไปก็ไม่ปีประโยชน์) “ความโกรธนั้นหวานที่โคน แต่ว่าจืดหรือเปรี้ยวที่ปลาย” เพราะ ขณะโกรธอาจรู้สึกสบายที่ได้อาละวาด ต่ำทอ ทำร้ายบุคคล และทำลายสิ่งของ แต่พอหายโกรธ ก็ต้องมาเสียใจภายหลัง ตรงกันข้าม “ความไม่โกรธ” นั้นต้องอดกลั้น เจ็บใจในตอนนั้น หลัง เหตุการณ์ผ่านไปก็ไม่ต้องมานั่งเสียใจ เรื่องทรัพย์สินเสียหาย คนอื่นมองดูตัวเราว่าน่าเคารพ ความโกรธนี้ฆ่าเพื่อน ฆ่าพ่อแม่ (กลองข้าวน้อยฆ่าแม่) ฆ่าพระอรหันต์ ฆ่าตนเองได้ นักมวยบาง คนแหยให้คู่ต่อสู้โกรธ จะได้โมโหไม่ระวังตัวมีโอกาสเปิดช่องโหว่ได้ การตัดสินใจขณะโกรธย่อม ลำเอียงเพราะโกรธ และขาดสติในการไตร่ตรอง ทำให้ประสิทธิภาพการตัดสินใจจะลดลง

8. “อะวิหิงสา” หรือ อวิหิงสา ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียน ตนเองนี้บางคนไม่เข้าใจก็ได้เพราะถือเสียว่าคนมันรักตัวเองแล้วมันจะเบียดเบียนทำไม นั่นแหละ จะมีได้มาก เพราะไม่รู้ เพราะไม่เข้าใจ มันก็จะทำไปในลักษณะที่เป็นการเบียดเบียน ผู้ปฏิบัติ ผิดพลาด ความชั่วทั้งหลาย เป็นการเบียดเบียน ถ้าว่าเบียดเบียนไปถึงผู้อื่น เรื่องก็ร้ายกาจมาก เบียดเบียนตนเอง คือ การทำตนเองให้ลำบากเปล่า ๆ โดยไม่จำเป็นต้องทำ หรือทำเกินกว่าเหตุ หรือ ทำเกินพอดี การไม่เบียดเบียนตนเองต้องลดตัวกูของกูให้ได้

9. “ขันติ” หรือ ขันติ ความอดทน คือ รอได้ คอยได้ ไม่กระวนกระวายใจ ถ้าไม่มีความอดทนมันก็เหมือนกับทรมานตัวเอง จะมีฉลาด เฉลียว ปัญญาวิเศษอย่างไร ถ้าไม่รอได้ ทนได้ มันก็เปล่าประโยชน์ เพราะประโยชน์มันไม่ออกมาทันที มันต้องมีโอกาสตามเวลาแห่ง ความสำเร็จ ต้องรอได้ทนได้เหมือนการทำงาน มันต้องรอได้กว่าจะออกเป็นข้าวออกมา อีกอย่าง หนึ่ง ขันติ แปลว่า สมควร สมควรที่จะได้รับความสำเร็จ เมื่ออดทนมาเรื่อย ๆ ก็มีความสมควร เกิดขึ้นที่จะได้รับผลนั้น ขันติ เป็นความอดทนที่มีสติปัญญา มีความถูกต้อง สมควรในทางที่ ควรอดทน รู้จักค่าของความอดทนและยินดี พอใจมีความสุขในความอดทน

10. “อะวิโรธนะ” หรือ อวิโรธนะ ข้อนี้แปลว่า ไม่มีอะไรพิรุณ ที่ผิดไปจากแนวแห่ง ความถูกต้อง อวิโรธนะขอให้หมายถึงความไม่มีอะไรพิรุณเป็นความถูกต้อง เป็นคุณธรรมระดับ

ปัญญา ถ้าแปลไปเป็นอย่างอื่นเสียแล้ว ธรรมะทั้งหมดนี้ก็จะขาดปัญญาซึ่งเป็นไปไม่ได้ สิ่งที่เราเรียกว่าปัญญานี้จะมาเป็นตัวสุดท้ายเสมอ อวิโรชนะนี้หมายถึงปัญญา ไม่มีอะไรผิดพลาดไปจากทำนองคลองธรรมเพราะไม่รู้ คือ ไม่มีปัญญานั้นเอง ถ้าไม่มีการพิรุณหรือผิดพลาด ก็หมายความว่าปัญญา อวิโรชนะจึงหมายถึงความมีปัญญาไม่พิรุณ ความรู้ไม่พิรุณ ความเข้าใจไม่พิรุณ อะไร ๆ ก็ไม่พิรุณ เพราะอำนาจแห่งปัญญา

ธรรมสภากล่าวอ้างจากการแสดงธรรมของท่านพุทธทาส (2549 , หน้า 16-18) ว่า ทศพิทธราชธรรม คือ หลัก 10 ประการ ซึ่งจะนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรือง ความสงบสุข สันติภาพ ความเป็นผู้มีอิสระเหนือความทุกข์ เหนือปัญหาทุกอย่างทุกประการคือ

1. ทาน การให้วัตถุภายนอก เป็นสิ่งของอะไรต่าง ๆ โดยต้องมีผู้รับโดยตรง ให้แล้วมันก็มีผลความผูกพัน เป็นการสร้างสรรค์ความสงบสุข
2. ศีล แปลว่า ภาวะปกติ ไม่มีอะไรวุ่นวาย รวมทั้งการปฏิบัติเพื่อให้เกิดภาวะเช่นนั้นด้วย

2.1 ความหมายของทาน จากแนวความคิดของท่านผู้รู้ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นบุคคลธรรมดาและพระภิกษุซึ่งเป็นที่เคารพของบุคคลทั่วไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2550. หน้า 4) , สุเมธ ตันติเวชกุล (2549 , หน้า 102-111) , สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (2549 , หน้า 4-10) , พุทธทาส (2549 , หน้า 64-68) , ธรรมสภา (2549 , หน้า 16-18) กล่าวว่า ทาน หมายถึง

1. การสละทรัพย์บำเพ็ญสาธารณประโยชน์
2. การให้อย่างมีผู้รับ ไม่ว่าจะเป็นการให้ทางกำลังวัตถุสิ่งของ การให้ทางกำลังสติปัญญา การให้กำลังกาย กำลังใจ
3. การให้ที่เป็นประโยชน์ คือ อามิสทานหรือการให้สิ่งของ เช่น ปัจจัย 4 หรือ การให้ปัญญา ความรู้ คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ และอภัยทาน คือ การให้อภัยผู้ที่ควรให้อภัย
4. เป็นการให้ปันปัจจัยแห่งชีวิตอะไรที่เป็นปัจจัยของการดำรงอยู่แห่งชีวิต ก็ให้ปัจจัยเหล่านั้นทั้งในทางนามธรรม ที่เป็นรูปธรรมก็หมายถึง วัตถุ สิ่งของที่เป็นนามธรรม ก็หมายถึง ความรู้ ความฉลาด ความสามารถ ล้วนแต่เป็นปัจจัยแห่งชีวิต
5. การให้วัตถุภายนอก เป็นสิ่งของอะไรต่าง ๆ โดยต้องมีผู้รับโดยตรง ให้แล้วมันก็มีผลความผูกพัน เป็นการสร้างสรรค์ความสงบสุข

เถียรชัย เอี่ยมวรเมธ (2546 , หน้า 409) ได้ให้ความหมายว่า ทาน หมายถึง สิ่งที่เราบริจาคให้ด้วยความเมตตา

ราชบัณฑิตยสถาน (2546 , หน้า 524) กล่าวว่า ทาน หมายถึง การให้

ธรรมสภา (2551 , หน้า 190-191) กล่าวไว้ว่า ทาน ได้แก่ การให้ แบ่งออกเป็นธรรมทาน คือ การให้ธรรมะเป็นทาน และอามิสทาน คือ การให้วัตถุสิ่งของเป็นทาน ในทางพุทธศาสนาถือว่า ธรรมทานเป็นทานอันประเสริฐกว่าทานทั้งปวง เพราะเป็นการให้ความดีความงาม ความถูกต้อง คุณธรรม ความรู้ สติปัญญา และความสุขสงบเย็น และสามารถแก้ความทุกข์ยาก ขาดแคลนทางจิต ทำให้ใจเป็นสุขและตั้งอยู่ในความดีงาม ส่วนทางด้านอามิสทานหรือวัตถุทาน คือ การให้วัตถุ ทรัพย์ สิ่งของต่างทั้งบุคคลทั่วไป พระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนสรรพสัตว์ทั้งหลายเพื่อบรรเทาความทุกข์ยาก ให้พ้นไปจากความทุกข์ยาก ความลำบากขาดแคลนอยู่เสมอ และโดยไม่หวังผลสิ่งตอบแทนและการให้ทานควรให้ครบตามคุณสมบัติ 3 ประการคือ

1. การให้แก่บุคคลที่สมควรให้ได้รับการอนุเคราะห์ โดยมีเลือกเชื้อชาติหรือศาสนา
2. ถึงพร้อมด้วยเจตนา ทั้งก่อนให้ทานและหลังจากให้ทานไปแล้ว หมายถึง การเจตนาที่ตั้งใจมีความจริงใจไม่เสแสร้ง แสดงภาพ
3. วัตถุให้ทานนั้น ล้วนเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ได้รับให้พ้นจากความขาดแคลนอย่างไม่มีข้อสงสัย

นอกจากนี้การให้ทานเป็นประจำจะก่อให้เกิดเป็นการบำเพ็ญทานให้เป็นบุญ คือ บำเพ็ญให้เป็นเครื่องชำระกิเลสอันมีความละโมภ เป็นต้น

วัดบวรนิเวศ (2536 , หน้า 56 , 95-100) กล่าวว่า ทาน คือ การให้ การสละให้ ให้ได้ทุกอย่าง ให้ได้ทั้งหมด เพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์บูชา เพื่อให้ผู้รับได้มีความสุขจากสิ่งที่ให้นั้น ทั้งแก่ประชาชน และสัตว์ทั้งหลาย ทั้งในรูปของทรัพย์สินเงินทอง สิ่งของต่าง ๆ เครื่องใช้ไม่สอย เครื่องอุปโภค บริโภค หรือความขาดแคลนในเรื่องที่ดินทำกิน สิ่งแวดล้อม รวมทั้งทุนการศึกษา ทุนผู้ยากไร้ และการให้ธรรมะเป็นทาน คือ การปฏิบัติหน้าที่ที่ดีก็เป็นทาน การทำงานที่ประกอบด้วยเมตตาดี โดยไม่คิดว่าเป็นหน้าที่เท่านั้น มุ่งทำให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น การให้กำลังกาย กำลัง วาจา กำลังปัญญา คือ ความคิดความอ่านช่วยเหลือต่าง ๆ แก่ผู้อื่นก็เป็นทาน ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนว่า การถือโภคทรัพย์ 5 อย่าง เป็นการให้ทานทั้งนั้น คือ

1. เลี้ยงตัว เลี้ยงมารดา บิดา บุตร ภรรยา ป่าวไพร่ ให้เป็นสุข
2. เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เป็นสุข
3. บำบัดอันตรายที่เกิดแต่เหตุต่าง ๆ

4. ทำพาลี 5 อย่าง คือ ญาติพาลี : สงเคราะห์ญาติ , อติพิพาลี : ต้อนรับแขก , บำเพ็ญ
อุทิศให้ผู้ตาย ราชพาลี : ถวายเป็นหลวง มีภาชีอากรเป็นต้น , เทวดาพาลี : ทำบุญอุทิศให้เทวดา

5. บริจาคทานในสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ

ทรงวิทย์ แก้วศรี (2530 , หน้า 35 , 59-69) ได้ให้ความหมายของทานว่า ทาน คือ
การให้ในที่นี้หมายถึงให้วัตถุภายนอก เป็นสิ่งของอะไรต่าง ๆ โดยต้องมีผู้รับโดยตรง คือ ให้แล้วก็มี
ผลเป็นความผูกพัน เป็นความสร้างสรรค์ ความสงบสุข ทานแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. อามิสทาน การให้สิ่งของที่เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ โดยมีได้มีการแลกเปลี่ยน

2. ธรรมทาน การให้ธรรมะให้คนอื่นทราบรู้เข้าใจละชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส จนสิ้น
กิเลสหมดทุกข์ทั้งปวง พุทธองค์ทรงสรรเสริญว่า การให้ธรรมเป็นการชนะการให้ทั้งปวง การให้
ทานจำแนกการให้ได้เป็น 2 ประเภทคือ

2.1 ให้เฉพาะเจาะจงบุคคล

2.2 ให้แก่สงฆ์ (ไม่เจาะจง)

เจตนาในการให้ทานแบ่งเป็น 3 ประการคือ

1. ความตั้งใจก่อนให้

2. ความตั้งใจในเวลาให้

3. ความตั้งใจหลังจากให้แล้ว

ผู้ที่ให้ทาน เมื่อพร้อมด้วยเจตนาทั้ง 3 แล้วท่านย่อมมีผลมาก ก่อนให้มีน้ำใจดี เมื่อมี
กำลังให้ ก็มีจิตผ่องใส ครั้นให้แล้ว ก็เบิกบานใจ นี่เป็นสมบัติแห่งบุญ ทาน 3 อย่างคือ การให้
ด้วย

1. ให้ด้วยเจตนาเป็นเครื่องบริจาค

2. ให้ด้วยการงดเว้น

3. ให้ด้วยไทยธรรม

นอกจากนี้การให้ทานจะต้องปฏิบัติตาม สัมบุริสทาน 5 คือ

1. ให้ทานด้วยศรัทธา

2. ให้ทานด้วยเคารพ

3. ให้ทานตามกาล

4. ให้ทานด้วยจิตอนุเคราะห์

5. ให้ทานโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น

อานิสงส์ของสัปปริศทาน 5 คือ

1. ให้ทานด้วยศรัทธา : ทำให้รุ่งงาม
2. ให้ทานด้วยเคารพ : ทำให้บุตร ภรรยา บ่าวไพร่ เชื้อพืง
3. ให้ทานตามกาล : ทำให้ความต้องการที่เกิดขึ้นตามกาลสมบูรณ์
4. ให้ทานด้วยจิตอนุเคราะห์ : ได้ทรัพย์ใช้สมอยากมีแล้วได้ใช้
5. ให้ทานโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น : ทำให้ทรัพย์ที่หามาได้ไม่วิบัติ จากไฟ น้ำ

พระราชโอรส จากผู้ไม่ชอบกัน จากทายาท

พุทธศาสนิกชนบรรยายไว้เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2533 วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ความหมายของคำว่า “ทาน” แปลว่า การให้ การให้ทานไม่จำเป็นต้องให้เงินเสมอไป ถ้าไม่มีเงินก็ให้กำลังกาย (แรงงาน) ให้กำลังใจ ให้กำลังใจ ให้กำลังความคิด เพื่อให้งานของผู้รับสามารถบรรลุความสำเร็จได้โดยง่าย การให้แบบนี้มักใช้ในการบริหารงาน เช่น การวิเคราะห์วินิจฉัย (Diagnosis) การให้คำปรึกษากับผู้ใต้บังคับบัญชา การประชุมคณะกรรมการ การให้ทานมี 3 อย่างคือ

1. วัตถุทาน คือ การให้วัตถุ
2. ธรรมทาน คือ การให้ธรรมะ (เลิศกว่าทานทั้งปวง)
3. อภัยทาน คือ การให้อภัย (ยกโทษให้)

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า ทาน หมายถึง การประพฤติ การปฏิบัติตน การแสดงออก และการบริหารงานต่อครู นักเรียน ผู้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ด้วยการให้ การสละ ทรัพย์สิน ปัจจัย 4 วัตถุสิ่งของทั้งภายนอกและภายใน รวมทั้งสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ กำลังกาย กำลังใจ ที่เป็นประโยชน์และการรู้จักให้อภัย รวมทั้งส่งเสริม สนับสนุน จัดหา และอำนวยความสะดวกแก่ครู นักเรียน ผู้ปกครองและบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกคน ได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งของ เงินทุน และวัสดุอุปกรณ์ของโรงเรียน

2.2 ความหมายของศีล จากแนวความคิดของท่านผู้รู้ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นบุคคลธรรมดา และพระภิกษุที่เป็นที่เคารพของบุคคลทั่วไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2550 , หน้า 4) , สุเมธ ตันติเวชกุล (2549 , หน้า 102-111) , สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (2549 , หน้า 4-10) , พุทธทาส (2549 , หน้า 64-68) , ธรรมสภา (2549 , หน้า 16-18) กล่าวว่า ศีล หมายถึง

1. การสำรวมกายวาจาสุจริตเป็นตัวอย่างแก่ราษฎร์
2. การสำรวมในศีล การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย

3. การสำรวจกาย สำนวจใจ ไม่ให้ละเมิดทั้งศีลในศาสนา และกฎหมายบ้านเมือง รวมทั้งจริยธรรมทั้งปวง ซึ่งหมายถึงเคารพในศาสนา เคารพในหลักศีลธรรม เคารพหลักนิติธรรม และเคารพหลักจริยธรรม

4. ภาวะปกติ และเหตุปัจจัยหรือการจัดการที่ทำให้เกิดภาวะปกติ อุปมาเหมือนว่า ก้อนหินก้อนศิลา มีความเป็นปกติ ความหมายนี้ใช้ได้กับคำว่าศีลหรือศีล ที่รักษาสมาทาน กันอยู่ เหตุทำให้เกิดความปกติ แล้วก็เกิดความปกติ แล้วก็มีผลของความปกติ อยู่กันอย่างสงบสุข

5. ภาวะปกติ ไม่มีอะไรรบกวนววย รวมทั้งการปฏิบัติเพื่อให้เกิดภาวะเช่นนั้นด้วย เขียวชัย เขียวมรรเมธ (2546 , หน้า 931) ได้ให้ความหมายว่า ศีล หมายถึง ความประพฤติดี ข้อบัญญัติทางศาสนาที่กำหนดการปฏิบัติกาย ใจและวาจา

ราชบัณฑิตยสถาน (2546 , หน้า 1103) กล่าวว่า ศีล หมายถึง ข้อบัญญัติทางศาสนาที่กำหนดการปฏิบัติกาย และวาจา การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย

ธรรมสภา (2551 , หน้า 192-193) กล่าวว่า ศีล ได้แก่ การรักษาศีลและการมีศีล คือ มีเจตนางดเว้นการทำชั่ว ความสุจริต และความเบียดเบียนทางกายและทางวาจา ตั้งใจสังวร สำนวจรักษากายวาจาให้สุจริต สะอาด สงบ รักษาความปกติทางกายและทางวาจา มิให้แสดงพฤติกรรมออกมาในทางทุจริต หรือในทางเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นในทางพุทธศาสนา กำหนด ศีลสำหรับพระภิกษุ จำนวน 227 ข้อ สามเณร 10 ข้อ ผู้ปฏิบัติธรรม 8 ข้อ และบุคคลทั่วไป 5 ข้อ (ศีล 5) บุคคลใดประพฤติอยู่ในศีลบริสุทธิ คือจะต้องประพฤติตนทั้งทางกาย วาจาให้สุจริตสะอาด งดงามถูกต้องอยู่เสมออย่างไม่บกพร่อง ไม่ว่าจะป็นศีลในการปกครองและศีลในทางศาสนาก็ตาม ศีลในการปกครอง คือ การปฏิบัติตามกฎหมายและจารีตประเพณีอันดีงาม ศีลในทางศาสนา คือ ข้อห้ามและข้อปฏิบัติทางศาสนา เช่น ในพุทธศาสนาก็มีศีลห้าสำหรับพุทธศาสนิกชน ในปัจจุบันเกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องนำเอาหลักศาสนาเข้ามาช่วยให้ประชาชน มีความประพฤติปฏิบัติที่ดีและมีระเบียบวินัย อันจักทำให้สังคมมีความสงบร่มเย็น

วัดบวรนิเวศ (2536 , หน้า 57 , 102-109) กล่าวว่า ศีล คือ ความปกติกาย ปกติ วาจา ปกติใจ คือ ความงดเว้นจากความประพฤติทางกาย ทางวาจา ทางใจ ที่ผิด ได้ไปโดยลำดับ และมีความรักศีลไม่ต้องการละเมิดศีล เหมือนจามรีรักษาขน อันที่จริงศีลเปรียบเสมือนรั้วล้อม

ก็ได้ หมายความว่า ล้อมมีให้ความชั่วเข้ามา ดังเช่นข้อห้ามดั่งศีล 5 เหมือนอย่างรั้วกันความชั่วเพียงเล็กน้อย ผู้ที่เว้นจากข้อห้าม ทำในข้อที่ท่านไม่ห้าม เรียกได้ว่าเป็นปกติ คือ ปกติกาย ปกติวาจา ปกติใจ แต่เป็นเพราะบุคคลมีโลภะ โทสะ หรือ โภภะ โกรธ หลง จึงทำให้ประพฤติดังปกติ ความสงบ ความเป็นปกติ เป็นตัวศีล หมายถึง ความตั้งใจดีเว้น ไม่ล่วงละเมิดด้วยสังวร คึกคะนองทางกายวาจา เพราะฉะนั้น ผู้มุ่งรักษาศีลให้บริสุทธิ์ จึงต้องรักษาเจตนาหรือใจให้ประกอบด้วยวิริยติ เมื่อเป็นเช่นนี้ศีลจะเกิดอยู่กับใจ เป็นใจสงบ ใจปกติ กายวาจาก็สงบปกติ ศีลที่เป็นบารมีในจริยาปฏิภาณ ศีลตามที่กล่าวมานี้มี 2 ประเภทคือ

1. ศีลที่เป็นกรรม คือ ศีลที่ปฏิบัติคราวหนึ่ง ๆ ที่เก็บสะสมเป็นสันดานแห่งศีลในจิต
2. ศีลที่เป็นบารมี คือ ศีลที่ทรงบำเพ็ญ รักษาจิตไม่ให้โกรธ รักษาศีลไว้โดยไม่อาลัย

แก่ชีวิตและเลือดเนื้อ เราเรียกศีลนี้ว่าศีลบารมี แบ่งออกเป็น 3 ชั้นคือ

- 2.1 ศีลบารมี ได้แก่ ศีลที่บำเพ็ญ ด้วยรักยิ่งกว่าบุคคลที่รักและทรัพย์สิน
- 2.2 ศีลอุบารมี ได้แก่ ศีลที่บำเพ็ญ ด้วยรักศีลยิ่งกว่าอวัยวะร่างกายของตน
- 2.3 ศีลปรมัตถบารมี ได้แก่ ศีลที่บำเพ็ญ ด้วยรักศีลยิ่งกว่ารักชีวิตของตน

อานิสงส์ของศีล จะทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลมีความสุขสวัสดิ์ ปราศจากภัยเวร ไม่ถูกทำร้ายร่างกายและชีวิต ไม่ถูกลักทรัพย์ ไม่ถูกแย่งชิงของรัก ไม่ประพฤติดังกฎหมาย มีโภคทรัพย์สมบูรณ์ มีความอนุเคราะห์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน สรุปลงโดยย่อคือดับใจไม่ให้กำเริบ ไม่ให้โกรธ ถึงพร้อมด้วยโภคทรัพย์ และความดับทุกข์ร้อน โดยสรุปข้อศีลมีความสำคัญดังนี้

1. ศีล 5 เป็นศีลหรือกฎหมายในทางปกครอง
2. ศีลอาจเรียกได้ว่าเป็นมหาทาน
3. อานิสงส์ของศีลเป็นราชธรรม
4. ศีลเป็นหลักธรรมใหญ่สำหรับทุกฝ่าย

ทรงวิทย์ แก้วศรี (2530 , หน้า 93-129) ได้อ้างถึง พระพุทธโฆษาจารย์ ได้กล่าวว่า ธรรมทั้งหลายมีเจตนาเป็นต้นของบุคคลผู้เว้นจากโทษมีปาณาติบาตเป็นต้นก็ดี ของบุคคลผู้บำเพ็ญข้อวัตรปฏิบัติที่ดี เป็นศีล เจตนาเป็นศีล คือ อากาธ 5 ได้แก่ ปาฏิโมกสังวร สติสังวร ญาณสังวร ขันติสังวร และ วิริยสังวร ศีลมีหลายประเภทขึ้นอยู่กับการกระทำและการประพฤติปฏิบัติดังนี้

1. คุณคือความเว้นจากโทษมีปาณาติบาตเป็นต้นอย่างเดียวจัดเป็น วิริยศีล
2. คุณที่เหลือมีเจตนาเป็นต้นเป็น อวิริยศีล

3. ศิลปินบุคคลหวังสมบัติว่า “เราจักได้เป็นเทพเจ้าหรือเทพตนใดตนหนึ่งด้วยศิลปะนี้”
ดังนี้ประพจน์ไป เรียกว่า ตัณหานิลิตศิลป์
4. ศิลปินเป็นโลกุตระที่ดี โลกียะแต่เป็นเครื่องสนับสนุนโลกุตระนั้นก็ดี เป็น อนิลิตศิลป์
5. ศิลปินบุคคลประพจน์ไปด้วยสุทธิกทฤษฎีว่า “ความหมดจด จักมีได้ด้วยศิลปะนี้” เป็น ทฤษฎีนิลิตศิลป์
6. ศิลปินบุคคลกำหนดกาลสมათาน เรียกว่า กาลปรินัยศิลป์
7. ศิลปินบุคคลสมათานตลอดชีวิตแล้วประพจน์ไปตลอดชีวิตเช่นกัน ชื่อว่า อาปณโกฏิกศิลป์
8. ศิลปินที่มีความเห็นด้วยอำนาจลาภ ยศ ญาติ อวยวะและชีวิตเป็นที่สุด ชื่อว่า อปรินัยศิลป์
9. ศิลปินอาสาสมัครทั้งหมด จัดเป็นโลกียศิลป์
10. ศิลปินที่ไม่มีอาสาสมัครเป็น โลกุตระศิลป์
11. ศิลปินประพจน์ด้วยฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา อย่างทราชม เรียกว่า หินศิลป์
ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่า ศิลป์ หมายถึง การประพจน์ การปฏิบัติตน การแสดงออก และการบริหารงานต่อครู นักเรียน ผู้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ด้วยการสำรวม ทั้งกาย วาจา ใจ การไม่ละเมิดในศีลธรรมและกฎหมายบ้านเมือง การทำตนให้เป็นปกติ บริหารงานตามหลักนิติธรรมและหลักจริยธรรม ตลอดจนทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้พบเห็น มีจรรยาบรรณวิชาชีพ และส่งเสริมให้บุคลากรภายในโรงเรียนทั้งครู และนักเรียน ลูกจ้างให้ปฏิบัติตนในกรอบของกฎหมายบ้านเมือง

2.3 ความหมายของบริจาค จากแนวคิดของท่านผู้รู้ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นบุคคลธรรมดา และพระภิกษุที่เป็นที่เคารพของบุคคลทั่วไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2550 , หน้า 4) , สุเมธ ตันติเวชกุล (2549 , หน้า 102-111) , สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (2549 , หน้า 4-10) , พุทธทาส (2549 , หน้า 64-68) , ธรรมสภา (2549 , หน้า 16-18) กล่าวว่า บริจาค หมายถึง

1. การสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อประโยชน์สุขของประชาราษฎร์
2. เป็นการให้ภายในหรือที่เรียกว่าทางจิตใจ เป็นการให้แบบไม่ต้องมีผู้รับ เป็นการยอมสละส่วนเฉพาะตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ มีจิตใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูล

3. ฟังสละเพื่อประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่า อันหมายถึง การสละทุกอย่างไม่ว่าราชทรัพย์ พระกำลัง พระสติปัญญา ความสุขส่วนพระองค์ เวลา จนแม้พระชนม์ชีพ เพื่อประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่า บริจาคจึงไพศาลกว่าทานมาก เพราะเป็นไปเพื่อประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่า ความเสียสละ จึงเป็นคุณสมบัติข้อสำคัญที่สุดข้อหนึ่งของผู้นำ

4. เป็นการให้ในภายใน ไม่ต้องมีผู้รับก็ได้ เป็นการให้สิ่งที่ไม่ควรมีอยู่ในตน เช่น การละกิเลส เป็นต้น ละในความตระหนี่หวงแหน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ละความเห็นแก่ตน ทานให้วัตถุปัจจัยภายนอกมีตัวผู้รับ บริจาคะให้ปัจจัยภายใน ไม่ต้องมีตัวผู้รับก็ได้

5. เป็นการให้ แต่เป็นการให้ในภายใน เป็นการให้ทางจิต ไม่ต้องมีผู้รับก็ได้

เถียรชัย เอี่ยมวรเมธ (2546 , หน้า 487) ได้ให้ความหมายว่า บริจาค หมายถึง อุทิศเงินทอง หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดเพื่อการกุศล

ราชบัณฑิตยสถาน (2546 , หน้า 608) กล่าวว่า บริจาค หมายถึง สละให้ , เสียสละ , การสละ , การให้ , การแจก , ความเสียสละ

ธรรมสภา (2551 , หน้า 194-195) กล่าวว่า บริจาคะ หมายถึง การบริจาค หรือการเสียสละ ไม่ว่าจะป็นวัตถุ หรือจะเป็นความสุขต่าง ๆ ของตน เสียสละสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม เพื่อสิ่งที่ดีที่งาม สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์หรือมีประโยชน์น้อยกว่า เพื่อประโยชน์ส่วนรวมที่ยิ่งใหญ่กว่า ในที่นี้ นอกจากการเสียสละทรัพย์สินเงินทอง กำลังกาย กำลังใจ ตลอดจนเสียสละความรู้ ความคิด สติปัญญา

วัดบวรนิเวศ (2536 , หน้า 124-131) ได้แสดงความคิดเห็นว่าบริจาคจะ เรานำมาใช้ในภาษาไทยว่า บริจาค และมักจะใช้คู่กันไปกับทาน เช่น พูดว่า ทานบริจาค เป็นต้น ทั้ง 2 คำนี้ ก็อธิบายความหมายที่ต่างกันคือ ทานนั้นมุ่งถึงการให้ เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ต่อผู้รับ เพื่อความสุขของผู้รับ ส่วนบริจจาคะแปลทับศัพท์ว่า บริจาค หรือแปลเป็นไทยว่า สละ นั้น มุ่งสละสิ่งที่มีประโยชน์น้อย หรือเป็นประโยชน์น้อย เพื่อประโยชน์ที่มากกว่า ยิ่งกว่า ดังพุทธภาษิตที่แปลว่า “ผู้มีปัญญาเมื่อเห็นสุขอันไพบูรณ์ ฟังสละพอประมาณเสีย” และที่ว่า “ฟังสละทรัพย์ เพราะเหตุรักษาอวัยวะอันประเสริฐ เมื่อรักษาชีวิตก็ฟังสละอวัยวะ เมื่อระลึกถึงธรรม ก็ฟังสละอวัยวะ ทรัพย์และแม้ชีวิตทั้งสิ้น” การบริจาค หรือการสละนี้ จึงมุ่งถึงประโยชน์ที่ฟังได้เป็นที่ตั้ง การที่มุ่งที่จะรักษาธรรม คือความถูกต้อง ความดีที่เรียกว่าคุณธรรม ธรรมที่เป็นคุณ คือความดีที่เกื้อกูล ตลอดถึงธรรมคือหน้าที่ที่ฟังทำ ก็ฟังสละได้ทั้งหมด เมื่อถึงคราวที่จะต้องสละ เช่น จะต้องสละทรัพย์หรือต้องสละอวัยวะส่วนหนึ่งของร่างกายส่วนใดส่วนหนึ่ง ก็ฟังสละทรัพย์ เพื่อรักษาอวัยวะร่างกาย ฟังสละอวัยวะร่างกายเพื่อรักษาชีวิต เมื่อถึงหน้าที่ ถึงความถูกต้อง ถึงคุณธรรม

คือความดี หากว่าจะต้องรักษาธรรมดังกล่าวนี้ไว้ ซึ่งธรรมดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุดยิ่งกว่าชีวิต อวัยวะร่างกายและทรัพย์ เมื่อได้มองเห็นคุณค่าของธรรมแล้วจำจะต้องสละ ทรัพย์ อวัยวะร่างกาย ฟังสละรักษาธรรมไว้ ถ้าท่านสละทรัพย์เพื่อบำเพ็ญทาน บำเพ็ญศีล ก็ชื่อว่า บารมี เมื่อท่านสละอวัยวะร่างกาย ท่านสละชีวิตเพื่อบำเพ็ญบารมี ก็ชื่อว่า อุบารมี เมื่อท่านบำเพ็ญบารมี ท่านสละชีวิตเพื่อบำเพ็ญบารมีข้อนั้น ก็ชื่อว่า ปรมัตถบารมีคนทุกคนควรมีบริจจาคะเพื่อรักษาธรรม ทุกคนทั้งในฝ่ายปกครอง และฝ่ายผู้อยู่ใต้ปกครอง ก็พึงปฏิบัติด้วยกันทั้งนั้น เพราะต่างก็มีธรรมคือหน้าที่ของตนที่พึงปฏิบัติด้วยกัน ทุกคนเกิดมาก็ต้องมีพ่อแม่ และทุกคนก็ต้องเป็นลูก และเมื่อเติบโตขึ้น ตนเองก็เป็นพ่อ เป็นแม่ ภาวะเหล่านี้ไม่มีใครมาแต่งตั้งให้ เป็นภาวะที่เป็นขึ้นเองตามเรื่องของสังคมในโลก และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ก็มีธรรมคือหน้าที่ ๆ จะพึงปฏิบัติขึ้นทันที เพราะฉะนั้นจึงต้องมีบริจจาคะ คือการสละ เพื่อรักษาหน้าที่ รักษาธรรม รักษากิจที่พึงทำ รักษาคุณความดี เมื่อจะต้องสละทรัพย์ก็ต้องสละ สละอวัยวะก็ต้องสละ สละชีวิตก็ต้องสละ เพื่อรักษาธรรม คือ หน้าที่ที่พึงทำอันนี้ไว้ อันนี้แหละคือรักษาธรรมซึ่งเป็นกิจที่พึงทำของทุก ๆ คน นอกจากนี้แล้วเรายังต้องสละความสุขสำราญส่วนตัว ความเจริญความสบายออกจากตนด้วย

ทรงวิทย์ แก้วศรี (2530 , หน้า 137-146) ได้กล่าวว่า บริจจาคะ หมายถึง กิริยาที่สละบริจจาคสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์หรือมีประโยชน์น้อยกว่าแคบกว่า เพื่อสิ่งที่มีประโยชน์ใหญ่กว่ากว้างกว่า เพื่อบรรเทาตระหนี่ ดังสุภาษิตว่า “ผู้มีปัญญา เมื่อเห็นสุขไพบูลย์ ฟังสละสุขพอประมาณเสีย” และว่า “ฟังสละทรัพย์เพราะเหตุ(รักษา)อวัยวะอันประเสริฐ เมื่อรักษาชีวิตก็ฟังสละอวัยวะ เมื่อระลึกถึงธรรมก็ฟังสละอวัยวะและแม่ชีวิตทั้งสิ้น” คนผู้คุมกันอยู่เป็นหมวดหมู่ เมื่อตั้งอยู่ในบริจจาคะ คือถึงคราวก็สละทรัพย์เป็นต้น จนถึงชีวิตเลือดเนื้อ เพื่อรักษาธรรมตามหน้าที่ของตน หมู่จึงดำรงอยู่ได้ดี คนผู้ทำหน้าที่ปกครอง ฟังเห็นประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าส่วนเฉพาะตนหรือพวกพ้องของตน ถ้าไม่ปฏิบัติเช่นนั้นด้วยซ้ำกลับเอาผลประโยชน์ส่วนรวมมาเพื่อประโยชน์เฉพาะตน และพวกพ้องด้วย ถ้าอยู่ในปกครองก็เช่นเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ หมู่ที่เป็นอยู่ร่วมกันก็ตั้งอยู่ไม่ได้ เฉพาะคนที่อยู่อาศัยอยู่ในส่วนรวมก็ตั้งอยู่ไม่ได้เช่นกัน การสละหรือบริจจาคะนั้นมุ่งตัวเอง ปรารถนาถึงตัวเองว่าตัวเองทำอย่างไรถึงจะดี มุ่งช่วยตัวเองให้เป็นคนดี นอกจากนี้แล้ว บริจจาคะ ยังหมายถึง ความมีจิตใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูล สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ไม่คับแคบเห็นแก่ตัว โดยสรุป บริจจาคะ คือ การสละ 2 ประเภทคือ

1. สละสิ่งของ ทรัพย์สิน อวัยวะ และชีวิต
2. สละกิเลส

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า บริจาค หมายถึง การประพฤติ การปฏิบัติตน การแสดงออก และการบริหารงานต่อครู นักเรียน ผู้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ด้วยการเป็นผู้ให้ทั้งภายใน (จิตใจ) และภายนอก เป็นการสละทั้ง ทรัพย์ กำลังสติปัญญา ความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม มีจิตใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูล มีความเสียสละ ละใน ความตระหนี่หวงแหน บริหารงานอย่างเสียสละทั้งในเวลาและนอกเวลาราชการ รวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรภายในโรงเรียนทั้งครู นักเรียนและลูกจ้างได้มีนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และใช้ทรัพยากรของโรงเรียนก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและอย่างประหยัด

2.4 ความหมายของอาชชวะ จากแนวความคิดของท่านผู้รู้ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นบุคคลธรรมดาและพระภิกษุที่เป็นที่เคารพของบุคคลทั่วไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2550 , หน้า 4) , สุเมธ ตันติเวชกุล (2549 , หน้า 102-111) , สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (2549 , หน้า 4-10) , พุทธทาส (2549 , หน้า 64-68) , ธรรมสภา (2549 , หน้า 16-18) กล่าวว่า อาชชวะ หมายถึง

1. ความซื่อตรงปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต
2. ความเป็นผู้ตรง ได้แก่ การประพฤติต่อตนเองและผู้อื่นด้วยความจริงใจ ไม่มีมารยาสาไทย ไม่มีนอกไม่มีใน
3. ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง และสุจริต
4. ความซื่อตรง ตรงต่อเพื่อนมนุษย์ ตรงต่อหน้าที่การงานแห่งความเป็นมนุษย์ ความซื่อตรงนี้เป็นเหตุให้เกิดความรัก สามัคคี ไว้วางใจ วางใจ ซื่อตรงต่อเพื่อนมนุษย์ก็อยู่กันอย่างสะดวกสบาย ซื่อตรงต่อหน้าที่แห่งความเป็นมนุษย์นี้เป็นความตรงสุดยอด ความเป็นมนุษย์มีหลักเกณฑ์อย่างไร ซื่อตรงต่อความเป็นอย่างนั้น ปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น
5. ความซื่อตรง ความเปิดเผย เกิดโทษไม่เกิดภัย ไม่เกิดอันตรายใด ๆ เป็นที่ไว้วางใจได้ ทำหน้าที่ให้ถูกต้อง ให้พอเพียง ให้เหมาะสม

เกียรติชัย เขียมวรเมธ (2546 , หน้า 1130) ได้ให้ความหมายว่า อาชชวะ หมายถึง ความซื่อสัตย์ ความมีสัตย์ ความตรงไปตรงมา

ราชบัณฑิตยสถาน (2546 , หน้า 1361) กล่าวว่า อาชชวะ หมายถึง ความซื่อสัตย์ ความตรงไปตรงมา ความมีสัตย์

ธรรมสภา (2551 , หน้า 195-196) ได้กล่าวแสดงความคิดเห็นว่า อาชชวะ อันได้แก่ ความซื่อตรง ความสุจริต ความจริงใจ การถือเอาความทุกข์ ความเดือดร้อนของผู้อื่น เป็นความทุกข์ ความเดือดร้อน ของตนเอง เพื่อหาทางดับความทุกข์ความเดือดร้อนนั้นออกไป

วัตบวรนิเวศ (2536 , หน้า 147-152) ได้แสดงความคิดเห็นว่า อาชชวะ แปลว่า ความเป็นผู้ตรง อันคำว่า “ตรง” นี้ ก็มีปัญหาว่า ตรงไปไหน ตรงไปอย่างไร ที่พูดกันนั้นมีความหมายว่าตรงไปตามเรื่องราวที่เกิดขึ้น เช่นเมื่อไต่ถามเรื่องใดเรื่องหนึ่งกับผู้ใดผู้หนึ่ง ก็มีการเตือนว่าให้พูดไปตามตรง เช่นทำไปอย่างไรก็พูดไปอย่างนั้น ตรงตามเรื่องราวที่เป็นไปแล้ว หรือตามเรื่องราวที่เป็นจริง อีกอย่างหนึ่งมักพูดว่า ตรงคือซื่อสัตย์สุจริต โดยมุ่งเอาสัตย์คือความจริง สุจริตคือความประพฤติเป็นที่ตั้ง เมื่อสัตย์หรือสัจจะ ความจริงเป็นอย่างไร ก็ตรงไปอย่างนั้น มักจะหมายทาง วาจา คือพูดความตรงดังที่กล่าวข้างต้น สุจริตนั้นคือความประพฤติดี ตรงต่อสุจริตก็คือประพฤติตรงต่อความดี และคำว่าตรงนี้ก็ใช้คำว่า ซื่อ เป็นความหมายของตรงด้วย และก็มี ความหมายของความตรงดังเช่นที่กล่าว ซื่อตรง ก็หมายถึง มีความไม่คิดคดทรยศ หรือซื่อสัตย์สุจริต ทั้งต่อองค์การและบุคคล ดังนั้น การที่ไม่มุ่งทำลายล้าง หรือมุ่งแต่จะเอาชนะกันทั้งบุคคลและองค์การ ถือว่ามีอาชชวะรวมทั้งการไม่คิดร้ายโดยอุบายผิวยุติธรรม ปราศจากมารยาสาไทย ไม่ปฏิบัติลวงกันหรือหลีกเลียงแอบแฝง และความมีอัธยาศัยตรงอันเป็นความหมายของ อาชชวะ และปัญญา เป็นของคู่กัน เพราะปัญญาจะต้องมีความตรงจึงจะเป็นปัญญาแท้ คือจะต้องรู้ตรงต่อความเป็นจริง ไม่ผิดไปจากความจริง ตรงต่อเหตุผลที่เป็นจริง ถ้าคดต่อเหตุผลที่เป็นจริงหรือต่อความจริง ก็มีใช้ปัญญา แต่เป็นโมหะ ความหลง อวิชชา ความไม่รู้ คือความรู้ไม่ถูกไม่ตรง และความตรงจะต้องประกอบไปด้วยปัญญา จึงจะเป็นตรงแท้ คือตรงต่อเหตุผล ตรงต่อความถูกต้อง ตรงต่อธรรม ตรงต่อคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดังนั้นอาชชวะและปัญญาจะต้องประกอบไปด้วยกันได้ดี และอาชชวะคือความตรงข้อนี้ ก็เป็นข้อที่บุคคลทั่วไปจะพึงประพฤติปฏิบัติ เพราะว่าเป็นคุณทั่วไปนั้น ย่อมมีภาวะ มีหน้าที่ที่จะพึงปฏิบัติต่อกันในทางดีไม่ใช่ปฏิบัติต่อกันในทางชั่วร้าย และเมื่อมีภาวะเป็นคนไทย เป็น พลเมืองไทย ก็มีหน้าที่ที่พึงปฏิบัติในฐานะที่เป็นคนไทย เป็นพลเมืองไทย เพื่อให้ประเทศชาติ พร้อมทั้งสถาบันต่าง ๆ ของประเทศชาติ ก็จะต้องช่วยกันประคับประคองประเทศของเรา เมื่อเรามีหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งก็ปฏิบัติหน้าที่นั้นให้ตรง รวมทั้งตรงต่อศาสนาที่เรานับถือโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเราเป็นพุทธศาสนิกชนก็ต้องตรงตามหลักธรรมคือ ความสุจริตกาย สุจริตวาจา สุจริตใจ และตรงต่อหลักศีลธรรม หลักกฏหมายบ้านเมือง

ทรงวิทย์ แก้วศรี (2530 , หน้า 167-172) กล่าวว่า อาชชวะ คือความเป็นผู้ตรงนั้น ได้แก่ ความไม่มีมารยาสาไทย ประพฤติต่อผู้อื่นด้วยความจริงใจของตน ความบริสุทธิ์ใจ ไม่ประพฤติเสแสร้ง ไม่เป็นผู้อำพราง ไม่มีนอกมีใน ไม่เป็นผู้มีแงงอน ไม่เป็นผู้พูดอย่างใจอย่างไม่เป็นผู้ไม่ถูกใจไม่เอา ไม่ประพฤติหลอกลวง หรือหลีกเลียงแอบแฝง มีความจริงใจ ความมีอัธยาศัยซื่อตรง และง่ายที่คนอื่นจะเกี่ยวข้องด้วย รวมทั้งความจริงใจในการทำงานด้วย

ผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ สุจริต ต่อตนเอง และผู้อื่น ไม่มีมายาสาโดยล่อลวงผู้อื่น ทั้งนี้โดยมีหิริ (ความละอายใจ) และโอตตปปะ (ความเกรงกลัวต่อบาป) ทำให้ไม่ทำผิดทั้งในที่ลับและที่แจ้ง “ความซื่อตรงเป็นรากฐานของธรรมาธิปไตย” ถ้าประชาธิปไตยที่มีความซื่อตรงมีธรรมะ ก็จะเป็น “ธัมมิกประชาธิปไตย” ตรงกันข้ามประชาธิปไตยที่มีความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์ของพรรค ก็จะเกิดความไม่สงบสุข ตัวอย่างสังคมไม่มีความซื่อตรง เช่น “ค่อหน้ามะพลับ ลับหลังตะโก” หรือ “มาอย่างไทย ไปอย่างฝรั่ง” หรือ “แข็งดั่งเหล็ก เงินง้างอ่อนได้ดั่งใจ” ความตรง มี “ตรงต่อวาจา” คือ ไม่พูดหลอกลวงใคร “ตรงต่อผู้อื่น” คือ ไม่หลอกลวงใคร ไม่ขบถหักหลังใคร “ตรงต่อการกระทำ” คือ ไม่มีมายากระทำหลอกล่อลวงใคร เพื่อหวังประโยชน์จากคนอื่น “ตรงต่อเวลา” คือ เวลาที่สมควรจะทำอะไร ก็ตรงต่อเวลาที่ทำงานนั้น ตามที่ตัวเองกำหนดหรือกำหนดกับใคร หรือที่ผู้อื่นกำหนดไว้ โดยไม่ผิดเพี้ยน ไม่บิดพลิ้ว โดยไม่ต้องแก้ตัว “ตรงต่อตัวเอง” คือ ตรงต่อความเป็นมนุษย์ของตนเอง “ตรงต่อธรรมะ” คือ ตรงต่อกฎความจริงที่เป็นไปของตน “ตรงต่อความจริง” คือ ตรงต่อความยุติธรรมที่มีอยู่ ถูกตรงตามความจริงที่ว่าควรจะเป็นอย่างไร จนถึงตรงต่อพระรัตนตรัยอันเป็นที่ยึดถือสูงสุด แล้วตรงต่อโลกุตตระ ตรงต่อนิพพาน ตรงต่อความเป็นเช่นนั้นเองของธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวง “ตรงต่อการทำงาน” คือ ตรงต่ออาชีพการงานที่ตนเองทำอยู่ ไม่ทรยศต่อจรรยาบรรณวิชาชีพ ในการบังคับบัญชา หรือการนำหมู่คณะ ต้องการคนตรง ผู้นำก็ตรง ผู้ตามก็ตรง ถ้าใช้ “พระเดช” ต้องใช้ด้วยความ “เมตตา” ไม่ใช่ทำไปด้วยความลำเอียง และความโกรธแค้น แต่ถ้าจะใช้ “พระคุณ” ต้องใช้ด้วย “ปัญญา” กำกับไว้ด้วย มิเช่นนั้นการช่วยเหลือก็จะกลายเป็นให้ผลร้ายต่อผู้ให้หรือต่อผู้รับ บริษัทจะอยู่ได้เพราะความซื่อตรง ถ้าทั้งผู้นำและลูกน้องต่างคนต่างโกง บริษัทก็จะอยู่ไม่ได้ “พยศของคนตรง” เป็นความคดที่ซ่อนอยู่ในความตรง เช่น เถตรง ไม่หลีกอะไร อย่างนี้มีอันตราย เหมือนเดินถึงหน้าผาก็เดินต่อตกหน้าผาตาย อย่างนี้เป็นความโง่ที่ซ่อนอยู่ในความตรง หรือขาดปัญญา ต้องชำระล้างความโง่ออกไปจากความตรงด้วย “ความตรงที่แท้จริง จะไม่เกิดความขัดแย้ง” เพราะเป็นความจริงทุกเมื่อ แต่ถ้าตรงด้วยความโง่ อย่างนี้เกิดความขัดแย้ง (ความขัดแย้ง ภาษาบาลีเรียกว่า อุปัททวะ ภาษาไทย เรียกว่า อุบาทว์)

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า อาชชวะ หมายถึง การประพฤติ การปฏิบัติตน การแสดงออก และการบริหารงานต่อครู นักเรียน ผู้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ด้วยความซื่อตรงต่อเพื่อนมนุษย์ ตรงต่อหน้าที่การงานทั้งต่อตนเองและผู้อื่นด้วยความจริงใจ ปฏิบัติตนและปฏิบัติหน้าที่การบริหารงานด้วยความซื่อสัตย์และสุจริต เห็นประโยชน์ส่วนรวมสำคัญมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว มีความเปิดเผยจริงใจ ไม่มีนอกไม่มีใน รวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรภายในโรงเรียนทั้งครู นักเรียน และลูกจ้างได้มีนิสัยและประพฤติตนในกรอบของความซื่อสัตย์ สุจริต

2.5 ความหมายของมัททวะ จากแนวความคิดของท่านผู้รู้ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นบุคคล ธรรมดาและพระภิกษุที่เป็นที่เคารพของบุคคลทั่วไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2550 , หน้า 4) , สุเมธ ตันติเวชกุล (2549 , หน้า 102-111) , สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (2549 , หน้า 4-10) , พุทธทาส (2549 , หน้า 64-68) , ธรรมสภา (2549 , หน้า 16-18) ได้กล่าวว่า มัททวะ หมายถึง

1. ความอ่อนโยน
2. ความเป็นผู้อ่อนโยน ได้แก่ มีสัมมาคารวะ อ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ อ่อนโยนต่อบุคคลเสมอกันและต่ำกว่า วางตนสม่ำเสมอ ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น
3. ความมีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยน ไม่ทรงดื้อดึง ทรงรับฟังการกราบบังคมทูล ตักเตือนที่มีเหตุผล และไม่ทรงถือพระองค์ด้วยอำนาจ
4. อ่อนโยน อ่อนโยนต่อบุคคล ซึ่งใคร ๆ ก็ชอบความอ่อนโยน อย่าตั้งอกถ่วงถึงมนุษย์เลย แม้แต่สัตว์ก็ยังชอบความอ่อนโยนของผู้เป็นเจ้าของ นี่ก็เป็นความอ่อนโยนต่อบุคคล เป็นการอ่อนโยนแห่งอาการทางกาย ที่นี้มีการอ่อนโยนอาการทางจิต คือมีจิตที่อบรมไว้ดี มีความอ่อนโยนคล่องแคล่วที่จะทำการงานทางจิต จะคิดจะนึก จะรู้สึกอะไรก็คล่องแคล่วเหมือนขี้ผึ้งที่อ่อนดีแล้วก็ปั้นเป็นอะไรก็ง่ายอย่างนั้น ความอ่อนโยนทางจิต ความเหมาะสมแก่การงานทางจิต นี่เป็นสิ่งที่จะต้องระลึกรู้ถึงกันให้มาก เดี่ยวนี้จิตมักไม่ได้รับความอ่อนโยน
5. ความอ่อนโยน ความอ่อนโยนภายนอก คืออ่อนโยนต่อบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตัว เป็นการสร้างความรัก ความสามัคคี

ราชบัณฑิตยสถาน (2546 , หน้า 852) กล่าวว่า มัททวะ หมายถึง ความอ่อนโยน ธรรมสภา (2551 , หน้า 196-197) ได้แสดงความคิดเห็นว่า มัททวะ ได้แก่ ความเป็นผู้มีอัธยาศัยและความสุภาพอ่อนโยน ทั้งทางกาย วาจา และใจ โดยได้จำแนกความอ่อนโยน ออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. ความอ่อนโยนในทางโลก คือ ความอ่อนโยนต่อบุคคลอื่นในสังคม อันเป็นมารยาทที่บุคคลในสังคมจะพึงปฏิบัติต่อกัน เพื่อผลดีในทางสังคม ซึ่งปรากฏเห็นได้อย่างเด่นชัดในทุกสถานที่
2. ความอ่อนโยนในทางธรรม คือ ความสามารถโอนอ่อนผ่อนตาม น้อมไป หรือ เปลี่ยนไปในทางแห่งความดี ทำให้เกิดการผสมผสานกันอย่างดีในการงานและบุคคล แก่บุคคลทุกระดับชีวิตและอย่างถ้วนทั่วทุกระดับชั้น ทั้งกาย วาจา และใจ

วัตบวรนิเวศ (2536 , หน้า 60-165) กล่าวว่า มัททวะ แปลว่า ความอ่อนโยน อธิบายทั่วไปว่าความเป็นผู้มีอัธยาศัยอ่อนโยน ไม่ตื้อตึงตึงตนด้วยอำนาจถัมภะ คือความตื้อตึงดุจเสามีความอ่อนโยนไปตามเหตุผล ตามความสมควร ที่เรียกว่า การถวสีกะ เป็นไปตามอำนาจแห่งเหตุการณ์ที่ควรดำเนิน และมีสัมมาคารวะต่อท่านผู้ใหญ่ผู้เจริญ อ่อนโยนต่อบุคคลที่เสมอกันและต่ำกว่า วางตนสม่ำเสมอ ไม่กระด้างดูหมิ่นผู้อื่นด้วยอำนาจมานะ เพราะชาติ เพราะโคตร เพราะยศ เพราะทรัพย์ ความอ่อนโยนนี้อย่อมเป็นไปทางจิตใจและเป็นไปทางกายต่อความประพฤติต่อบุคคล และต่อการทำงานต่างๆ ที่เป็นไปทางจิตใจนั้น ก็คือมีจิตใจไม่กระด้าง ไม่ประกอบด้วยความคิดหมิ่นแคลน มีจิตใจที่รู้สึกในบุคคลทั้งปวงเป็นไปโดยสม่ำเสมอ แต่ว่าเมื่อดำรงตำแหน่งฐานะอย่างใด ก็มีจิตใฝ่รักษาคำตำแหน่งฐานะนั้นไว้โดยชอบให้เหมาะให้ควร แต่ไม่ใช่มีความหมายไปในด้านดูหมิ่นดูแคลนผู้อื่นที่ต่ำกว่า

ทรงวิทย์ แก้วศรี (2530 , หน้า 199-200) ได้กล่าวไว้ว่า มัททวะ หมายถึง ความเป็นผู้มีอัธยาศัยอ่อนโยน ไม่ตื้อตึงด้วยอำนาจถัมภะ(ความตื้อตึงดุจเสามีความอ่อนโยนไปตามเหตุผลตามความสมควร ที่เรียกว่า การถวสีกะ เป็นไปในอำนาจแห่งเหตุที่ควรดำเนิน และมีสัมมาคารวะอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ ผู้เจริญ อ่อนโยนต่อบุคคลที่เสมอกันและต่ำกว่า วางตนสม่ำเสมอไม่กระด้างดูหมิ่นผู้อื่นด้วยอำนาจมานะ เพราะชาติ โคตร ยศ ทรัพย์ เป็นต้น คุณข้อนี้ทำให้ผู้ใหญ่และผู้ย่อยเป็นที่นับถือของกันและกัน ยังหมั่นดำเนินไปได้โดยสวัสดิ์ อนึ่งธรรมในข้อนี้มีลักษณะตรงกับนิวาตะ คือความประพฤติถ่อมตน คือความเป็นผู้มีใจอ่อนน้อม มีวาจาอ่อนหวาน มีวาจาเนียมเนวล มีวาจน่าปลื้มใจ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า มัททวะ หมายถึง การประพฤติ การปฏิบัติตน การแสดงออก และการบริหารงานต่อครู นักเรียน ผู้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้องอย่างมีอ่อนโยน มีสัมมาคารวะอ่อนน้อมถ่อมตน มีเหตุผล รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความเมตตา ไม่ถือตัว รวมทั้งความอ่อนโยนทางกาย และความอ่อนโยนทางจิตใจ วางตนเสมอดันเสมอปลาย ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น มีความอ่อนโยนต่อบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับ ศาสนาในเกียรติและศักดิ์ศรีของผู้อื่น รวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรภายในโรงเรียนทั้งครู นักเรียน และลูกจ้างได้มีนิสัยและประพฤติตนในกรอบของความมีสัมมาคารวะ สุภาพเรียบร้อย อ่อนน้อมถ่อมตน

2.6 ความหมายของตบะ จากแนวความคิดของท่านผู้รู้ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นบุคคลธรรมดาและพระภิกษุที่เป็นที่เคารพของบุคคลทั่วไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2550 , หน้า 4) , สุเมธ ตันติเวชกุล (2549 , หน้า 102-111) , สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (2549 , หน้า 4-10) , พุทธทาส (2549 , หน้า 64-68) , ธรรมสภา (2549 , หน้า 16-18) กล่าวว่า ตบะ หมายถึง

1. ความข่มใจไม่หลงไหลในสุขสำราญ
2. ความเพียร ได้แก่ ความบากบั่น ความก้าวหน้า ไม่ถอยหลัง ความไม่หยุดอยู่กับที่
3. ความเพียรในการทรงปฏิบัติหน้าที่พระมหากษัตริย์ให้ถูกต้อง ตามหน้าที่อย่างสม่าเสมอ ทรงมีความเป็นอยู่อย่างสามัญ ทรงข่มใจไม่หลงไหลในความสุขสำราญอย่างสม่าเสมอ
4. วิริยะ ที่เฝ้าอุปสรรค เช่น อิทธิบาททั้ง 4 มีแล้วก็เฝ้าความสำเร็จให้เกิดความสำเร็จ

5. วิริยะ ความเพียร ความบากบั่น ความก้าวหน้า ไม่ถอยหลัง ความไม่หยุดอยู่กับที่
 เขียวชัย เขียววรเมธ (2546 , หน้า 313) ได้ให้ความหมายว่า ตบะ หมายถึง ความเพียร เครื่องเผาผลาญกิเลส

ราชบัณฑิตยสถาน (2546 , หน้า 424) กล่าวว่า ตบะ หมายถึง พิธีข่มกิเลส การบำเพ็ญเพื่อให้กิเลสเบาบาง การข่มกิเลส

ธรรมสภา (2551 , หน้า 198) กล่าวว่า ตบะ หมายถึง การทำความเพียรเพื่อเผากิเลส ได้แก่ การบำเพ็ญความเพียรเพื่อเอาชนะใจตนเอง ในการต่อสู้กับกิเลสความชั่วประการต่าง ๆ และทำลายกิเลส ให้หมดไปจากสันดาน รวมทั้งการเอาชนะความเกียจคร้าน ความชั่วร้ายต่าง ๆ

วัดบวรนิเวศ (2536 , หน้า 174-180) กล่าวว่า ตบะหรือตบะ คือคำเดียวกัน ตบะ นี้เราใช้เป็นภาษาไทยซึ่งมาจากภาษาบาลีว่า ตบะ หมายถึงเผาผลาญ ใช้เป็นกิริยา แปลว่า เดือดร้อนก็มี เพราะฉะนั้น ตบะ ในทางปฏิบัติ จึงมีความหมายถึง การปฏิบัติหน้าที่โดยถูกต้อง และการปฏิบัติหน้าที่นั้นให้บังเกิดผลปรากฏเป็นที่ยำเกรง ไม่เป็นที่หมิ่นแคลน ดังนี้ ตบะ จึงเป็นข้อที่คนพึงปฏิบัติ จะเป็นข้าราชการ ก็ตาม จะเป็นประชาชนก็ตาม จะเป็นคหบดีพ่อค้าชาวนา ชาวสวนเป็นต้นก็ตาม ความปฏิบัติ ตบะ ธรรมข้อนี้คือเพียรเผากิเลส อันเป็นเหตุให้ก่อกรรม เบียดเบียนซึ่งกันและกันให้เดือดร้อน ส่งเสริมกุศลสมาทาน ถือปฏิบัติความดีนี้แหละให้มากขึ้น เกื้อกูลตัวเองด้วย ผู้อื่นด้วย ให้มีความสุขด้วยกัน ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เมื่อปฏิบัติได้ดังนี้ ก็เป็นที่เคารพนับถือยำเกรงของบ้านใกล้เรือนเคียง ถ้าเป็นชาวบ้านด้วยกัน ถ้าเป็นข้าราชการก็ได้รับความนับถือจากประชาชนดังนี้เป็นต้น

ทรงวิทย์ แก้วศรี (2530 , หน้า 223-224) ได้กล่าวว่า ตบะ หมายถึง ธรรมะเป็นเครื่องเผาผลาญบาปและยังหมายถึง เป็นไปในธรรมและในวัตร(ความประพฤติโดยเอื้อเฟื้อด้วยดี

ด้วยอำนาจความเห็น) หรือความเพียรเป็นเครื่องเผาผลาญกิเลสของหมู่ชนผู้พร้อมเพรียงกัน เป็นเหตุนำสุขมาให้ การสำรวจรักษาศีลธรรมก็เป็นที่ตั้ง , การเผาผลาญความเกียจคร้านก็เป็นที่ตั้ง , ความสำรวมด้วยสติก็เป็นที่ตั้ง , ความควบคุมอกุศลก็เป็นที่ตั้ง , ความสังวรก็เป็นที่ตั้ง , ความอยู่ในศีลก็เป็นที่ตั้ง , ความอยู่ใต้กรอบของกฎหมาย ศีลธรรม จริยธรรมก็เป็นที่ตั้ง การตั้งใจกำจัดความเกียจคร้านและการผัดผ่อนที่ มุ่งทำกิจอันเป็นหน้าที่ที่พึงทำอันดีก็ชอบ เมื่อคนอยู่รวมกันจะต้องรู้หน้าที่ของตน ดังนั้นต้องมีความเพียร ทำหน้าที่โดยไม่เกียจคร้านเทียบได้กับวิริยบารมี ตบะ มีเพียรบังคับตนเองไม่ให้มีกิเลส ถ้าไม่มีตบะ ก็จะมีแต่กิเลส บังคับตนเองไม่ได้ ทำอะไรเหลวไหลไปหมดแล้วจะอยู่รอดได้อย่างไร เป็นชวานาก็มีตบะแบบชวานา เป็นพ่อค้าก็มีอย่างพ่อค้า เป็นข้าราชการก็มีอย่างข้าราชการ เป็นผู้บริวารก็มีตบะตามแบบที่เป็นนั้น เมื่อมีตบะแล้วก็สามารถ “เผาผลาญความเห็นแก่ตัว” ทำให้สามารถบังคับตนเองได้ เป็นข้าราชการก็ไม่ข้อราษฎ์ บังหลวง เป็นผู้บริวารก็ต้องอดทน เพื่อให้ผู้อื่นได้รับความพอใจ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ตบะ หมายถึง การประพฤติ การปฏิบัติตน การแสดงออก และบริหารงานด้วยความพากเพียร อุตสาหะ การปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง มีความบากบั่น ก้าวหน้าไม่ถอยหลัง ความไม่หยุดอยู่กับที่ เป็นผู้นำในการพัฒนาตน พัฒนางาน ไม่หลงไหลในความสุขและมีความสามารถขมใจต่อกิเลส สิ่งยั่วยู่ในอบายมุขต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมให้บุคคลากรภายในโรงเรียน ทั้งครู นักเรียน และลูกจ้างได้มีนิสัยและประพฤติตนอย่าง ไม่หลงไหลในความสุข และกิเลสสิ่งยั่วยู่ต่าง ๆ และสามารถพัฒนาตนเองได้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคม

2.7 ความหมายของอักษิโระ จากแนวความคิดของท่านผู้รู้ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นบุคคลธรรมดาและพระภิกษุที่เป็นที่เคารพของบุคคลทั่วไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2550 , หน้า 4) , สุขเมธ ตันติเวชกุล (2549 , หน้า 102-111) , สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (2549 , หน้า 4-10) , พุทธทาส (2549 , หน้า 64-68) , ธรรมสภา (2549 , หน้า 16-18) ได้กล่าวว่ อักษิโระ หมายถึง

1. ไม่ขุ่นเคือง โกรธเคี้ยว
2. ความไม่โกรธ ได้แก่ การไม่แสดงความโกรธให้ปรากฏ ตลอดจนการไม่พยาบาทมุ่งร้ายผู้อื่น
3. การไม่ทรงแสดงความโกรธให้ปรากฏ ไม่ทรงเกลียดหรือพยาบาทมุ่งร้ายผู้อื่น คือ ทรงมี พระเมตตา การตัดสินพระทัยเรื่องใด ๆ ก็ที่เที่ยงธรรมปราศจากอคติ
4. ไม่กำเริบ ไม่กำเริบในภายใน ทำให้ตนลำบาก ไม่กำเริบในภายนอก ทำให้ผู้อื่นลำบาก ไม่โกรธตัวเอง-ไม่โกรธผู้อื่น ก็คือไม่กำเริบในภายใน ไม่กำเริบในภายนอก

5. ไม่กำเริบ ไม่มีความกำเริบในภายใน คือกลุ่มอยู่ในใจ ไม่มีความกำเริบในภายนอก คือประทุษร้ายบุคคลอื่น

เชียรชัย เอี่ยมวรเมธ (2546, หน้า 1118) ได้ให้ความหมายว่า อักโกระ หมายถึง ความไม่โกรธ

ราชบัณฑิตยสถาน (2546, หน้า 1346) กล่าวว่า อักโกระ หมายถึง ความไม่โกรธ
 ธรรมสภา (2551, หน้า 198-199) กล่าวว่า อักโกระ หมายถึง ความไม่โกรธ ไม่ผูก
 อาฆาตพยาบาทผู้ใด ซึ่งความไม่โกรธนี้เป็นอาการที่แสดงออกซึ่งผู้อื่นสามารถสังเกตเห็นได้อย่าง
 ทันทันทันใด การไม่โกรธเป็นเมตตาธรรมอย่างหนึ่ง แม้ในบางครั้งบางคราวมีผู้ทำให้มีความรู้สึก
 โกรธ ไม่พอใจ ชัดข้องใจ แต่ถ้าสามารถบังคับจิตใจให้สามารถไม่โกรธได้จึงถือว่าผู้นั้นเป็นผู้เจริญ
 ในธรรม

วัดบวรนิเวศ (2536, หน้า 188-191) ได้กล่าวไว้ว่า อักโกระ หมายถึง กิริยาที่ไม่แสดง
 อาการโกรธให้ปรากฏ ตลอดถึงไม่พยาบาทมุ่งร้ายผู้อื่น แม้จักต้องลงโทษผู้ทำผิดก็ตามเหตุผล
 ไม่ทำด้วยอำนาจของความโกรธ คนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่ย่อมมีการกระทบกระทั่งกันบ้าง เมื่อข่มใจ
 ไว้ไม่ให้โกรธซึ่งต่อกันขึ้นและผูกเวรไว้ ก็เป็นสมุฏฐานให้เกิดโทษ ความประทุษร้ายกันทางใจ
 ก่อน แล้วประทุษร้ายทางกายทางวาจาสืบไป ทำให้อยู่ด้วยกันไม่มีความสุข ต่อเมื่อรักษาใจข่มไว้ไม่ให้
 เกิดขึ้น หรือเมื่อเกิดโกรธขึ้นในใจ ก็ระงับไว้ไม่แสดงออกมาให้ปรากฏ ไม่ปฏิบัติอำนาจแห่ง
 ความโกรธ จักอยู่ด้วยความสงบเรียบร้อยเป็นสุข ความไม่โกรธจักมีได้ก็เพราะมีเมตตา หวัง
 ความสุขความเจริญแก่ตนและแก่กันและกัน คนที่เป็นหัวหน้าปกครองก็ตาม เป็นผู้อยู่ในปกครอง
 ก็ตาม เมื่อแสดงความโกรธออกมาให้ปรากฏ ก็แสดงว่าตนเองลู่อำนาจของความโกรธ กิริยาที่
 แสดงความโกรธออกมานั้นก็ไม่งดงาม น่าเกลียดน่าชัง ไม่พอใจ

ทรงวิทย์ แก้วศรี (2530, หน้า 263-280) กล่าวว่า อักโกระ หมายถึง ความไม่โกรธ
 คือกิริยาที่ไม่แสดงความโกรธให้ปรากฏ ตลอดถึงไม่พยาบาทมุ่งร้ายผู้อื่น แม้จักต้องลงโทษผู้ทำผิด
 ก็ทำตามแห่งเหตุผล ไม่ทำด้วยอำนาจความโกรธคนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่ ย่อมมีการกระทบการทั้ง
 กันบ้าง เมื่อข่มใจไว้ไม่ได้ เกิดโกรธซึ่งต่อกันขึ้นและผูกเวรไว้ ก็เป็นสมุฏฐานให้เกิดโทษ ความ
 ประทุษร้ายกันทางใจก่อน แล้วประทุษร้ายทางกายทางวาจาสืบไป ทำให้อยู่ด้วยกันไม่มีความสุข
 ต่อเมื่อรักษาใจข่มไว้ไม่ให้เกิดขึ้น หรือเมื่อเกิดโกรธขึ้นในใจ ก็ระงับไว้ไม่แสดงออกมาให้ปรากฏ
 ไม่ปฏิบัติอำนาจแห่งความโกรธ จึงจักอยู่ด้วยความสงบเรียบร้อยเป็นสุข ความไม่โกรธจักมีได้

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า อักโกระ หมายถึง การประพฤติ การปฏิบัติตน การแสดงออก
 และบริหารงานกับบุคลากรภายในโรงเรียนทั้งครู นักเรียน ผู้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ด้วย
 ความเที่ยงธรรม ไม่ลำเอียง ปราศจากอคติไม่คิดอาฆาตผูกพยาบาทผู้อื่น ความไม่โกรธ การไม่

แสดงความโกรธให้ผู้อื่นได้เห็น ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นได้ลำบากจากการบริหารงาน ไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น และมีสติ สัมปชัญญะ อารมณ์มั่นคงในการทำงาน เป็นกัลยาณมิตรกับทุก ๆ คนที่เกี่ยวข้อง

2.8 ความหมายอวิหิงสา จากแนวความคิดของท่านผู้รู้ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นบุคคลธรรมดาและพระภิกษุที่เป็นที่เคารพของบุคคลทั่วไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2550 , หน้า4) , สุเมธ ตันติเวชกุล (2549 , หน้า 102-111) , สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (2549 , หน้า 4-10) , พุทธทาส (2549 , หน้า 64-68) , ธรรมสภา (2549 , หน้า 16-18) ได้กล่าวไว้ว่า อวิหิงสา หมายถึง

1. ไม่เบียดเบียนประชาชน
  2. ความไม่เบียดเบียน ได้แก่ การไม่ก่อความทุกข์ยากให้แก่ผู้อื่น ตลอดถึงด้วยการเห็นเป็นการสนุกของตนเพราะอำนาจโมหะ
  3. ไม่ทรงเบียดเบียนผู้อื่น รวมถึงสัตว์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ทรงยึดมั่นในสันติธรรมต่อทุกฝ่าย ไม่ทรงหลงระเห็จอำนาจ
  4. ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนตนเองนี้บางคนไม่เข้าใจก็ได้ เพราะถือเสียว่าคนมันรักตัวเองแล้วมันจะเบียดเบียนทำไม นั่นแหละจะมีได้มาก เพราะไม่รู้ เพราะไม่เข้าใจ มันก็จะทำไปในลักษณะที่เป็นการเบียดเบียน ผู้ปฏิบัติผิดพลาด ความชั่วทั้งหลายเป็นการเบียดเบียนตนเองโดยที่ไม่อยากจะทำแต่ความโง่เขลามันทำให้เป็นการเบียดเบียน ถ้าว่าเบียดเบียนไปถึงผู้อื่น เรื่องก็ร้ายกาจมาก
  5. ไม่เบียดเบียน ไม่มีการกระทำอันเบียดเบียน อันกระทบกระทั่งตนเองและผู้อื่น คือถ้าเป็นการกระทำให้ตนเองลำบากก็เป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ ทำแต่พอดีก็ไม่ต้องมีความลำบาก
- เถียรชัย เขียมวรเมธ (2546 , หน้า 113) ได้ให้ความหมายว่า อวิหิงสา หมายถึง ความไม่เบียดเบียน

ราชบัณฑิตยสถาน (2546 , หน้า 1339) กล่าวว่า อวิหิงสา หมายถึง ความไม่เบียดเบียนให้ผู้อื่นลำบาก ไม่ก่อทุกข์ยากให้แก่ผู้ใดแม้ถึงสรรพสัตว์ ด้วยเห็นเป็นของสนุกเพราะอำนาจแห่งความหลง ไม่ทำร้ายรังแกมนุษย์และสัตว์เพื่อความบันเทิงใจแห่งตน ซึ่งการไม่เบียดเบียนให้ผู้อื่นลำบากนี้เป็นการไม่เบียดเบียนทั้งทางกาย ทางวาจา และทางจิตใจด้วย

วัดบวรนิเวศ (2536 , หน้า 204-205) ได้กล่าวไว้ว่า อวิหิงสา หมายถึง ความไม่เบียดเบียน กิริยาที่ไม่เบียดเบียนให้ลำบาก คือความไม่ก่อทุกข์ยากแก่ผู้อื่น ตลอดถึงสัตว์ด้วยเห็นเป็นสนุกของตนด้วยอำนาจโมหะ เช่น ทำร้ายคนและสัตว์อื่นเล่น คนผู้อยู่รวมกันเป็นหมู่

ทั้งผู้ปกครอง ทั้งผู้อยู่ในปกครอง จะอยู่ด้วยกันได้เป็นสุขก็เพราะไม่เบียดเบียนกัน ความไม่เบียดเบียนจะเป็นไปได้ก็ต้องอาศัย กุศุณา เป็นเบื้องหน้า และอันความไม่เบียดเบียนนี้เมื่อมาคู่กับอักษิณะ คือความไม่โกรธ ก็มีความต่างกันอย่างสิ้นเชิง ความไม่เบียดเบียนทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนด้วยอำนาจของโลกะ ด้วยอำนาจของโมหะคือความหลง เช่นไม่เบียดเบียนไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สิน เงินทอง สตรี ชีวิต หรือแก้วแหวนเงินทอง

ทรงวิทย์ แก้วศรี (2530 , หน้า 293-301) กล่าวว่า อวิหิงสา หมายถึง การไม่เบียดเบียน คือความกรุณา กิริยาที่ไม่เบียดเบียนให้ลำบาก คือความไม่ก่อทุกข์ยากแก่ผู้อื่น ตลอดถึงสัตว์ด้วยเห็นเป็นของสนุกของตนเพราะอำนาจโมหะ คนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่ ทั้งผู้ปกครอง ทั้งผู้อยู่ในปกครอง จะอยู่ด้วยกันได้เป็นสุขเพราะไม่เบียดเบียนกัน โดยเฉพาะผู้ปกครอง ผู้บริหารถึงจำเป็นที่จะไม่เบียดเบียนใคร ไม่รุกรานใคร ไม่กดขี่ข่มเหงใคร ไม่รังแกใคร ไม่บีบบังคับใครให้เดือดร้อน มีน้ำใจเปี่ยมด้วยกรุณา และมุทิตา ซึ่งนับเป็นแบบอย่างที่ดีได้ในสังคม

ผู้บริหาร ไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น เพราะจะกลายเป็นตัวต้นเหตุของปัญหา การเบียดเบียนตนเอง ส่วนใหญ่มาจากกิเลส คือ ราคะ โภคะ โทสะ โมหะ ทิฏฐิมานะ ก็เบียดเบียนไปตามลักษณะหน้าที่ของแต่ละอย่าง คนมั่งมีไม่เบียดเบียนคนจน (เช่น ไม่ขูดรีดสูบเลือดคนจน) คนจนก็ไม่เบียดเบียนคนมั่งมี (เช่น ไม่สูมกำลังแก้แค้น ไม่ปล้นคนรวย) ก็จะเกิดเศรษฐกิจบุญ เกิดชนกรรมมาซึ่งผู้ใจดีเป็นลูกหลานเศรษฐกิจบุญ บ้านเมืองก็สงบสุขธรรมะที่ช่วยให้ไม่เบียดเบียนตัวเองและผู้อื่น

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า อวิหิงสา หมายถึง การประพฤติ การปฏิบัติตน การแสดงออก และบริหารงานกับบุคลากรภายในโรงเรียนทั้งครู นักเรียน ผู้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ตามกฎหมายและหลักศีลธรรม ด้วยความไม่เบียดเบียนที่ก่อให้เกิดความทุกข์ทั้งคนและสัตว์ ยึดหลักความพอดี ความสันติ ไม่หลงระเหิงอำนาจโมหะ โทสะ ตลอดจนมีความกรุณาปราณีต่อผู้อื่น รวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรภายในโรงเรียนได้มีความกรุณาปราณีต่อผู้อื่นและสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยสันติวิธี

2.9 ความหมายของขันติ จากแนวความคิดของท่านผู้รู้ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นบุคคลธรรมดาและพระภิกษุที่เป็นที่เคารพของบุคคลทั่วไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2550 , หน้า 4) , สุเมธ ตันติเวชกุล (2549 , หน้า 102-111) , สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (2549 , หน้า 4-10) , พุทธทาส (2549 , หน้า 64-68) , ธรรมสภา (2549 , หน้า 16-18) ได้กล่าวไว้ว่า ขันติ หมายถึง

1. ความอดทนต่องานหนัก
  2. ความอดทน ได้แก่ ความอดทนต่อโทสะ อดทนต่อโมหะ ไม่ทำลวงด้วยอำนาจ โลกะ ราคะ โทสะ โมหะต่องานหนัก
  3. ทรงมีความอดทน อดกลั้น ต่ออารมณ์ทั้งปวง ไม่ว่าจะ เป็น โลกะ โทสะ โมหะ และทุกขเวทนาทั้งหลาย
  4. ความอดทน คือ รอดได้ คอยได้ ไม่กระวนกระวายใจ ถ้าไม่มีความอดทนมันก็ เหมือนกับทรมานตัวเอง จะมีความฉลาด เฉลียว ปัญญาวิเศษอย่างไร ถ้าไม่รอดได้ ทนได้ มันก็ เปล่าประโยชน์ เพราะประโยชน์มันไม่ออกมาทันที มันต้องมีโอกาสตามเวลาแห่งความสำเร็จ ต้องรอดได้ ทนได้เหมือนการทำงาน มันต้องรอดได้กว่าจะออกเป็นข่าวออกมา อีกอย่างหนึ่ง ชันติ แปลว่า สมควร สมควรที่จะได้รับความสำเร็จ มันก็หมายถึง อดทนนั้นแหละ อดทนนั้นแหละ สมควรที่จะได้รับความสำเร็จ
  5. รอดได้ คอยได้ ฟังรู้ว่าความอดทนเป็นเรื่องของฝ่ายผู้ใหญ่ ยิ่งใหญ่เท่าไรก็ยิ่งมีความ อดทนมากขึ้นเท่านั้น
- เถียรชัย เขียมวรเมธ (2546 , หน้า 113) ได้ให้ความหมายว่า ชันติ ความอดทน ความอดกลั้น
- ราชบัณฑิตยสถาน (2546 , หน้า 1339) กล่าวว่า ชันติ หมายถึง ความอดทน ความ อดกลั้นต่อสิ่งที่ไม่พอใจ
- ธรรมสภา (2551 , หน้า 200) ได้กล่าวว่า ชันติ หมายถึง ความอดทนต่ออุปสรรค ความทุกข์ยากลำบากทั้งปวง เช่น อดทนต่อความหิวกระหาย ต่อความหนาว ต่อความร้อน ต่อความเจ็บ ต่อโลกะ ต่อโมหะ เป็นต้น ซึ่งในความอดทนนี้เป็นการอดทนทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจความอดทนสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ
1. ความอดทนทางโลก ได้แก่ ความอดทนทางกายและทางวาจา
  2. ความอดทนทางธรรม ได้แก่ ความอดทนภายในจิตใจ
- วัดบวรนิเวศ (2536 , หน้า 221-222) กล่าวว่า ชันติ หมายถึง ความอดทน กิริยาที่ อดทนต่อโลกะ ความอยากได้บ้าง ต่อโทสะ ความโกรธเคืองจนถึงพยายามมุ่งร้ายบ้าง ต่อโมหะ ความหลงมงายบ้าง เพราะได้ประสบอารมณ์ที่ยั่วให้เกิด อยากได้ อยากล้างผลาญ อยาก เบียดเบียน ก็อดทนไว้ ไม่แสดงวิตกวิกลอันชั่วร้ายทางกายวาจาออกไป ตามอำนาจแห่งโลกะ โทสะ โมหะ และอดทนต่อทุกขเวทนา มีเย็น มีร้อน เป็นต้น อันทำให้ลำบาก อดทนตรากตรำ ประกอบการงานต่าง ๆ อดทนต่อถ้อยคำที่มีผู้กล่าวชู้ ไม่เป็นที่ขบใจ

ทรงวิทย์ แก้วศรี (2530 , หน้า 317-329) ได้กล่าวว่า ชั้นดี กล่าวหาว่า ชั้นดี หมายถึง ความอดทนคือ อดทนต่อโทสะ อดทนต่อโมหะ นั่นเอง ไม่ทำล่วงไปด้วยอำนาจโลภะหรือราคะ โทสะ โมหะ นี้ งามทางกาย ทางวาจา ตลอดถึงทางมานะหรือทางใจ ซึ่งความอดทนนี้ ได้แก่

1. อดทนต่อความยากลำบากด้วยโรคภัยไข้เจ็บ ในการเป็นคนธรรมดา
2. อดทนต่อความตรากตรำเหน็ดเหนื่อยในการทำงาน ในการประกอบอาชีพ
3. อดทนต่อความเจ็บใจ เพราะถูกสบประมาท นินทา ด่าทอ ในการที่จะเป็นอยู่ในสังคมโลกปัจจุบัน
4. ความอดทนสูงสุดคือ อดทนต่อการบีบคั้นของกิเลส ถ้าอดทนจากการบีบคั้นของกิเลสได้แล้ว อดทนเรื่องอื่น ๆ เป็นเรื่องง่ายไปเลย
5. อดทนต่อความโง่เขลาของตนเองเพราะความประมาท ทำให้เกิดผลร้าย หรือผิดพลาดขึ้นมา หรือเพราะการศึกษาน้อย
6. ผู้บริหารต้องอดทนต่อความโง่เขลา เซอะเซอะของลูกน้อง แล้วทำอะไรให้มาแล้วไม่ถูกใจ
7. อดทนต่อคำแนะนำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ คำตักเตือนของผู้บังคับบัญชา ผู้หลักผู้ใหญ่ ในเรื่องการศึกษา และการทำงาน
8. อดทนต่อความพลังผลของแต่ละฝ่าย ที่ทำงานร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นที่งานกลุ่มนักกีฬา หรือ คู่สามีภรรยา
9. อดทนต่อการกระทำของคนโง่ โบราณพูดว่า “สู้กับเสือดีกว่าไปเถียงกับคนโง่”
10. อดทนต่อการกระทำของลูกทากรในการเลี้ยงลูกเล็กเด็กแดง เพราะเขาชนไม่รู้เรื่อง
11. อดทนต่อสิ่งสกปรกน่าเกลียดน่ารังเกียจ โดยเฉพาะอาชีพแพทย์ และสัปเหร่อ หรือ คนที่มีอาชีพที่มีกลิ่นเหม็น เช่น เลี้ยงหมู คนเก็บขยะ การบำบัดน้ำเสีย คนทำปุ๋ยหมัก
12. ต้องอดทนต่อผลกระทบ หรือโทษทัณฑ์ที่ต้องได้รับ เพราะว่าตนเองกระทำ ก็ต้องรับผลชดใช้กรรมนั้น ๆ ตามกฎการเวียนว่ายอยู่เป็นวัฏสงสาร
13. ต้องอดทนต่อการปฏิบัติตามคำสั่งตามความต้องการของพระเจ้า พระเจ้ามิใช่บุคคล เป็น “กฎ อธิปไตยจยตา” มีกฎเกณฑ์ให้ต้องทำตามให้ถูกต้อง
14. อดทนต่อสังคมอันวิปริตยิ่งขึ้น สังคมวิปริตมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามความผันแปรไป ตามวัตถุนิยม ตามกระแสกิเลสตัณหา มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้นในสังคม ใครทนไม่ได้คนนั้นก็จะเป็นบ้าตาย แก้ไขไม่ได้ก็ต้องรับทุกข์จนตัวเองตายไปจากสังคมโลกนี้
15. อดทนต่อผลปฏิริยาอันเกิดมาจากสงคราม เพราะไม่รู้จะหนีไปอยู่ที่ไหน

16. อุดหนุนต่อความวิปริตของธรรมชาติ อากาศร้อนจัด แสงแดดจ้ามีรังสี บางทีหนาวจนคนตาย บางทีน้ำท่วม ไฟไหม้ป่า

17. อุดหนุนต่อความยากลำบากในการปฏิบัติธรรมะ

18. อุดหนุนต่อหน้าที่การงานอันถูกต้อง เพื่อความรอด ต้องกระทำให้ครบถ้วน

19. อุดหนุนต่อการรักษาศรัทธาในความดีให้ยังคงอยู่ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ยกเลิกความดี เพราะไปตาม คนชั่ว เช่น มีเงินก็ไม่ยอมจ่ายหนี้ เป็น NPL เทียม ทำให้ประเทศชาติปั่นป่วน ให้อุดหนุนในการช่วยตัวเอง พึ่งตัวเองให้มากที่สุด เช่น เศรษฐกิจพอเพียงแบบพึ่งตนเองเป็นหลัก

20. เป็นรัฐบาลต้องอุดหนุนต่อการกระทำทุกอย่างของฝ่ายค้าน และพรรคพวกของฝ่ายค้าน ไม่ว่าจะ ถูกด่าหรือสอนอะไรที่แปลก ๆ จากที่เคยได้ยินได้ฟังมาก็ตาม

21. อุดหนุนต่อกฎอภิปัจฉยตา ความเป็นอย่างนั้นเอง แก้ไขโดยการเห็นเช่นนั้นเอง อุดหนุนอย่างไร อุดหนุนเท่าไร คือ เป็นผู้รู้ประมาณว่า ควรอุดหนุนเท่าใด อุดหนุนเมื่อใด คือ รู้กาลเวลาให้ถูกต้องกับกาลเวลา

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ชันติ หมายถึง การประพัตติ การปฏิบัติตน การแสดงออก และบริหารงานกับบุคคลากรภายในโรงเรียนทั้งครู นักเรียน ผู้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ด้วยความอดทนอดกลั้น มีอารมณ์มั่นคง หนักแน่นและไม่ใช้อำนาจของโทษะ โมหะ โลภะ ราคะ ในการปฏิบัติงาน มีความอดทนต่อความลำบากตรากตรำ อุดหนุนต่ออาการเจ็บไข้ สามารถรอได้ คอยได้ ไม่กระวนกระวายใจ รวมทั้งมีความอดทนต่องานหนัก รวมทั้งส่งเสริมให้บุคคลากรภายในโรงเรียนทั้งครู นักเรียน ผู้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้มีความอดทน อดกลั้นมีอารมณ์มั่นคง หนักแน่นทั้งต่อการเรียนและการทำงาน

2.10 ความหมายของอวิโรธนะ จากแนวความคิดของท่านผู้รู้ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นบุคคลธรรมดาและพระภิกษุที่เป็นที่เคารพของบุคคลทั่วไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2550 , หน้า 4) , สุเมธ ตันติเวชกุล (2549 , หน้า 102-111) , สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (2549 , หน้า 4-10) , พุทธทาส (2549 , หน้า 64-68) , ธรรมสภา (2549 , หน้า 16-18) ได้กล่าวไว้ว่า อวิโรธนะ หมายถึง

1. ความหนักแน่นในธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี
2. ความไม่คลาดธรรม วางตนเป็นหลัก หนักแน่นในธรรม คงที่ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำที่ดีร้าย ลากสักการะหรืออิฏฐารมณอนิษฐารมณ
3. ทรงยึดหลักความถูกต้องเที่ยงธรรม ไม่ยอมให้มีการกระทำผิดเกิดขึ้น ทรงมีความยุติธรรม ยกย่องคนควรยกย่อง ปรามคนที่ควรปราม ด้วยความเป็นธรรม

4. ไม่มีอะไรพิรุณ ที่ผิดไปจากแนวแห่งความถูกต้อง อวิโรธนะ หมายถึง ความไม่รู้ อะไรพิรุณเป็นความถูกต้อง เป็นคุณธรรมระดับปัญญา ถ้าแปลไปเป็นอย่างอื่นเสียแล้ว ธรรมะทั้งชุดนี้ก็ขาดปัญญาซึ่งเป็นไปไม่ได้ สิ่งที่เราเรียกว่าปัญญานี้จะมาเป็นตัวสุดท้ายเสมอ อวิโรธนะนี้ หมายถึงปัญญา ไม่มีอะไรผิดพลาดไปจากทำนองคลองธรรมเพราะไม่รู้ คือไม่มีปัญญานั้นเอง ถ้าไม่มีการพิรุณหรือผิดพลาด ก็หมายความว่าไม่มีปัญญา อวิโรธนะจึงหมายถึงความมีปัญญา ไม่พิรุณ ความรู้ไม่พิรุณ ความเข้าใจไม่พิรุณ อะไร ๆ ก็ไม่พิรุณ เพราะอำนาจแห่งปัญญา

5. ความไม่มีอะไรพิรุณ คือ ไม่ผิดไปจากแนวแห่งความถูกต้อง

ธรรมสภา (2551 , หน้า 200) กล่าวว่า อวิโรธนะ หมายถึง ความไม่คลาดในธรรม ความตรงตามความถูกต้อง หรือความไม่ผิด คือ การปฏิบัติตนไม่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากหลักธรรมและความถูกต้อง ดีงาม ทั้งในหลักของธรรม ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี หลักนิติศาสตร์ หลักคุณธรรม เป็นต้น

เถียรชัย เอี่ยมวรเมธ (2546 , หน้า 1112) ได้ให้ความหมายว่า อวิโรธนะ หมายถึง ความไม่ผิด ความไม่ประพฤติผิดธรรม

ราชบัณฑิตยสถาน (2546 , หน้า 1339) กล่าวว่า อวิโรธนะ หมายถึง ความไม่ประพฤติผิดธรรม ความไม่คลาดจากธรรม

วัดบวรนิเวศ (2536 , หน้า 222-242) ได้กล่าวไว้ว่า อวิโรธนะ หมายถึง ความไม่ผิด สำหรับธรรมะขั้นนี้ควรหมายความว่า รู้ว่าผิดแล้วไม่ตั้งขึ้นทำ คือไม่ยอมทำผิดทั้งที่รู้ ๆ ผิดในที่นี้ หมายถึง ผิดจากข้อที่ถูกที่ควรทุกอย่าง เช่นผิดจากความยุติธรรมด้วยอำนาจอคติ ผิดจากปกติ คือ เมื่อประสบความเจริญหรือความเสื่อม ก็รักษาอาการทางกายวาจาไว้ให้คงที่ ไม่ให้ขึ้นลง เพราะยินดียินร้าย คนสามัญทั่วไปในชั้นต้นยังทำผิดอยู่ เพราะไม่รู้ว่าผิด ถ้ายอมปล่อยไปเช่นนั้น ไม่ศึกษา ก็จักเป็นผู้ไม่รู้จักชอบ ไม่รู้จักผิด ไม่อาจปฏิบัติ ถูกดีได้ ผู้ปกครองผู้เป็นหัวหน้า เมื่อทำผิดด้วยอำนาจชอบบ้าง อำนาจชังบ้าง อำนาจหลงบ้าง อำนาจกลัวบ้าง ผู้อยู่ในปกครองก็เดือดร้อนเป็นทุกข์ ผู้อยู่ในปกครองเมื่อทำผิดเช่นนั้น ผู้อยู่ในปกครองด้วยกันตลอดถึงผู้ปกครองเอง ก็เดือดร้อนเป็นทุกข์ แต่ถ้าผู้ปกครองผู้เป็นหัวหนามีใจอปรด้วยธรรม มุ่งความถูกต้อง พยายามศึกษาพิจารณาให้รู้จักผิดและชอบแล้ว และแนะนำพร่ำสอนผู้อยู่ในปกครองให้ประพฤติเช่นนั้นด้วย และผู้อยู่ใต้ปกครองปฏิบัติถูกต้องคลองธรรม ไม่ให้ผิด ต่างฝ่ายก็จักอยู่ด้วยกันด้วยความสงบสุข ความไม่ผิดในที่นี้รวมถึงไม่ผิดในศีลธรรม ไม่ผิดในกฎหมาย ทั้งหลักนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ ความยุติธรรม ไม่ผิดในขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม

ทรงวิทย์ แก้วศรี (2530 , หน้า 373-391) กล่าวว่า อภิโรธนะ มีความหมายตามศัพท์ คือ

1. การไม่ได้แย้งหรือเป็นฝ่ายตรงกันข้าม , การมีชีวิตหรือความอยู่สอดคล้องกัน
2. ความเป็นผู้มีใจเข้ากับคนอื่นเขาไม่ได้ คือ มีความเสมอต้นเสมอปลาย เข้ากันได้กลมเกลียวกัน

3. ความไม่คลาดธรรม คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่มีความเอนเอียง หวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ตีร้าย ลากสักระ หรืออภิวรรณณ์ อภิธรรมณ์ใด ๆ สถิตมั่นในธรรมทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรมก็ดี นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

อภิโรธนะ ความไม่ผิดชื่อว่า อภิโรธนะ ธรรมชั้นนี้ควรหมายความว่า รู้ว่าผิดแล้วไม่ตั้งขึ้นทำ คือไม่ยอมทำผิดทั้งรู้ ๆ ผิดในที่นี้หมายถึง ผิดจากข้อที่ถูกที่ควรทุกอย่าง เช่น ผิดจากความยุติธรรมด้วยอำนาจอคติ ผิดจากปกติ คือเมื่อประสบความเจริญหรือความเสื่อม ก็รักษาอาการกายวาจาใจให้คงที่ ไม่ให้ขึ้นลงเพราะยินดียินร้าย และอีกประการหนึ่ง อภิโรธนะ หมายถึง ปัญญาก็มี นักบริหารต้องบริหารงานด้วยความเที่ยงตรง ไม่ผิดหรือผิดเพี้ยนไปจากความจริง ให้ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย ประพฤติปฏิบัติให้ตรงตามนโยบายของสังคมอยู่เสมอ การตัดสินใจแก่เกตุกรรมนี้ฟ้องร้องกล่าวโทษกัน ก็ต้องตัดสินใจตามตัวบทกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับหรือประเพณีนิยม โดยไม่มีอคติเข้ามาประกอบการตัดสินใจเป็นอันขาด อคติ 4 มี (1) ลำเอียงเพราะรัก (ชันหาคติ) (2) ลำเอียงเพราะชัง (โทสะคติ) (3) ลำเอียงเพราะเขลา (โมหาคติ) เช่น ไม่เข้าใจปัญหา ข้อมูลผิดพลาด ลงโทษคนผิด (4) ลำเอียงเพราะกลัว (ภยาคติ) เช่น ผู้กระทำผิดมีอิทธิพลหนุนหลังเลยปล่อยไปหรือกลับรูปคดีให้ผิดเป็นถูก ให้ถูกกลับเป็นผิด ด้วยอำนาจแห่งความหวาดกลัว ปัญหาทางด้านบริหาร ก็คือ ผู้บริหารมีหน้าที่ให้ความยุติธรรมแก่คนอื่น

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า อภิโรธนะ หมายถึง การประพฤติ การปฏิบัติตน การแสดงออก และบริหารงานกับบุคลากรภายในโรงเรียนทั้งครู นักเรียน ผู้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ตามแนวทางของกฎหมาย และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ร่วมอนุรักษ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ตัดสินใจในการบริหารด้วยความมีปัญญา มีความหนักแน่นในธรรม มีความยุติธรรม เที่ยงธรรม ยกย่องคนควรยกย่องปราบคนที่ไม่ควรปราบ วางตนเป็นหลักที่ดี ไม่มีความเอนเอียง หวั่นไหว เพราะถ้อยคำที่ตีร้าย ลากสักระหรืออภิวรรณณ์ อภิธรรมณ์ ยกย่องเชิดชู ผู้ที่ทำความดีอย่างจริงจัง รวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรภายในโรงเรียนได้ชื่นชม และอนุรักษ ในวัฒนธรรม ประเพณีไทย และความเป็นไทย

3. การบริหาร

3.1 ความหมายของการบริหาร การปฏิบัติงานขององค์กรจะสำเร็จตามเป้าหมายหรือจุดประสงค์ขององค์กรขึ้นอยู่กับผู้นำสูงสุดขององค์กรและวิธีการดำเนินงานจัดการ และความร่วมมือของผู้ร่วมงาน โดยต้องอาศัยภาวะผู้นำและเทคนิคการประสานงาน การสื่อสาร การติดต่อ การสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกในองค์กร ซึ่งนั่นก็คือการบริหาร ดังนั้นการบริหารจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารจะต้องทำความเข้าใจและศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ ซึ่งได้มีผู้อธิบายความหมายของการบริหาร เอาไว้ต่าง ๆ จำนวนหลายท่าน ดังนี้

ยุทธ กัยวรรณ (2547 , หน้า 18) การบริหารคือ กลุ่มบุคคลที่มีหน้าที่วางแผนจัดองค์กร จัดคนเข้าทำงาน สั่งการ และควบคุมการทำงานให้กิจกรรมขององค์กรดำเนินไปตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอยู่บนพื้นฐานของปัจจัยในการบริหาร

สมยศ นาวิกาน (2543 , หน้า 14) กล่าวว่า การบริหารคือ กระบวนการของการทำงานให้สำเร็จโดยใช้บุคคลอื่น

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2550 , หน้า 100) ได้ให้ความหมายว่า การบริหารหมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีหน้าที่รับผิดชอบกำหนดเป้าหมายและจัดการกับทรัพยากรที่มีอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ คนให้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างผลผลิต เพื่อขับเคลื่อนองค์กรไปในทิศทางที่วางไว้และบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด

วิโรจน์ สารรัตนะ (2545 , หน้า 3) กล่าวว่า การบริหารเป็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์กรโดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหาร

นิพนธ์ กินาวงศ์ (2542 , หน้า 54) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง ผู้มีหน้าที่กำกับควบคุม ดูแล จัดการตามนโยบายที่กำหนดไว้

โดยสรุปการบริหาร หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีหน้าที่ดำเนินการ หรือใช้กระบวนการให้บุคคลอื่นดำเนินงานการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร

3.2 ทฤษฎีการบริหารการศึกษา ในการบริหารองค์กรผู้บริหารจะต้องมีเทคนิคการบริหาร ซึ่งมีเทคนิคการบริหารจะมาจากแนวคิด หรือทฤษฎีที่ผู้บริหารได้ใช้จนเกิดมีประสิทธิภาพ เป็นแบบอย่างให้ผู้อื่นสามารถนำไปใช้ได้ มีนักบริหารหลายท่านได้คิดทฤษฎีการบริหารไว้ต่าง ๆ ดังนี้

3.2.1 ทฤษฎีการบริหารเชิงวิทยาศาสตร์ (Scientific management)

กระบวนการบริหารของ อังรี เฟโยล (Henri Fayol) นักวิศวกรชาวฝรั่งเศส เป็นต้นกำเนิดในการพิจารณาการบริหารแบบกระบวนการ Fayol อธิบายกระบวนการบริหารงานว่าประกอบด้วย ลำดับขั้นทางการบริหาร 5 ประการ คือ Pocc

การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะคาดการณ์ล่วงหน้า เหตุการณ์ต่าง ๆ แล้ว กำหนดแผนการปฏิบัติงานไว้เป็นแนวทางในการทำงานในอนาคต

การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารในการจัดโครงสร้างของงานและกำหนดอำนาจหน้าที่ของบุคคล

การสั่งการ (Commanding) หมายถึง การสั่งการให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาตามหน้าที่ที่มีอยู่

การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารในการเชื่อมโยงของทุก ๆ ฝ่ายให้เข้ากันได้ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน

การควบคุมงาน (Controlling) หมายถึง หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารการกำกับการให้กิจกรรมทุกอย่างดำเนินไปตามแผนงานที่วางไว้

3.2.2 ทฤษฎีการบริหารการศึกษาเชิงมนุษยสัมพันธ์ การบริหารเชิงมนุษยสัมพันธ์ มีจุดเริ่มต้นจากผลการทดลองที่โรงงานในเซตฮอร์ธอร์น (Hawthorne) ของ เอลตัน เมโยและคณะ ดังที่อธิบายมาแล้วในบทที่ 2 มีผลกระทบอย่างสำคัญยิ่งต่อการบริหารการศึกษาในสหรัฐอเมริกา ยุคนี้เป็นยุคแห่งประชาธิปไตยและการบริหารงานแบบประชาธิปไตย โรนัลด์ แคมเบลล์และคณะ (Campbell : 1987) ได้อธิบายว่า การจัดองค์การทางการศึกษาและการบริหารการศึกษาแบบประชาธิปไตยเริ่มขึ้นประมาณ ค.ศ. 1940 จากการผลักดันทั้งจากสังคมและกลุ่มปัญญาชนที่ประสงค์จะใช้ระบบการบริหารโรงเรียนแบบประชาธิปไตย เพื่อสนองตอบต่อแนวคิดใหม่ของสังคมที่จัดการศึกษา โดยเน้นที่คน การเปลี่ยนแปลงแนวการบริหารแบบใช้อำนาจของผู้บริหารเป็นการเพื่อให้บุคลากรเกิดความพึงพอใจ การให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการบริหารและการตัดสินใจ

แนวคิดในการบริหารเชิงมนุษยสัมพันธ์เริ่มนำมาใช้กับการบริหารการศึกษามีอิทธิพลจากการบริหารเชิงประชาธิปไตยตามปรัชญาของจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ดิวอี้เป็นนักการศึกษาที่สำคัญยิ่งในสหรัฐอเมริกาในช่วงต้นศตวรรษ 1950 ซึ่งผลงานของเขาส่วนใหญ่พัฒนาและส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน ดิวอี้เสนอว่าการให้ครูมีส่วนร่วมในการบริหารมากขึ้น จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บริหารและครู ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จต้องผสมผสานแนวการบริหารมนุษยสัมพันธ์ในบุคลากรครู ผู้ปกครอง ตัวแทนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางของชุมชน ภาวะผู้นำของผู้บริหารจะเปลี่ยนแปลงจากการใช้อำนาจหน้าที่ทางการบริหารบีบบังคับหรือกำหนดให้บุคคลทำงาน เป็นการกระตุ้นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและพัฒนางานด้วยสติปัญญาและความเต็มใจ

แนวคิดการบริหารงานแบบประชาธิปไตย ส่งผลทำให้เกิดแนวคิดอื่น ๆ ของนักการศึกษาในสหรัฐอเมริกา ที่สำคัญ ๆ เช่น

คูปแมนและคณะ (อ้างโดย Kimbrough and Nunnery : 1988) ได้เสนอหลักการจัดการศึกษาแบบประชาธิปไตย 5 ประการ

1. สนับสนุนให้แต่ละคนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทางการศึกษา
2. ยอมรับว่าภาวะผู้นำเป็นงานของทุกคน
3. อำนาจการให้บุคคลได้วางแผนร่วมกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน
4. ดำเนินการให้การตัดสินใจที่มีผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ในองค์การ
5. จัดองค์การให้มีความคล่องตัวเพื่อให้ออกสนองกับการเปลี่ยนแปลง

3.2.3 ทฤษฎีการบริหารการศึกษาเชิงพฤติกรรม มีแนวคิดของนักวิชาการทางพฤติกรรมที่สำคัญดังนี้

1) การบริหารการศึกษาเชิงระบบราชการ ตามทฤษฎีของ แมก เวเบอร์ (Max Weber) กล่าวว่า การบริหารการศึกษาเชิงระบบราชการคือการแบ่งงานกันทำ การกำหนดบทบาทของบุคลากรไว้ชัดเจน มีลำดับขั้นตอนตามหน้าที่ มีภารกิจตามกฎหมายและวิธีการจัดระบบบริหารหลวม ๆ ไม่เคร่งครัดตายตัว

2) การบริหารการศึกษาตามทฤษฎีทางสังคมวิทยา ตามทฤษฎีของทาลคอต พาร์สัน (Talcott Parsons) เน้นสนองความต้องการของโรงเรียนระบบเปิด และเน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกับสภาวะแวดล้อม

3) การบริหารการศึกษาตามทฤษฎีเชิงจิตวิทยา เป็นการนำจิตวิทยามาประยุกต์ใช้ที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ นักวิชาการที่สำคัญคือ มาสโลว์ (Maslow) แมกเกรเกอร์ เจ้าของทฤษฎี X ทฤษฎี Y

3.2.4 ทฤษฎีการบริหารการศึกษาเชิงระบบ ฮูแมน (Human) กล่าวว่า ทฤษฎีระบบเป็นทฤษฎีที่ครอบคลุมพฤติกรรมทุกส่วนขององค์กรโดยมองภาพรวมทั้งระดับบุคคล กลุ่มบุคคล การบริหารการศึกษาต้องดูทั้งระบบ คือ

ตัวป้อน (In Put) จากสังคม เช่น นักเรียน ครู อาจารย์ที่ติง สื่อ วัสดุอุปกรณ์ กระบวนการ (Process) คือ กระบวนการเรียนการสอน กระบวนการบริหารผลผลิต (Out Put) เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การสำเร็จการศึกษา การออกกลางคัน ความสัมพันธ์กับชุมชน

กล่าวโดยสรุปทฤษฎีการบริหาร ก็คือ แนวคิดหลักการในการบริหารงาน

3.3 ภารกิจการบริหารการศึกษาขั้นพื้นฐาน

อาศัยอำนาจตามความมาตรา 5 และมาตรา 39 วรรคสองแห่งพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กำหนดเป็นกฎกระทรวง เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550 ได้กำหนดหลักเกณฑ์การบริหารสถานศึกษาไว้ 4 ด้านคือ

1. ด้านบริหารวิชาการ
2. ด้านบริหารงบประมาณ
3. ด้านการบริหารงานบุคคล
4. ด้านบริหารทั่วไป

กล่าวโดยสรุปว่า ภารกิจการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ก็คือ ภาระงานที่ สถานศึกษา ต้องดำเนินการ 4 ด้านคือ ด้านบริหารวิชาการ ด้านบริหารงบประมาณ ด้านการ บริหารงานบุคคล และด้านบริหารทั่วไป

3.4 การบริหารงานบุคคล การบริหารขององค์กรหรือหน่วยงานปัจจัยที่สำคัญที่สุดก็คือ คน เพราะคนจะเป็นผู้กระทำให้งานขององค์กรเดินไปอย่างมั่นคงและมีประสิทธิภาพ ดังนั้น จึงมี ผู้ให้ความหมายการบริหารงานบุคคลไว้หลายท่านเช่น

การบริหารงานบุคคล คือ กระบวนการที่ผู้บริหารใช้ศิลปะในการสรรหา บรรจุ และ พัฒนา บำรุงรักษาให้ปฏิบัติงานในองค์กร

ฉันทนา จันทรบรรจง (2545 , หน้า 7-8) กล่าวถึงหลักการบริหารงานบุคคลแบ่ง ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ระบบอุปถัมภ์ หมายถึง ระบบเครือญาติ หรือระบบชอบพอเป็นพิเศษ ซึ่งแบ่ง ออกเป็น

1.1 ระบบสืบสายโลหิต หมายถึง การมอบอำนาจหรือภารกิจ หรือตำแหน่งสืบต่อกันจากปู่สู่ รุ่นลูก รุ่นหลาน

1.2 ระบบแลกเปลี่ยน หมายถึง การนำสิ่งของหรือตำแหน่งมาเป็นข้อตกลง แลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

1.3 ระบบชอบพอเป็นพิเศษ หมายถึง เป็นการแต่งตั้งผู้รับใช้ใกล้ชิดให้ได้มีอำนาจ วาสนาหรือมีตำแหน่ง

2. ระบบคุณธรรม หมายถึง ระบบคุณความดี ระบบความรู้ความสามารถ ซึ่งการ บริหารงานบุคคลตามระบบคุณธรรมมี 4 ประการคือ

2.1 หลักความเสมอภาค (Equality of Opportunity) หมายถึง การเปิดโอกาสที่เท่าเทียมกันในการสมัครทำงาน สำหรับบุคคลที่มีคุณสมบัติที่มีคุณสมบัติและพื้นความรู้ตามที่กำหนดไว้ โดยไม่มีข้อกีดกันอันเนื่องมาจากฐานะ เพศ ผิว และศาสนา โดยสรุปก็คือ ความเสมอภาคในโอกาส ความเสมอภาคในค่าตอบแทนและความเสมอภาคในการปฏิบัติตามเกณฑ์มาตรฐานเดียวกัน

2.2 หลักความสามารถ (Competence) หมายถึง การยึดถือคนที่เหมาะกะกับงาน อย่างเป็นทางการในการเลือกสรรบุคคลเข้าปฏิบัติงาน โดยพยายามหาทางเลือกสรรให้ได้คนที่มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ให้มากที่สุด เพื่อให้ได้คนที่เหมาะสมกับงานอย่างแท้จริง ตามหลัก Put the right man on the right job หลักความสามารถนี้ นอกจากจะใช้ในการเลือกสรรบุคคลเข้าทำงานแล้ว ในการเลื่อนตำแหน่งก็จะต้องยึดหลักนี้ด้วยเช่นกัน

2.3 หลักความมั่นคง (Security of Tenure) หมายถึง การยึดถือว่าการปฏิบัติงานต้องเป็นอาชีพที่มั่นคงถาวร ผู้ปฏิบัติงานต้องได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายไม่ให้ถูกกีดกันแก่งัด หรือถูกออกจางานโดยไม่มีเหตุอันสมควร ไม่ว่าจะโดยเหตุผลส่วนตัวหรือทางการเมือง หน่วยงานจะต้องการจัดให้มีหลักประกันที่มั่นคงสำหรับพนักงาน เช่น ค่าจ้างที่พอเพียงต่อการดำรงชีพทั้งระหว่างปฏิบัติงานและหลังจากพ้นจากการปฏิบัติงาน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้บุคลากรมีกำลังใจที่จะปฏิบัติหน้าที่เพื่อความเจริญก้าวหน้าของหน่วยงานและอาชีพของตน

2.4 หลักความเป็นกลางทางการเมือง (Political Neutrality) เป็นหลักที่เน้นสำหรับข้าราชการมากกว่าบุคลากรในวงการธุรกิจเอกชน จุดมุ่งหมายเพื่อให้ข้าราชการประจำได้ปฏิบัติหน้าที่โดยอิสระ ปราศจากการแทรกแซงทางการเมือง หรืออยู่ภายใต้อิทธิพลของนักการเมืองหรือพรรคการเมืองใด ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ข้าราชการประจำสามารถปฏิบัติงานตามนโยบายรัฐบาลอย่างเต็มภาคภูมิและเต็มความสามารถ

ฉันทนา จันท์บรรจง อ้างจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2544 , หน้า 11) โดยสรุปว่ามีหลักการในการบริหารทรัพยากรบุคคลแนวใหม่ 12 ประการดังนี้

1. หลักความเสมอภาค ยึดถือการเปิดโอกาสที่เท่าเทียมกัน สำหรับผู้ที่มีคุณสมบัติตามที่ต้องการ โดยไม่มีข้อกีดกัน
2. หลักความสามารถ ยึดถือความรู้ความสามารถหรือคุณวุฒิเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกบุคคลเข้าทำงาน รวมทั้งการพิจารณาความดีความชอบ

3. หลักความมั่นคง ถือว่าการปฏิบัติงานเป็นอาชีพที่มั่นคงถาวร การจะให้ออกจากงานต้องมีเหตุผล และเมื่อพ้นจากงานโดยไม่มีความผิดจะต้องได้ผลตอบแทนที่ดำรงชีวิตอยู่ได้ตามสมควรแก่อัตรา

4. หลักความเป็นกลางทางการเมือง ถือว่าข้าราชการประจำจะต้องไม่ฝักใฝ่ทางการเมืองต้องมุ่งปฏิบัติงานให้เกิดผลดีต่อประชาชนตามนโยบายของรัฐบาล และปฏิบัติงานอย่างเป็นอิสระจากการแทรกแซงทางการเมือง ไม่อยู่ใต้อิทธิพลของนักการเมืองหรือพรรคการเมืองใด พรรคการเมืองหนึ่ง

5. หลักการพัฒนา ถือว่าจะต้องจัดให้มีการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถของบุคลากร โดยการศึกษาอบรม การจัดระบบนิเทศและตรวจตราการปฏิบัติงานที่ดี ตลอดจนการจัดระบบการพิจารณาความดีความชอบ และการเลื่อนตำแหน่งอย่างเป็นธรรม

6. หลักความเหมาะสม เป็นหลักของการใช้คนให้เหมาะกับงาน หรือมอบหมายงานที่เหมาะสมกับวุฒิ ความรู้ความสามารถ และความถนัดของบุคคล

7. หลักความยุติธรรม เป็นการละเว้นจากการเลือกที่รักมักที่ชัง และการกำหนดที่เหมาะสมกับปริมาณและคุณภาพของงานที่รับผิดชอบ

8. หลักสวัสดิการ คือ การจัดมีสวัสดิการต่าง ๆ ที่จะเอื้ออำนวยให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถอุทิศตนให้กับงานได้เต็มที่ เช่น การจัดที่ทำงานให้ถูกสุขลักษณะ การดูแลสุขภาพและความปลอดภัยของพนักงาน

9. หลักเสริมสร้าง ได้แก่ การเสริมสร้างจริยธรรมและคุณธรรมของบุคลากรแต่ละคน ทั้งในการป้องกันการทำผิดประพฤตินิชอบ และการกวดขัน การลงโทษผู้กระทำผิด

10. หลักมนุษยสัมพันธ์ ได้แก่ การยอมรับนับถือคุณค่าและศักดิ์ศรีของบุคคลแต่ละคน โดยยึดหลักประชาธิปไตยในการทำงาน การเสริมสร้างบรรยากาศและสัมพันธภาพอันดีให้เกิดขึ้นระหว่างบุคคลในหน่วยงาน

11. หลักประสิทธิภาพ ถือว่าการกระทำใด ๆ จะต้องพยายามให้เกิดผลดีที่สุด โดยใช้คน เวลาและค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด ซึ่งจะต้องมีการวางแผนงาน การประสานงาน การแบ่งงาน การมีวิธีทำงานที่ดี และการควบคุมงานอย่างเป็นระบบ

12. หลักการศึกษาวิจัย ถือว่า การจัดการทรัพยากรมนุษย์จำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสม และทันสมัยอยู่เสมอ ซึ่งจะต้องมีการศึกษาวิจัยปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อจะได้นำวิทยาการใหม่ ๆ ที่ดีกว่ามาใช้ปรับปรุงการจัดการทรัพยากรมนุษย์ให้ดีขึ้น

ปัญญา แก้วกีย์ (2546 , หน้า 20) สรุปได้ว่า การบริหารงานบุคคลตามหลักการกระจายอำนาจการบริหารและจัดการศึกษาในสถานศึกษาและเขตพื้นที่การศึกษานั้น คณะกรรมการจะมีอำนาจการบริหารงานบุคคลโดยกำกับดูแลให้ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้บริหารสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาบริหารงานบุคคลให้เป็นไปตามนโยบายและแนวทางที่องค์กรกลางบริหารบุคคลกำหนด ทั้งนี้ขั้นตอนของการบริหารงานบุคคลในหลายเรื่อง เช่น การสรรหาบุคลากร การเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง หรือการให้ความดีความชอบ หรือการดำเนินการทางวินัย จะแล้วเสร็จในระดับสถานศึกษาหรือระดับเขตพื้นที่การศึกษาเป็นส่วนใหญ่

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 , หน้า 51) ให้แนวคิดว่า การบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาเป็นภารกิจสำคัญที่มุ่งให้สถานศึกษาสามารถปฏิบัติงาน เพื่อตอบสนองภารกิจของสถานศึกษา เพื่อดำเนินการด้านการบริหารงานบุคคลให้เกิดความคล่องตัว อิสระภายใต้กฎหมายระเบียบ เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาได้รับการพัฒนา มีความรู้ความสามารถ มีขวัญกำลังใจ ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ มีความมั่นคงและก้าวหน้าในวิชาชีพ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนเป็นสำคัญ

ธีระ รุณเจริญ (2546 , หน้า 69-84) ได้เสนอว่า ขอบข่ายการบริหารงานบุคคล คือ การวางแผนอัตรากำลัง การกำหนดตำแหน่งและวิทยฐานะข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา การเกลี่ยอัตรากำลังข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง เช่น การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง การทดลองปฏิบัติหน้าที่ราชการ และการเตรียมความพร้อมและการพัฒนาอย่างเข้ม การย้ายข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา เช่น การย้ายข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาต่างเขตพื้นที่การศึกษา การเปลี่ยนแปลงสถานภาพวิชาชีพ เงินเดือนและค่าตอบแทน การเลื่อนขั้นเงินเดือน การพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา การลาศึกษาต่อ การประเมินผลการปฏิบัติงาน การส่งเสริมและยกย่องเชิดชูเกียรติมาตรฐานวิชาชีพ และจรรยาบรรณวิชาชีพ การส่งเสริมวินัยข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา การดำเนินการทางวินัยและการลงโทษข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา การดำเนินการทางวินัยแก่ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาผู้กระทำผิดวินัยไม่ร้ายแรง การสั่งพักราชการ การขอรับใบอนุญาตและการต่อใบอนุญาตประกอบอาชีพ งานทะเบียนประวัติข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ยกเว้นคุณสมบัติ งานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

การบริหารงานบุคคลของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในการจัดการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีภารกิจของงานที่จะต้องดำเนินการหลายด้านด้วยกัน และที่สำคัญที่สุดก็คือการบริหารงานบุคคล ดังนั้นจึงมีผู้ที่แสดงความเห็นในการบริหารงานบุคคลดังนี้

สมเด็จพระสังฆราช (2549 , หน้า 740) ได้แบ่งภารกิจงานบริหารบุคคล ดังนี้

1. การวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง
2. การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง
3. การเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ
4. วินัยและการรักษาวินัย
5. การออกจากราชการ

คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 ได้แบ่งภารกิจงานบริหารบุคคล

ดังนี้

1. การวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง
2. การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง
3. การเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ
4. วินัยและการรักษาวินัย
5. การออกจากราชการ

กฎกระทรวง เรื่องกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัด

การศึกษา พ.ศ. 2550 ได้กำหนดอำนาจการบริหารงานบุคคลได้ 20 ด้านคือ

1. การวางแผนอัตรากำลัง
2. การจัดสรรและบรรจุแต่งตั้ง
3. การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง
4. การเปลี่ยนตำแหน่งให้สูงขึ้น การย้ายข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา
5. การดำเนินการเกี่ยวกับการเลื่อนขั้นเงินเดือน
6. การลาทุกประเภท
7. การประเมินผลการปฏิบัติงาน
8. การดำเนินการทางวินัยและการลงโทษ
9. การสั่งพักราชการและการสั่งให้ออกจากราชการไว้ก่อน
10. การรายงานการดำเนินการทางวินัยและการลงโทษ
11. การอุทธรณ์และการร้องทุกข์
12. การออกจากราชการ
13. การจัดระบบและการจัดทำทะเบียนประวัติ

14. การจัดทำบัญชีรายชื่อและให้ความเห็นเกี่ยวกับการเสนอพระราชทาน
เครื่องราชอิสริยาภรณ์

15. การส่งเสริมการประเมินวิทยฐานะข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

16. การส่งเสริมและยกย่องเชิดชูเกียรติ

17. การส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณวิชาชีพ

18. การส่งเสริมวินัย คุณธรรมและจริยธรรมแก่ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

19. การริเริ่มส่งเสริมการขอรับใบอนุญาต

20. การพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

สมเด็จพระสังฆราช (2547 , หน้า 467-477) ได้กล่าวถึงขอบข่ายภารกิจงานและระบบของ
การบริหารงานบุคคล ดังนี้

การบริหารงานบุคคล หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับบุคคลในหน่วยงานเพื่อให้ได้
บุคคลมาปฏิบัติงานตามที่ต้องการ และเพื่อให้บุคคลปฏิบัติงานได้บรรลุเป้าหมายอย่างมี
ประสิทธิภาพ การบริหารงานบุคคลมีความสำคัญต่อการบริหารมาก เนื่องจากความสำเร็จในการ
ปฏิบัติงานนั้นเกี่ยวข้องกับการบริหารงานบุคคลอย่างมาก กล่าวคือ ความสำเร็จในการปฏิบัติงาน
จะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบใหญ่ ๆ 2 ประการ คือ ประการแรกในการปฏิบัติงานนั้นจะต้องมีบุคคล
ที่มีความรู้ความสามารถ

ระบบบริหารงานบุคคลที่สำคัญมี 2 ระบบ คือ ระบบอุปถัมภ์ (Patronage System)
และคุณธรรม (Merit System) ซึ่งแต่ละระบบมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. ระบบอุปถัมภ์ เป็นระบบบริหารงานบุคคลที่ใช้มาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งมีลักษณะ
สำคัญ โดยคำนึงถึงพรรคพวก ญาติพี่น้อง ความสนิทสนม หรือความคุ้นเคยกันมากกว่า
ความสามารถของบุคคล ระบบอุปถัมภ์จะมีอยู่ 3 ลักษณะ คือ

1.1 ระบบสืบสายโลหิต คือ ถือว่าบิดาเป็นขุนนางตำแหน่งใด บุตรชายคนใดก็
มักจะได้ตำแหน่งนั้น หรือเมื่อบิดาเป็นขุนนางแล้วก็สามารถนำลูกหลาน ญาติพี่น้อง เข้ารับ
ตำแหน่งได้เลย

1.2 ระบบแลกเปลี่ยน คือ การนำสิ่งแลกเปลี่ยนมาแลกกับตำแหน่ง เช่น การ
แต่งตั้งขุนนางสมัยโบราณ

1.3 ระบบขอพบเป็นกรณีพิเศษ เป็นการแต่งตั้งผู้รับใช้ใกล้ชิดที่โปรดปรานได้ดำรง
ตำแหน่ง

ระบบอุปถัมภ์นี้ เป็นระบบที่ใช้กันมาเป็นเวลาช้านานในระบบราชการ คนในสมัยโบราณถ้าหากว่าอยากจะเข้ารับราชการ ก็จะพยายามทำตนให้เข้ากับลักษณะหนึ่งลักษณะใดใน 2 ประการนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำตนเข้าหาขุนนางผู้ใหญ่เพื่อให้เป็นที่โปรดปรานจนเป็นศัพท์ที่ติดปากมาจนถึงทุกวันนี้ว่า “วิ่งบ้าง เข้าหาผู้ใหญ่บ้าง” โดยวิธีการต่าง ๆ เท่าที่จะทำได้ จนเป็นคำพังเพยที่พูดกันเสมอว่า ถ้าจะรับราชการก็ต้องใช้สูตร “เลียตีน สีนมาก ปากสอพลอ ล่อไข่แดง” หรือ “สายโลหิต ศิษย์ข้างเคียง ส่งเสียบึงถึงบ้าน กราบกรานสอพลอ ล่อไข่แดง” ซึ่งสรุปได้ว่า ระบบอุปถัมภ์นี้จะไม่คำนึงถึงความสามารถของบุคคลนัก แต่คำนึงถึงพรรคพวกมากกว่า การที่ระบบอุปถัมภ์มีลักษณะดังกล่าว บางแห่งจึงเรียกว่า ระบบพรรคพวก (Nepotism) หรือระบบชอบพอเป็นพิเศษ (Fairyism) ซึ่งระบบนี้ นาน ๆ ไปจะไม่เกิดผลดีกับระบบราชการจึงเรียกกันว่าเป็นระบบหนอนซอนไซหรือระบบทำลาย (Spoils system) และ ในระยะเวลาต่อมา จึงมีผู้พยายามคิดหาระบบใหม่มาใช้กับการบริหารงานบุคคลในระบบราชการนั้น คือที่เรียกกันว่า ระบบคุณธรรม

2. ระบบคุณธรรม ในบางแห่งใช้คำว่า ระบบคุณวุฒิ ระบบคุณความดี ระบบความรู้ความสามารถ หรือ “ระบบความดีและความสามารถ” ระบบคุณธรรมที่ใช้ในราชการจะมีหลักสำคัญ 4 ประการ คือ

2.1 หลักความสามารถ หมายถึง การยึดถือความรู้ความสามารถเป็นหลักในการสรรหาบุคคล เพื่อให้ได้บุคคลที่มีความสามารถเหมาะสมที่สุดตามหลัก “Put The Right Man On The Right Job” หรือ “Competence Man For Competence Job”

2.2 หลักความเสมอภาค หมายถึง การเปิดโอกาสเท่าเทียมกันในการสมัครเข้าทำงานสำหรับบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมือนกัน นอกจากนั้นยังรวมถึงการกำหนดค่าตอบแทนสำหรับบุคลากรด้วย คือ งานเท่ากันเงินเท่ากัน (Equal Pay for Equal Work)

2.3 หลักความมั่นคง หมายถึง หลักประกันในการถูกกลั่นแกล้ง หรือถูกออกจากงานโดยให้ความผิด รวมทั้งให้ค่าตอบแทนและสวัสดิการต่าง ๆ อย่างมั่นคงแก่ชีวิต

2.4 หลักความเป็นกลางทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบราชการมุ่งให้ข้าราชการประจำปฏิบัติหน้าที่โดยอิสระ ปราศจากอิทธิพลการเมืองใด ๆ เพื่อให้ข้าราชการสามารถปฏิบัติงานตามนโยบายของรัฐบาลได้อย่างต่อเนื่อง ระบบคุณธรรมนี้เป็นระบบที่นิยมใช้ในระบบราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนราชการที่เป็นข้าราชการ ส่วนในทางธุรกิจจะใช้ทั้งระบบคุณธรรมและระบบอุปถัมภ์

ลักษณะสำคัญของทางราชการบริหารงานบุคคลตามระบบคุณธรรม จะมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ

1. มีกฎหมายที่เป็นหลักว่าด้วยการบริหารงานบุคคลตามระบบคุณธรรม ซึ่งจะเป็นหลักประกันการดำเนินงานบุคคลให้เป็นไปตามระบบคุณธรรม เช่น พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครู เป็นต้น
2. มีองค์การกลางในการบริหารงานบุคคล ทำหน้าที่ควบคุมกำกับการบริหารงานบุคคลของ ส่วนราชการต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพ
3. กำหนดให้ผู้บริหารงานบุคคลดำเนินการบริหารงานบุคคลตามระบบคุณธรรม เช่น การสรรหาบุคคล การบรรจุและแต่งตั้ง การให้ได้รับเงินเดือน การลงโทษ การให้ออกจากราชการ อุทธรณ์และการร้องทุกข์ โดยมีผู้บริหารงานบุคคลตามอำเภอใจของผู้হার หรือมีการเล่นพรรคเล่นพวก

องค์ประกอบของตำแหน่งมี 3 ประการ ได้แก่

1. หน้าที่ความรับผิดชอบ
2. คุณสมบัติของผู้ดำรงตำแหน่ง
3. ค่าตอบแทน

ตามระบบ P.C. งาน เงิน และตำแหน่งจะมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน คือ

- งานมาก เงินมาก ตำแหน่งสูง
- งานน้อย เงินน้อย ตำแหน่งต่ำ
- งานยาก เงินมาก ตำแหน่งสูง
- งานง่าย เงินน้อย ตำแหน่งต่ำ

ขอบข่ายการบริหารงานบุคคล การดำเนินงานของเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา

1. การวางแผนอัตรากำลัง
  - 1.1 วิเคราะห์ภารกิจของสถานศึกษา
  - 1.2 รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อกำหนดแผนอัตรากำลังของสถานศึกษา
  - 1.3 จัดทำแผนอัตรากำลังของสถานศึกษา
  - 1.4 เสนอแผนอัตรากำลังของสถานศึกษา โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษา ไปยังเขตพื้นที่การศึกษา
2. การกำหนดตำแหน่งและวิทยฐานะข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

- 2.1 สํารวจและรวบรวมข้อมูลการขอปรับปรุงกำหนดตำแหน่งและวิทยฐานะ ให้สูงขึ้นของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษา
- 2.2 ขอ กำหนดตำแหน่งและวิทยฐานะเพิ่มเติมและขออนุมัติตัดโอนตำแหน่งและอัตราเงินเดือน
- 2.3 เสนอขอเปลี่ยนแปลงการกำหนดตำแหน่งและวิทยฐานะ ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาต่อเขตพื้นที่การศึกษา
- 2.4 ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่และตามที่ได้รับมอบหมาย
3. การเกลี้ยอัตรากำลังข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา รวบรวมและรายงานข้อมูลข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ของสถานศึกษาต่อเขตพื้นที่การศึกษา
4. การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง
  - 4.1 การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง
    - 4.1.1 เสนอความต้องการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาต่อเขตพื้นที่การศึกษา
    - 4.1.2 ดำเนินการสรรหาเพื่อบรรจุและแต่งตั้งบุคคลเข้ารับราชการ เป็นข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ในกรณีที่ อ.ก.ค.ศ. เขตพื้นที่การศึกษาเห็นชอบหรือมอบหมาย
  - 4.2 การทดลองปฏิบัติหน้าที่ราชการและการเตรียมความพร้อมและการพัฒนาอย่างเข้ม
    - 4.2.1 แจ้งภาระงานมาตรฐานวิชาชีพ จรรยาบรรณวิชาชีพ และการประเมินผลการปฏิบัติงานให้ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาทราบเป็นลายลักษณ์อักษร
    - 4.2.2 ดำเนินการทดลองปฏิบัติหน้าที่ราชการสำหรับบุคลากรทางการศึกษา หรือเตรียมความพร้อมและพัฒนาอย่างเข้ม สำหรับผู้ได้รับการบรรจุเข้ารับราชการใหม่ “ครูผู้ช่วย” ตามหลักเกณฑ์และที่กฎหมายกำหนด
    - 4.2.3 ติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานตามที่เงื่อนไขได้แจ้งให้ทราบตามข้อ 1 (อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง)
    - 4.2.4 รายงานผลการทดลองปฏิบัติหน้าที่ราชการหรือการเตรียมความพร้อม และพัฒนาอย่างอื่นแล้วแต่กรณีต่อเขตพื้นที่การศึกษา

4.2.5 ดำเนินการแต่งตั้งหรือสั่งให้พ้นจากสภาพการเป็นข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษาตามอำนาจหน้าที่ที่กฎหมายกำหนด เมื่อได้รับอนุมัติจาก อ.ก.ค.ศ. เขตพื้นที่การศึกษา

5. การย้ายข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

5.1 การย้ายข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาภายในเขตพื้นที่การศึกษา

5.1.1 การย้ายผู้บริหารหน่วยงานการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาเสนอความประสงค์ และเหตุผลความจำเป็นในการขอย้ายต่อเขตพื้นที่การศึกษา

5.1.2 การย้ายข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

5.1.3 รวบรวมรายชื่อและข้อมูลข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ที่ประสงค์จะขอย้ายและให้ความเห็นเสนอไปยังสถานศึกษาที่ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ประสงค์จะขอย้ายไปปฏิบัติงาน

5.1.4 พิจารณาให้ความเห็นชอบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ประสงค์จะขอย้ายมาปฏิบัติงานในสถานศึกษา

1) ในกรณีที่เห็นชอบการรับย้ายข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้เสนอเรื่องไปยังเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อขออนุมัติ

2) ในกรณีให้ความเห็นว่าไม่สมควรรับย้าย ให้แจ้งเรื่องไปยังผู้บริหารสถานศึกษาต้นสังกัดของข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษาที่ประสงค์จะขอย้ายทราบ

5.1.5 สั่งย้ายและสั่งบรรจุแต่งตั้งแล้วแต่กรณีตามอำนาจหน้าที่ที่กฎหมายกำหนด

5.2 การย้ายครูและบุคลากรทางการศึกษาต่างเขตพื้นที่การศึกษา

5.2.1 การย้ายผู้บริหารของหน่วยงานการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา เสนอความประสงค์และเหตุผลความจำเป็นในการขอย้ายไปยังเขตพื้นที่การศึกษาต้นสังกัด และเขตพื้นที่การศึกษาประสงค์จะขอย้ายไปปฏิบัติงาน

5.2.2 การย้ายข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

1) รวบรวมรายชื่อและข้อมูลข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ประสงค์จะย้ายให้ความเห็นเสนอไปยังสถานศึกษาที่ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาจะขอย้ายไปปฏิบัติงาน

2) พิจารณาให้ความเห็นชอบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ประสงค์จะขอย้ายมาปฏิบัติงานในสถานศึกษา

2.1) ในกรณีให้ความเห็นชอบรับย้ายข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาให้เสนอเรื่องไปยังเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อขออนุมัติ อ.ก.ค.ศ. เขตพื้นที่การศึกษา

2.2) ในกรณีให้ความเห็นที่ไม่สมควรรับย้าย ให้แจ้งเรื่องไปยังผู้บริหารสถานศึกษาดั้งสังกัดของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ประสงค์จะขอย้ายทราบ

2.3) ส่งย้ายและสั่งบรรจุแต่งตั้งแล้วแต่กรณีตามอำนาจหน้าที่กฎหมายกำหนด

6. การเปลี่ยนแปลงสถานภาพวิชาชีพ

6.1 ตรวจสอบคำขอเปลี่ยนแปลงสถานภาพของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีความประสงค์จะขอเปลี่ยนตำแหน่งหน้าที่เสนอเขตพื้นที่การศึกษา

6.2 ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ที่กฎหมายกำหนด

7. เงินเดือนและค่าตอบแทน

7.1 อัตราเงินเดือนและค่าตอบแทนให้เป็นไปตามบัญชีอัตราเงินเดือน และเป็นไปตามระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

7.2 การได้รับเงินเดือนและค่าตอบแทนให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายกำหนด

8. การเลื่อนขั้นเงินเดือน

8.1 การเลื่อนขั้นเงินเดือนปกติ

8.1.1 แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือนตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายกำหนด

8.1.2 รวบรวมข้อมูลพร้อมความเห็นของผู้มีอำนาจในการประเมิน และให้ความเห็นในการเลื่อนขั้นเงินเดือนของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาเสนอคณะกรรมการตามข้อ 1.1 พิจารณา

8.1.3 แจ้งคำสั่งไม่เลื่อนขั้นเงินเดือนให้แก่ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ในฐานะผู้บังคับบัญชาทราบ พร้อมเหตุผลที่ไม่เลื่อนขั้นเงินเดือน

8.1.4 สั่งเลื่อนขั้นเงินเดือนให้แก่ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ในฐานะผู้มีอำนาจบรรจุแต่งตั้ง

8.1.5 การเลื่อนขั้นเงินเดือนกรณีพิเศษ กรณีถึงแก่ความตาย อันเนื่องมาจากการปฏิบัติหน้าที่ราชการ

1) เสนอเรื่องพร้อมทั้งยุติและรายละเอียดไปยังเขตพื้นที่การศึกษา

2) ดำเนินการด้านสวัสดิการให้แก่ครอบครัวผู้ถึงแก่กรรม อันเนื่องมาจากการปฏิบัติหน้าที่ราชการตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายกำหนดตามความเหมาะสม

9. การพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

9.1 วิเคราะห์ความจำเป็นในการพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษา

9.2 จัดทำแผนพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

9.3 ดำเนินการพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาตามแผนที่กำหนด

9.4 สร้างและพัฒนาความร่วมมือกับเครือข่ายในการพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

10. การลาศึกษาต่อ

10.1 อนุญาตหรือเสนอขออนุญาตการลาศึกษาต่อตามนโยบาย หลักเกณฑ์และวิธีการของเขตพื้นที่การศึกษาและตามที่กฎหมายกำหนด

10.2 เสนอเรื่อง การอนุญาตให้ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาลาต่อ ให้เขตพื้นที่การศึกษาทราบ

11. การประเมินผลการปฏิบัติงาน

11.1 กำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานและดัชนีชี้วัดผลการปฏิบัติงานของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับมาตรฐานของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ก.ค.ศ. กำหนด

11.2 ดำเนินการประเมินผลการปฏิบัติงานของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ในสถานศึกษาตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่สถานศึกษากำหนด

11.3 นำผลการประเมินไปใช้ประโยชน์ในการบริหารงานบุคคลของสถานศึกษา

11.4 รายงานผลการประเมินการปฏิบัติงานในส่วนที่เขตพื้นที่การศึกษาร้องขอให้รับทราบ

12. การส่งเสริมและยกย่องเชิดชูเกียรติ

12.1 ส่งเสริมการพัฒนาตนเองของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ในการปฏิบัติงานให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ เพื่อนำไปสู่การพัฒนามาตรฐานวิชาชีพและคุณภาพการศึกษา

12.2 สร้างขวัญและกำลังใจข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา โดยการยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ที่มีผลงานดีเด่นและมีคุณงามความดีตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนด

12.3 ดำเนินการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาตามความเหมาะสม

13. มาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณวิชาชีพ

13.1 ดำเนินการพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบมาตรฐานและจรรยาบรรณของวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษา

13.2 ควบคุม ดูแล และส่งเสริมข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้มีการประพฤติปฏิบัติตามระเบียบ วินัย มาตรฐานและจรรยาบรรณของวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษา

14. การส่งเสริมวินัยสำหรับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

14.1 เสริมสร้างและพัฒนาให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีวินัย

14.2 ป้องกันไม่ให้ผู้ใต้บังคับบัญชากระทำผิดวินัย

15. การดำเนินการทางวินัยข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

15.1 การดำเนินการทางวินัยแก่ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่กระทำผิดวินัยไม่ร้ายแรง

15.1.1 กรณีมีมูล ให้แต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนการกระทำผิดวินัยไม่ร้ายแรงในฐานะผู้บังคับบัญชา

15.1.2 พิจารณาลงโทษทางวินัย หากปรากฏผลการสอบสวนว่าผู้ใต้บังคับบัญชากระทำผิดวินัยไม่ร้ายแรงตามอำนาจที่กฎหมายกำหนด

15.1.3 รายงานผลการพิจารณาลงโทษทางวินัยไปยังเขตพื้นที่การศึกษา

15.2 การดำเนินงานทางวินัยแก่ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ผู้กระทำผิดวินัยร้ายแรง

15.2.1 แต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนการกระทำผิดวินัยอย่างร้ายแรง ในฐานะผู้มีอำนาจบรรจุแต่งตั้งหรือรายงานต่อผู้มีอำนาจแล้วแต่กรณี

15.2.2 ประสานกับหน่วยงานการศึกษาอื่นและกรรมการสอบสวนกรณีมีการกระทำผิดวินัยร่วมกัน

15.2.3 พิจารณาระดับโทษและลงโทษกรณีความผิดไม่ร้ายแรง แล้วรายงาน
เขตพื้นที่การศึกษาระดับเสนอไปยังเขตพื้นที่การศึกษา กรณีเป็นความผิดวินัยอย่างร้ายแรง เพื่อ
เสนอ อ.ก.ค.ศ. เขตพื้นที่การศึกษาพิจารณา

16. การสั่งพักราชการ การสั่งให้ออกจากราชการไว้ก่อน

แต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวน สั่งให้ผู้ได้บังคับบัญชาผู้กระทำผิดวินัยพักราชการ
หรือสั่งให้ออกจากราชการไว้ก่อนได้ ในฐานะผู้มีอำนาจหน้าที่ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่
กฎหมายกำหนด

17. การลงโทษทางวินัยและรายงานการดำเนินการทางวินัย

ดำเนินการลงโทษทางวินัยและรายงานการดำเนินการทางวินัยตามที่กฎหมาย
กำหนด

18. การอุทธรณ์

18.1 รับเรื่องอุทธรณ์คำสั่งลงโทษทางวินัยของข้าราชการครูและบุคลากรทางการ
ศึกษาในสถานศึกษา แล้วเสนอไปยังผู้มีอำนาจพิจารณาดำเนินการต่อไป ในกรณีที่ข้าราชการครู
และบุคลากรทางการศึกษาเสนอเรื่องอุทธรณ์ผ่านหัวหน้าสถานศึกษา

18.2 เสนอความเห็นของคณะกรรมการสถานศึกษา ในการพิจารณาอุทธรณ์ของ
ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ที่ยื่นอุทธรณ์ผ่านกรรมการสถานศึกษาต่อ อ.ก.ค.ศ. เขต
พื้นที่การศึกษาหรือตามอำนาจที่กฎหมายกำหนด

19. การร้องทุกข์ รับเรื่องร้องทุกข์ของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาใน
สถานศึกษา แล้วเสนอไปยังผู้มีอำนาจพิจารณาต่อไป ในกรณีที่ข้าราชการครูและบุคลากร
ทางการศึกษาเสนอเรื่องร้องทุกข์ผ่าน

20. การออกจากราชการ

20.1 การลาออกจากราชการ

20.1.1 รับเรื่องการลาออกจากราชการของข้าราชการครูและบุคลากรทางการ
ศึกษา ในฐานะผู้บังคับบัญชาแล้วเสนอไปยังผู้มีอำนาจสั่งบรรจุและแต่งตั้งพิจารณา

20.1.2 อนุญาตการลาออกจากราชการของข้าราชการครูและบุคลากร
ทางการศึกษา ในฐานะผู้มีอำนาจสั่งบรรจุและแต่งตั้งตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมาย
กำหนด

วรรณภท แสงมณี (2547, หน้า 1-3) กล่าวว่า การบริหารงานบุคคล การจัดการใช้
ทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร ซึ่งมีขอบข่ายการดำเนินงานดังนี้

1. การวิเคราะห์งานและการออกแบบงาน
2. การวางแผนกำลังคนและการสรรหา
3. การสัมภาษณ์และการคัดเลือก
4. การบรรจุพนักงาน
5. การปฐมนิเทศพนักงานใหม่
6. การบริหารค่าจ้างและเงินเดือน
7. จัดสิ่งจูงใจและผลประโยชน์ตอบแทนต่าง ๆ
8. การประเมินผลงาน
9. ดำเนินการหาวิธีตลอดจนแนวทางเพื่อจูงใจหรือกระตุ้นพนักงานให้ปฏิบัติงานอย่างมี

ประสิทธิภาพด้วยความเต็มใจ

10. การสื่อเพื่อความเข้าใจ เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ
11. การธำรงรักษาพนักงาน

จากนักวิชาการตลอดจนตามกฎระเบียบและแนวปฏิบัติของทางราชการจึงสามารถสรุปได้ว่า ภารกิจการบริหารงานบุคคลคือ สิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานต้องดำเนินการ คือ

1. การวางแผนอัตรากำลัง
2. การจัดสรรอัตรากำลังข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา
3. การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง
4. การเปลี่ยนตำแหน่งให้สูงขึ้น การย้ายข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา
5. การดำเนินการเกี่ยวกับการเลื่อนขั้นเงินเดือน
6. การลาทุกประเภท
7. การประเมินผลการปฏิบัติงาน
8. การดำเนินการทางวินัยและการลงโทษ
9. การสั่งพักราชการและการสั่งให้ออกจากราชการไว้ก่อน
10. การรายงานการดำเนินการทางวินัยและการลงโทษ
11. การอุทธรณ์และการร้องทุกข์
12. การออกจากราชการ
13. การจัดระบบและการจัดทำทะเบียนประวัติ
14. การจัดทำบัญชีรายชื่อและให้ความเห็นเกี่ยวกับการเสนอขอพระราชทาน

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

15. การส่งเสริมการประเมินวิทยฐานะข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา
16. การส่งเสริมและยกย่องเชิดชูเกียรติ
17. การส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณวิชาชีพ
18. การส่งเสริมวินัย คุณธรรมและจริยธรรมแก่ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา
19. การริเริ่มส่งเสริมการขอรับใบอนุญาต
20. การพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

จากแนวคิดของนักวิชาการจึงพอสรุปได้ว่า การบริหารงานบุคคล คือ กระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับบุคคลขององค์การเพื่อให้ภารกิจขององค์การบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้

3.5 มาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ จากข้อบังคับของคุรุสภา ว่าด้วย มาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2548 ได้กำหนดให้ผู้ประกอบวิชาชีพ การศึกษาซึ่งได้แก่ ครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษาและบุคลากรทางการศึกษาอื่น ต้องมีมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ อันได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ต้องมี มาตรฐานความรู้และประสบการณ์ดังต่อไปนี้

1. มาตรฐานความรู้ มีความรู้ไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการศึกษา หรือเทียบเท่า หรือคุณวุฒิที่คุรุสภารับรอง โดยมีความรู้ ดังต่อไปนี้
  - 1.1 หลักและกระบวนการบริหารการศึกษา
  - 1.2 นโยบายและการวางแผนการศึกษา
  - 1.3 การบริหารด้านวิชาการ
  - 1.4 การบริหารด้านธุรการ การเงิน พัสดุ และอาคารสถานที่
  - 1.5 การบริหารงานบุคคล
  - 1.6 การบริหารกิจการนักเรียน
  - 1.7 การประกันคุณภาพการศึกษา
  - 1.8 การบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศ
  - 1.9 การบริหารการประชาสัมพันธ์และความสัมพันธ์ชุมชน
  - 1.10 คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา
2. มาตรฐานประสบการณ์วิชาชีพ ดังต่อไปนี้

2.1 มีประสบการณ์ด้านปฏิบัติการสอนและต้องมีประสบการณ์ในตำแหน่ง หัวหน้าหมวด หรือหัวหน้าสาย หรือหัวหน้างาน หรือตำแหน่งบริหารอื่น ๆ ในสถานศึกษามาแล้วไม่น้อยกว่าสองปี

จรรยาบรรณของวิชาชีพ

ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องประพฤติตนตามจรรยาบรรณของวิชาชีพและแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณวิชาชีพ

จรรยาบรรณต่อตนเอง

ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องมีวินัยในตนเอง พัฒนาตนเองด้านวิชาชีพ บุคลิกภาพและวิสัยทัศน์ ให้ทันต่อการพัฒนาทางวิทยาการ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอยู่เสมอ

จรรยาบรรณต่อวิชาชีพ

ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องรัก ศรัทธา ซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบต่อวิชาชีพ และเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพ

จรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ

1. ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องรัก เมตตา เอาใจใส่ ช่วยเหลือ ส่งเสริม ให้กำลังใจแก่ศิษย์ และผู้รับบริการ ตามบทบาทหน้าที่โดยเสมอภาค
2. ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ทักษะ และนิสัยที่ถูกต้องดีงามแก่ศิษย์ และผู้รับบริการ ตามบทบาทหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ
3. ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ
4. ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องไม่กระทำ ตนเป็นปรปักษ์ต่อความเจริญทางกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคมของศิษย์ และผู้รับบริการ
5. ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องให้บริการด้วยความเต็มใจและเสมอภาค โดยไม่เรียกรับหรือยอมรับผลประโยชน์ จากการใช้ตำแหน่งหน้าที่โดยมิชอบ

จรรยาบรรณต่อผู้ร่วมประกอบวิชาชีพ

ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา พึงช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างสร้างสรรค์ โดยยึดมั่นระบบคุณธรรม สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ

จรรยาบรรณต่อสังคม

ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา พึงประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้นำในการอนุรักษ์และพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา สิ่งแวดล้อม รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมและยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

กล่าวโดยสรุป จรรยาบรรณ ก็คือแนวปฏิบัติสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษาต้องยึดถือ และปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2547 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2551

เอกรินทร์ พุทธิรงค์ (2551, หน้า 28) อ้างจาก พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2547 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2551

มาตรา 79 กล่าวว่า ให้ผู้บังคับบัญชาปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา และมีหน้าที่พัฒนาผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา เพื่อให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติที่ดี คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพที่เหมาะสม ในอันที่จะทำให้การปฏิบัติหน้าที่ราชการเกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และความก้าวหน้าแก่ราชการ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ ก.ค.ศ. กำหนด

มาตรา 94 ให้ผู้บังคับบัญชามีหน้าที่เสริมสร้าง และพัฒนาให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามีวินัยป้องกันมิให้ผู้ใต้บังคับบัญชากระทำความผิดวินัย และดำเนินการทางวินัยแก่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งมีกรณีอันมีมูลที่ควรกล่าวหาว่ากระทำความผิดวินัย

การเสริมสร้างและพัฒนาให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ให้กระทำโดยการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี การฝึกอบรม การสร้างขวัญกำลังใจ การจูงใจ หรือการอื่นใดในอันที่จะเสริมสร้างและพัฒนาเจตคติ จิตสำนึก และพฤติกรรมของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ให้เป็นไปในทางที่มีวินัย

ทองทิพภา วิริยะพันธุ์ (2545, หน้า 138-139) กล่าวแสดงความคิดเห็นว่าผู้บริหารต้องมีภาพลักษณ์ที่ดี คือ มีบุคลิกลักษณะดีทั้งภายนอกและภายใน มีบุคลิกภาพที่เหมาะสม มีอุปนิสัยใจคอดี มีความประพฤติ พฤติกรรมและการปฏิบัติหน้าที่ที่ดี มีผลงานที่เห็นได้ชัดเจน เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของบุคคลอื่น

จากแนวความคิดต่าง ๆ สามารถสรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีพฤติกรรมทั้งการปฏิบัติตน และการบริหารงานที่เป็นแบบอย่างที่ดี ถูกต้องตามกฎหมายและตามวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี

3.6 หลักธรรมของผู้บริหาร ผู้บริหารนอกจากจะต้องมีความรู้ความสามารถทางด้านการบริหารองค์การแล้วยังจะต้องยึดหลักหรือมีหลักคุณธรรม ประจําใจประกอบในการบริหาร หลักธรรมหรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น ถึงแม้ว่าจะมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล นับถึงปัจจุบัน

เป็นเวลา 2540 กว่าปีแล้ว แต่ทุกหลักธรรมยังคงทันสมัยอยู่เสมอ สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นเครื่องดำเนินชีวิตและแนวทางในการบริหารงานได้เป็นอย่างดี ที่เป็นเช่นนี้เพราะหลักธรรมดังกล่าวเป็นความจริง ที่สามารถพิสูจน์ได้ที่เรียกว่า "สัจธรรม" ปฏิบัติได้เห็นผลได้อย่างแท้จริงอยู่ที่เราจะนำหลักธรรมข้อใดมาใช้ให้เหมาะสมกับตัวเรามากที่สุด สำหรับนักบริหารก็มีหลักธรรมสำหรับยึดถือและปฏิบัติอย่างมากมาย ซึ่งได้นำเสนอไว้บ้าง เรื่องที่สำคัญดังต่อไปนี้

พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมของผู้ใหญ่ (ผู้บังคับบัญชา) ที่ควรถือปฏิบัติเป็นนิตย มี 4 ประการคือ

1. เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นมีความสุข
2. กรุณา ความสงสาร คิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์
3. มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข
4. อุเบกขา วางตนเป็นกลาง ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงวิบัติ มีทุกข์

อคติ 4 อคติ หมายความว่า การกระทำอันทำให้เสียความเที่ยงธรรม มี 4 ประการ

1. ฉันทามติ ลำเอียงเพราะรักใคร่
2. โทสาคติ ลำเอียงเพราะโกรธ
3. โมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา
4. ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว

อคติ 4 นี้ ผู้บริหาร/ผู้ใหญ่ ไม่ควรประพฤติเพราะเป็นทางแห่งความเสื่อม

สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกัน เป็นเหตุให้ตนเองและหมู่คณะก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง

1. ทาน ให้ปันสิ่งของแก่คนที่ควรให้
2. ปิยวาจา เจรจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน
3. อตถจริยา ประพฤติในสิ่งที่ประโยชน์
4. สมานัตตตา วางตนให้เหมาะสมกับฐานะของตน

อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมถือให้เกิดความสำเร็จ

1. ฉันทะ ความพึงพอใจในงาน
2. วิริยะ ความขยันหมั่นเพียร
3. จิตตะ ความมีใจฝักใฝ่เอาใจใส่ในงาน
4. วิมังสา ไตร่ตรองหาเหตุผล

บารมี 6 เป็นหลักธรรมอันสำคัญที่จะนิยามมาซึ่งความรักใคร่นับถือ นับว่าเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับนักบริหารจะพึงยึดถือปฏิบัติ มีอยู่ 6 ประการคือ

1. ทาน การให้เป็นสิ่งที่ควรให้
2. ศีล การประพฤติในทางที่ชอบ
3. ขันติ ความอดทนอดกลั้น
4. วิริยะ ความขยันหมั่นเพียร
5. ฌาน การเพ่งพิจารณาให้เห็นของจริง
6. ปัญญา ความมีปัญญารอบรู้

ขันติโสรัจจะ เป็นหลักธรรมอันทำให้บุคคลเป็นผู้งาม (ธรรมทำให้งาม)

1. ขันติ คือ ความอดทน มีลักษณะ 3 ประการ

1.1 อตฺตจิตฺตํ ได้ต่อกำลังแห่งความโกรธแค้นไม่แสดงอาการ กาย วาจา ที่ไม่น่ารัก ออกมาให้เป็นที่ปรากฏแก่ผู้อื่น

1.2 อตฺตจิตฺตํ ได้ต่อความลำบากตรากตรำหรือความเหน็ดเหนื่อย

1.3 อตฺตจิตฺตํ ได้ต่ออาการเจ็บไข้

2. โสรัจจะ ความสงบเสงี่ยม ทำจิตใจให้แช่มชื่นไม่ขุ่นหมอง

ธรรมโลกบาล เป็นหลักธรรมที่ช่วยคุ้มครองโลก หรือมวลมนุษยชาติให้อยู่ในความร่มเย็นเป็นสุข มี 2 ประการคือ

2.1 หิริ ความละอายใจตนเอง

2.2 โอตฺตปฺปะ ความเกรงกลัวต่อทุกข์ และความเสื่อมแล้วไม่กระทำความชั่ว

อธิฐานธรรม 4 เป็นหลักธรรมที่ควรตั้งไว้ในจิตใจเป็นนิตย์ ในการบริหารงาน เพื่อเป็นเครื่องนิยมนำจิตใจให้เกิดความรอบรู้ความจริง รู้จักเสียสละ และบังเกิดความสุข มี 4 ประการ

1. ปัญญา ความรู้ในสิ่งที่ควรรู้ รู้ในวิชา
2. สัจจะ ความจริง คือ ประพฤติสิ่งใดก็ได้จริงไม่ทำอะไรจับจด
3. จาคะ สละสิ่งที่เป็นข้าศึกแห่งความจริงใจ คือ สละความเกียจคร้าน หรือ

ความหวาดกลัวต่อความยุ่งยาก ลำบาก

4. อุปสมะ สงบใจจากสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อความสงบ คือ ยับยั้งใจมิให้ปั่นป่วนต่อความพอใจรักใคร่ และความขัดเคือง เป็นต้น

ราชสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมอันเป็นเครื่องช่วยในการวางนโยบายบริหารบ้านเมืองให้ดำเนินไปด้วยดี มี 4 ประการ คือ

1. ลัสเมธัง ความเป็นผู้ฉลาดปรีชาในการพิจารณาถึงผลิตผลอันเกิดขึ้นในแผ่นดิน แล้วพิจารณาผ่อนผันจัดเก็บเอาแต่บางส่วนแห่งสิ่งนั้น

2. บุริสเมธัง ความเป็นผู้ฉลาดในการดูคนสามารถเลือกแต่งตั้งบุคคลให้ดำรง ตำแหน่งในความถูกต้องและเหมาะสม

3. สัมมาपालัง การบริหารงานให้ตั้งใจประชาชน

4. วาจาเปยยัง ความเป็นบุคคลมีวาจาไพเราะรู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาวตามเหตุการณ์ ตามฐานะและตามความเป็นธรรม

สติสัมปชัญญะ เป็นหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์แก่ผู้ประพฤติเป็นอันมาก

1. สติ คือ ความระลึกได้ก่อนทำ ก่อนพูด ก่อนคิด คนมีสติจะไม่เดินเลื้อย เผลอตบ

2. สัมปชัญญะ คือ ความรู้ตัวในเวลากำลังทำ กำลังพูด กำลังคิด

อกุศลมูล 3 อกุศลมูล คือ รากเหง้าของความชั่ว มี 3 ประการ คือ

1. โภคะ ความอยากได้

2. โทสะ ความคิดประทุษร้ายเขา

3. โมหะ ความหลงไม่รู้จริง

นิวรรณ 5 นิวรรณ แปลว่า ธรรมอันกลั่นจิตใจไม่ให้บรรลุลความดี มี 5 ประการ

1. กามฉันท์ พอใจรักใคร่ในอารมณ์ มีพอใจในรูป เป็นต้น

2. พยาบาท ปองร้ายผู้อื่น

3. ถีนมิทตะ ความที่จิตใจหดหู่และเคลิบเคลิ้ม

4. อุทธัจจะกุกกุจจะ ความฟุ้งซ่านและรำคาญ

5. วิจิกิฉา ความลังเลไม่ตกลงใจได้

เวสาร์ชชกรณะ 5 เวสาร์ชชกรณะ แปลว่า ธรรมที่ยังความกล้าหาญให้เกิดขึ้นมี

5 ประการ คือ

1. ศรัทธา เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ

2. ศील ประพฤติกายวาจาเรียบร้อย

3. พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ศึกษามาก

4. วิริยารัมภะ ตั้งใจทำความพากเพียร

5. ปัญญา รอบรู้สิ่งที่ควรรู้

อริยทรัพย์ 7 ได้แก่

1. ศรัทธา เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ

2. คีล	ประพศิกายวาจาเรียบร้อย
3. หิริ	ความละอายต่อบาปทุจริต
4. โศตปฺปะ	ความสะดุ้งกลัวต่อบาปทุจริต
5. พาหุสัจจะ	ความเป็นคนได้ยินได้ฟังมาก
6. จาคะ	การให้ปันสิ่งของแก่คนที่ควรให้
7. ปัญญา	ความรู้รอบรู้ทั้งสิ่งที่เป็นประโยชน์และสิ่งที่เป็นโทษ

สัปปริสธรรม 7 เป็นหลักธรรมอันเป็นของคนดี (ผู้ประพฤติกอบ) มี 7 ประการ

1. รัมมัญญตา	ความเป็นผู้รู้ว่าเป็นเหตุ
2. อตถัญญตา	ความเป็นผู้รู้จักผล
3. อตตัญญตา	ความเป็นผู้รู้จักตน
4. มัตตัญญตา	ความเป็นผู้รู้จักประมาณ
5. กาลัญญตา	ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสม
6. บุริสญญตา	ความเป็นผู้รู้จักสังคม
7. บุคคลโรปรัชญญตา	ความเป็นผู้รู้จักคบคน

คุณธรรมของผู้บริหาร ผู้บริหาร นอกจากจะมีคุณวุฒิในทางวิชาการต่าง ๆ แล้วยัง

จำเป็นต้องมีคุณธรรมอีก 6 ประการ

1. ขมา	มีความอดทนเก่ง
2. ชาตริยะ	ระวังระไว
3. อญฺฐานะ	หมั่นขยัน
4. สังวิภาคะ	เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
5. ทยา	เอ็นดู กรุณา
6. อิกขนา	หมั่นเอาใจใส่ตรวจตราหรือติดตาม

ยุดิธรรม 5 นักบริหารหรือผู้นำมักจะประสบปัญหาหรือร้องเรียนขอความเป็นธรรมอยู่

เป็นประจำ หลักตัดสินความเพื่อให้เกิดความ “ยุดิธรรม” มี 5 ประการ คือ

1. สัจจวา	แนะนำด้วยความจริงใจ
2. บัณชิตะ	ฉลาดและแนะนำความจริงและความเสื่อม
3. อสาหะเสนะ	ตัดสินด้วยปัญญาไม่ตัดสินด้วยอารมณ์ผุนผั่น
4. เมธาวิ	นึกถึงธรรม (ยุดิธรรม) เป็นใหญ่ไม่เห็นแก่อำมิสสินจ้าง
5. รัมมัญญะ	ไม่ริษยาอาฆาต ไม่ต่อแวน

ธรรมเครื่องให้ก้าวหน้า 7 นักบริหารในตำแหน่งต่าง ๆ ย่อมหวังความเจริญก้าวหน้า
 ได้รับการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นพระพุทธองค์ทรงตรัสธรรมเครื่องเจริญยศ (ความก้าวหน้า)
 ไว้ 7 ประการ คือ

1. อุฏฐานะ หมั่นขยัน
2. สติ มีความเฉลียว
3. สุจิตัมมะ การงานสะอาด
4. สัตถุญตะ ระวังดี
5. นิสสัมมารี ไคร่ควรพิจารณาแล้วจึงทำ
6. รัมมชิวี เลี้ยงชีพโดยธรรม
7. อปมัตตะ ไม่ประมาท

ไตรสิกขา เพื่อเป็นการสนับสนุนให้เกิดความตั้งใจดีและมีมือสะอาด นักบริหารต้อง
 ประกอบตนไว้ใน ไตรสิกขา ข้อที่ต้องสำเนียง 3 ประการ คือ

1. ศील
  2. สมာธิ
  3. ปัญญา
- ทั้งนี้เพราะ ศील เป็นเครื่องสนับสนุนให้กาย (มือ) สะอาด
 สมာธิ เป็นเครื่องสนับสนุนให้ใจสงบ
 ปัญญา เป็นเครื่องทำให้ใจสว่าง รู้ถูก รู้ผิด

พระพุทธโฆษาภ 3 นักบริหารที่ทำงานได้ผลดี เนื่องจากได้ “ตั้งใจดี” และ “มือ
 สะอาด” ดังนี้

1. เว้นจากทุจริต การประพฤติชั่ว ทางกาย วาจา ใจ
2. ประกอบสุจริต ประพฤติชอบ ทางกาย วาจา ใจ
3. ทำใจของตนให้บริสุทธิ์สะอาด ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง

การนำหลักธรรมที่ประเสริฐมาปฏิบัติ ย่อมจักนำความเจริญ ตลอดจนความสุขกาย
 สบายใจ ให้บังเกิดแก่ผู้ประพฤติทั้งสิ้น สมดังพุทธสุภาษิตที่ว่า “ธัมมม เว รักษติ ธัมมจาวริง”
 ธรรมะย่อมคุ้มครองรักษาผู้ประพฤติธรรม

จักรวรรดิวัตร 12 คือ ธรรมอันเป็นพระราชจริยานุวัตร ทรงถือและอาศัยธรรมข้อนี้
 เป็นหลักธรรมสำหรับการปกครองประเทศ ดังนี้

1. ควรอนุเคราะห์คนในราชสำนักและคนภายนอกให้มีความสุข ไม่ปล่อยให้พลละเลย

2. ควรผูกไมตรีกับประเทศอื่น
3. ควรอนุเคราะห์พระราชวงศานุวงศ์
4. ควรเกื้อกูลพราหมณ์ คหบดี และคหบดีชน คือ เกื้อกูลพราหมณ์และผู้ที่อยู่ในเมือง
5. ควรอนุเคราะห์ประชาชนที่อยู่ในชนบท
6. ควรอนุเคราะห์สมณพราหมณ์ผู้มีศีล
7. ควรจักรักษาฝูงเนื้อ นก และสัตว์ทั้งหลายมิให้สูญพันธุ์
8. ควรห้ามชนทั้งหลายมิให้ประพฤติผิดธรรม และชักนำด้วยตัวอย่างให้อยู่ในกุศล

สุจริต

9. ควรเลี้ยงดูคนจน เพื่อมิให้ประกอบกรทุจริตและอกุศลต่อสังคม
10. ควรเข้าใกล้สมณพราหมณ์เพื่อศึกษาบุญและบาป กุศล และอกุศลให้แจ่มชัด
11. ควรห้ามจิตมิให้ต้องการไปในที่ที่พระมหากษัตริย์ไม่ควรเสด็จ
12. ควรระงับความโลภมิให้ปรารถนาในลาภที่พระมหากษัตริย์มิควรจะได้

จากหลักธรรมต่าง ๆ ที่ได้นำกล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า หลักธรรมคือคำสอนต่าง ๆ ที่มุ่งให้บุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหาร ได้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ซึ่งล้วน มีประโยชน์และคุณค่าที่ผู้บริหารควรได้นำมาประพฤติ ปฏิบัติ และมาใช้ในการบริหารงานต่าง ๆ ภายในสถานศึกษา

3.7 บัญญัติ 10 ประการสำหรับผู้นำหรือผู้บริหาร (THE COMMANDMENT OF LEADERSHIP)

ภานุวัฒน์ ภัคดีวงศ์ (2551, หน้า 13-15) ได้กล่าวว่า บุคคลที่จะก้าวมาถึงผู้นำหรือผู้บริหาร ส่วนใหญ่จะต้องเคยเป็นผู้ใต้บังคับบัญชามาก่อน ประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความทุกข์ยาก ปัญหาอุปสรรคของงานต่าง ๆ ก็คงจะผ่านมาบ้างแล้ว ดังนั้นการยึดหลักใจเขาใจเรา การมีเมตตากรุณา และคุณธรรมที่ดีงาม จะทำให้งานมีประสิทธิภาพ การบัญญัติ 10 ประการสำหรับผู้นำหรือผู้บริหาร คงจะช่วยให้ผู้บริหารมีสติขึ้นบ้างไม่มากก็น้อยดังต่อไปนี้

1. ปฏิบัติต่อผู้ร่วมงานทุกคนด้วยความนับถือ และให้เกียรติอย่างจริงจัง การให้ความจริงใจต่อกันก็จะได้รับความจริงใจตอบ
2. จัดแบบอย่าง (ในการปฏิบัติตน ปฏิบัติงาน) ผู้นำหรือผู้บริหารควรเป็นแบบอย่างที่ดี ในการครองตน ครองคน ครองงาน การวางกฎเกณฑ์ ระเบียบและแนวปฏิบัติต่าง ๆ ต้องใช้วิธีแบบการมีส่วนร่วม มีการจัดประชุมปรึกษาหารือ พยายามดึงศักยภาพที่ดีของผู้ร่วมงานออกมาใช้ให้เป็นแนวปฏิบัติขององค์การ
3. ทำตัวให้เป็นผู้นำ (เป็นครู) ที่มีความกระตือรือร้น กระฉับกระเฉงตลอดเวลา

เข้าลักษณะรวดเร็ว เรียบร้อย ราบรื่น

4. รักษาไว้ซึ่งความซื่อสัตย์ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ให้เป็นมาตรฐานสูงสุด อย่าหมกม昧 อย่าเก็บความลับเรื่องเงินไว้คนเดียว อย่าถือเงิน อย่าจับเงิน อย่าเก็บเงินของโรงเรียนไว้ที่ตัวเอง

5. พยายามโน้มน้าวให้ผู้ได้บังคับบัญชา เป็นผู้มีความรับผิดชอบ มีเหตุ มีผล และปฏิบัติงานให้ดีที่สุด ผู้นำต้องหาวิธีการให้ได้มาซึ่ง “ใจ” ของผู้ได้บังคับบัญชา

6. สร้างกลุ่ม (ทีมงาน) เน้นการทำงานเป็นกลุ่มด้วยการสร้างทีมงานในสถานศึกษา หรือในองค์กรเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและงานมีประสิทธิภาพ

7. แสดงให้ผู้ร่วมงานเห็นถึงการที่ผู้บริหารมั่นใจในความสามารถ และมีมือของผู้ร่วมงานเพื่อให้เกิดขวัญและกำลังใจ และปฏิบัติงานเต็มกำลังความสามารถ

8. เมื่อมีปัญหา และเหตุการณ์เร่งด่วนเกิดขึ้น ผู้บริหารต้องแสดงความรู้สึกที่เข้มแข็ง และพร้อมที่จะเป็นผู้นำในการแก้ปัญหา (ไม่ใช่โยนปัญหาให้ลูกน้องจัดการกันเอง) กล้ารับผิดชอบ ต้องเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ร่วมงาน

9. ทำตัวให้เป็นผู้ที่มีความพร้อมในการปฏิบัติงาน มีเวลาว่างสำหรับลูกน้องให้สามารถเข้าพบได้สะดวก และสามารถให้ความกระจ่างในเรื่องงานแก่ลูกน้องได้ ผู้บริหารโรงเรียนต้องอยู่โรงเรียนให้มาก คอยเป็นกำลังใจให้ลูกน้องที่ปฏิบัติงาน อย่ามีพิธีรีตองมาก ให้คำปรึกษาอย่างจริงจังจริงใจ กระจ่างชัดเจน

10. พัฒนาตนเองและนำตนเองไปสู่ความสำเร็จที่สูงสุด และทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ผู้นำต้องแสวงหาความรู้ข้อมูลข่าวสารอยู่เสมอ ให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

สรุปได้ว่า หลักบัญญัติ 10 ประการ คือ หลัก 10 ข้อที่ผู้บริหารมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมี และปฏิบัติ ในการบริหารงานให้ดีและเป็นที่ยอมรับของผู้ได้บังคับบัญชาและผู้เกี่ยวข้อง

4. โครงสร้างระบบบริหารการศึกษา

4.1 โครงสร้างระบบบริหารการศึกษาของชาติ กระทรวงที่เกี่ยวข้อง มีหน้าที่จัดการศึกษาของประเทศไทยก็คือกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้จัดระบบการบริหารการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 15 ของประเทศดังนี้

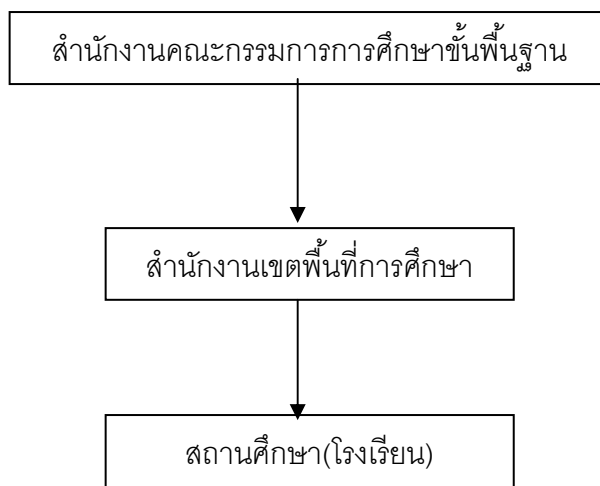
4.1.1 การศึกษาขั้นพื้นฐาน

4.1.2 การศึกษาระดับอุดมศึกษา

4.2 โครงสร้างระบบการบริหารการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามความหมายที่

กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กล่าวว่า การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายความว่า การศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา มาตรา 17 กล่าวว่า ให้มีการศึกษาภาคบังคับ เก้าปี โดยให้เด็กอายุย่างเข้าปีที่เจ็ดเข้าเรียนจนถึงอายุย่างเข้าปีที่สิบหก เว้นแต่สอบได้ชั้นปีที่เก้าของการศึกษาภาคบังคับ โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา โดยมีโครงสร้างระบบการบริหารดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน → เขตพื้นที่การศึกษา → สถานศึกษา

ภาพ 1 โครงสร้างระบบการบริหารงานของสำนักงานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

หน่วยงานที่รับผิดชอบ การศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ) มีการแบ่งเขตการดูแลออกเป็นเขตพื้นที่การศึกษาในแต่ละจังหวัดตามขนาดและจำนวนโรงเรียน โดยรวมโรงเรียนสังกัด สปช.(เดิม) และกรมสามัญศึกษา (เดิม) เข้าด้วยกัน รวมทั้งเอกชนที่จัดการศึกษาด้วย รวมทั้งประเทศจำนวน 185 เขต และมีหน่วยงานและผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานดังนี้

สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามความหมายที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 กล่าวว่า สถานศึกษา หมายความว่า สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน ศูนย์การเรียน วิทยาลัย สถาบันมหาวิทยาลัย หน่วยงานทางการศึกษา หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ หรือเอกชน มีอำนาจหน้าที่ หรือมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา

การแบ่งประเภทของสถานศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้แบ่งสถานศึกษาชั้นพื้นฐานออกเป็น 2 ประเภท คือ

สถานศึกษาขนาดเล็ก หมายความว่า สถานศึกษาที่มีนักเรียนไม่เกิน 300 คน

สถานศึกษาขนาดใหญ่ หมายความว่า สถานศึกษาที่มีนักเรียนเกินกว่า 300 คนขึ้นไป การบริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานจะมีผู้เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา หลายฝ่ายด้วยกันคือ

ผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐานตามความหมายที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กล่าวว่า ผู้บริหาร สถานศึกษาชั้นพื้นฐาน หมายถึง บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบ การบริหารสถานศึกษาแต่ละแห่ง ทั้งของรัฐและเอกชน

ครู ตามความหมายที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กล่าวว่า ครู หมายถึง บุคลากรวิชาชีพ ซึ่งทำหน้าที่ หลักทางด้านการเรียนการสอน และการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ใน สถานศึกษาของรัฐและเอกชน

นักเรียน ตามความหมายที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กล่าวว่า นักเรียน หมายถึง บุคคลที่กำลังเรียนหรือ ศึกษา ในสถานศึกษาของรัฐและเอกชน

ผู้ปกครอง ตามความหมายที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กล่าวว่า ผู้ปกครอง หมายความว่า บิดา มารดา หรือบิดา หรือมารดา ซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจปกครอง หรือผู้ปกครองตามประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของนักเรียน และความหมายรวมถึงบุคคลที่นักเรียนอยู่ด้วยประจำ หรือที่นักเรียนอยู่รับใช้การงาน

ศิษย์เก่า ตามความหมายที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กล่าวว่า ศิษย์เก่า หมายความว่า ผู้ที่ สถานศึกษารับรองว่าสำเร็จการศึกษาจากหรือเคยศึกษาในสถานศึกษานั้น

กรรมการ ตามความหมายที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กล่าวว่า กรรมการ หมายความว่า กรรมการสถานศึกษาแต่ละแห่ง

ผู้อำนวยการ ตามความหมายที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กล่าวว่า ผู้อำนวยการ หมายความว่า ผู้อำนวยการสถานศึกษาแต่ละแห่ง

องค์กรชุมชน ตามความหมายที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กล่าวว่า องค์กรชุมชน หมายความว่า ชุมชนหรือองค์กรที่มีประชากรรวมกันไม่น้อยกว่าสิบห้าคน เพื่อดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและชุมชนโดยส่วนรวมอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่าหนึ่งปี มีผลงานที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษารับรอง และมีที่ตั้งแน่นอนในท้องที่ตำบลหรือแขวงที่เป็นภูมิลำเนาของนักเรียนในสถานศึกษาตั้งอยู่

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามความหมายที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กล่าวว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หมายความว่า องค์กรการบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์กรการบริหารส่วนตำบล กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา และองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นอื่นที่ได้รับการจัดตั้งตามกฎหมายซึ่งสถานศึกษาตั้งอยู่หนึ่งปี มีผลงานที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษารับรอง และมีที่ตั้งแน่นอนในท้องที่ตำบลหรือแขวงที่เป็นภูมิลำเนาของนักเรียนในสถานศึกษาตั้งอยู่

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามกฎกระทรวงที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กล่าวว่า ให้สถานศึกษาขนาดเล็ก มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 9 คน และให้สถานศึกษาขนาดใหญ่ มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 15 คน ประกอบด้วย

1. ประธานกรรมการ
  2. กรรมการที่เป็นผู้แทนผู้ปกครอง จำนวน 1 คน
  3. กรรมการที่เป็นผู้แทนครู จำนวน 1 คน
  4. กรรมการที่เป็นผู้แทนองค์กรชุมชน จำนวน 1 คน
  5. กรรมการที่เป็นผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 1 คน
  6. กรรมการที่เป็นผู้แทนศิษย์เก่า จำนวน 1 คน
  7. กรรมการที่เป็นผู้แทนพระภิกษุและหรือผู้แทนองค์กรศาสนาในพื้นที่ จำนวน 1 คน
- หรือ 1 รูป สำหรับสถานศึกษาขนาดเล็ก จำนวน 2 คน หรือ 2 รูป สำหรับสถานศึกษาขนาดใหญ่

8. กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 1 คน สำหรับสถานศึกษาขนาดเล็ก จำนวน 6 คน สำหรับสถานศึกษาขนาดใหญ่

9. ผู้อำนวยการ เป็นกรรมการและเลขานุการ

ระบบการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 41 เป็นส่วนหนึ่งใน 42 เขตพื้นที่มัธยมศึกษาของประเทศ ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 ประกอบด้วย จังหวัดกำแพงเพชรและจังหวัดพิจิตร

4.3 โครงสร้างระบบการบริหารของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 41

ประกอบด้วยสถานศึกษาที่จัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาด้วยกันทั้งหมดรวมจำนวน 11 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอไทรงาม อำเภอโกสัมพีนคร อำเภอลานกระบือ อำเภอพรานกระต่าย อำเภอคลองขลุง อำเภอคลองลาน อำเภอขามเฒ่าอำเภอวังน้อย อำเภอทวายทองวัฒนา อำเภอปางศิลาทอง และอำเภอบึงสามัคคี มีโรงเรียนทั้งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 รวมทั้งสิ้น 32 แห่ง โดยเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐ ประกอบด้วยครู จำนวน 1,153 คน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 480 คน

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 มีระบบโครงสร้างการบริหาร การศึกษา ดังนี้

เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 → สถานศึกษา

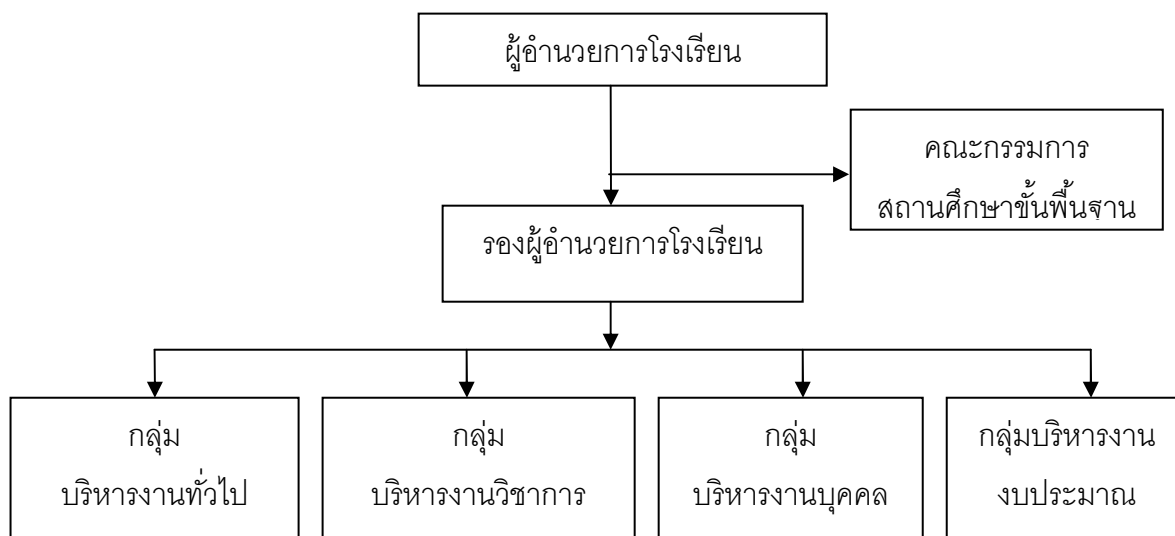
โครงสร้างการบริหารของโรงเรียนมัธยมศึกษา

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

มัธยมศึกษา

เขต 41

ภาพ 2 โครงสร้างระบบการบริหารของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41

จากโครงสร้างการบริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษา เขต 41 สามารถสรุปได้ว่า มีคณะบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาหลายระดับ
ด้วยกัน ตั้งแต่ระดับบน คือ กระทรวงศึกษาธิการ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จนกระทั่งถึง ผู้อำนวยการโรงเรียน ครู คณะกรรมการ
สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองและชุมชน ตลอดจนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กocchi เนตรไมตรี (2544, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความพึงพอใจของข้าราชการครูต่อการ
บริหารงานบุคคลของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอ
ระแงะ จังหวัดนราธิวาส ผลการวิจัยปรากฏผลสรุป ดังนี้

1. ข้าราชการครูมีความพึงพอใจต่อการบริหารงานบุคคลของผู้บริหารโรงเรียน
ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส อยู่ในระดับ
ปานกลาง
2. ข้าราชการครูมีความพึงพอใจต่อการบริหารงานบุคคลของผู้บริหารโรงเรียน
ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส ทั้ง 2 ปัจจัย
คือ ปัจจัยกระตุ้นและปัจจัยค้ำจุนอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ได้แก่ ด้านส่งเสริมลักษณะของ
งาน ด้านส่งเสริมความสำเร็จของงาน ด้านการยอมรับนับถือ ด้านความรับผิดชอบ ด้าน
ความก้าวหน้า ด้านนโยบายและด้านการบริหาร ด้านการปกครองบังคับบัญชา ด้านความสัมพันธ์
กับผู้ร่วมงาน ด้านจัดสภาพการทำงาน และด้านการพิจารณาเงินเดือนและผลประโยชน์เกี่ยวกับ

3. สำหรับการทดสอบข้อสมมุติฐาน พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ตำแหน่ง อายุราชการ และเงินเดือน ในขณะที่เพศ อายุ และระดับการศึกษา พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์

4. ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ ได้แก่ การขาดแคลนบุคลากรและงบประมาณ การนิเทศติดตามผลที่ไม่ต่อเนื่อง การพิจารณาความดีความชอบที่ไม่เป็นธรรม บำนาญครูมีไม่เพียงพอ และยังไม่มีความชัดเจนของงานและข้อมูลสนับสนุนในการปฏิบัติงาน เป็นต้น

เด่นณรงค์ ใจแน่ (2544, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความพึงพอใจของครูผู้สอนต่อการบริหารงานบุคลากรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก ผลการวิจัยปรากฏผลสรุปได้ ดังนี้

1. ครูผู้สอนมีความพึงพอใจต่อการบริหารงานบุคลากรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก โดยภาพรวมอยู่ระดับปานกลาง เว้นแต่ด้านการพัฒนาบุคลากร อยู่ในระดับมาก และเมื่อจำแนกรายด้าน มีผลดังนี้

- 1.1 ด้านการได้มา ครูผู้สอนมีความพึงพอใจภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง
- 1.2 ด้านการบำรุงรักษา ครูผู้สอนมีความพึงพอใจภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง
- 1.3 ด้านการพัฒนาบุคลากร ครูผู้สอนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก
- 1.4 ด้านการให้พ้นจากงาน ครูผู้สอนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง

2. ครูผู้สอนมีความพึงพอใจต่อการบริหารงานบุคลากรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก เมื่อเปรียบเทียบตามเพศ อายุ วุฒิการศึกษา และขนาดของโรงเรียน ดังนี้

2.1 จำแนกตามเพศ ครูผู้สอนมีความพึงพอใจแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

2.2 จำแนกตามวุฒิการศึกษา ครูผู้สอนมีความพึงพอใจแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

2.3 จำแนกตามอายุ ครูผู้สอนมีความพึงพอใจแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อเปรียบเทียบรายคู่ ไม่แตกต่างกัน

2.4 ขนาดของโรงเรียน ครูผู้สอนมีความพึงพอใจแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อเปรียบเทียบรายคู่ ไม่แตกต่างกัน

วรรณ ขรรยงบุญฤทธิ์ (2549, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความพึงพอใจของครูในการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนอนุบาลปรางค์พัฒนา ผลการวิจัยปรากฏผลสรุปได้ ดังนี้

ครูผู้สอนร้อยละ 65 เป็นครูที่เลี้ยงร้อยละ 35 มีความพึงพอใจในการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีความพึงพอใจด้านสวัสดิการมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านวินัยและการรักษาวินัย ด้านขวัญและกำลังใจ ตามลำดับ

เรื่องเขต อุดทนต์ (2548, บทคัดย่อ) ซึ่งทำการวิจัยเรื่อง การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานช่วงชั้นที่ 3-4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่าการบริหารด้านบุคคลอยู่ในระดับมาก

ไพศาล ลับบัวงาม (2545, บทคัดย่อ) ซึ่งทำการวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจและความคาดหวังในการบริหารงานบุคคล ของสถาบันอุดมศึกษาในกำกับของรัฐ พบว่า ความพึงพอใจและความคาดหวังในการบริหารงานบุคคล ของสถาบันอุดมศึกษาด้านการบริหารด้านบุคคลอยู่ในระดับมาก

สมใจ มณีวงษ์ (2545, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการบริหารของผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น ได้ผลการวิจัยว่า พฤติกรรมการบริหาร มีการปฏิบัติเหมาะสมมากในด้านการปฏิบัติงาน การปฏิบัติตน และความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น

จากผลงานวิจัยที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า หัวใจของการดำเนินการให้สถานศึกษาหรือองค์กรได้เจริญก้าวหน้าหรือมีประสิทธิภาพ ก็คือการบริหารที่มีคุณภาพและสำหรับกรดำเนินการบริหารของสถานศึกษา พบว่า การบริหารงานด้านบุคคลมีความสำคัญมากถึงมากที่สุด ก็เพราะคนหรือมนุษย์ เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า เป็นผู้ปฏิบัติงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กรและผู้บริหารควรมีพฤติกรรมปฏิบัติงาน และการปฏิบัติตนที่ดี ดังนั้นผู้บริหารจะต้องมีพฤติกรรมปฏิบัติตนและพฤติกรรม การบริหารงานที่เป็นแบบอย่างเพื่อให้สมาชิกในองค์กรยอมรับนับถืออย่างสนิทใจ อย่างมั่นใจว่าสามารถร่วมงานกันได้ดีมีคุณภาพ เพื่อนำพาสถานศึกษาให้บรรลุจุดประสงค์หรือเป้าหมายที่วางไว้